

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра кримінально-правових дисциплін

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ТА СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У
КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ»

Для студентів юридичного
факультету

Дніпро – 2016

Лекцію підготував завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент **Рижков Е.В.** Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Тертишник В.М., професор кафедри кримінально-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, доктор юридичних наук, професор.

Макаренко Є.І., завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Дніпропетровського гуманітарного університету, кандидат юридичних наук, професор.

Конспект лекцій обговорений та схвалений на засіданні кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету

“09” серпня 2016 р.,
протокол № 22

ТЕМА № 1 «Загальні положення діяльності органів прокуратури»

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ.....	9
1. Поняття та загальна характеристика прокурорського нагляду в Україні. Завдання і система курсу «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві».....	10
2. Зв'язок прокурорського нагляду із суміжними дисциплінами.....	17
3. Правові підстави організації та діяльності прокуратури в Україні.....	19
4. Засади організації та діяльності прокуратури в Україні.....	23
Висновки.....	28

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Аббакумов В., Трофименко В. Особливості контролю за дотриманням прав і свобод людини // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №8(50). – С.67-72.
2. Амирбеков К. Общий надзор в условиях реформирования судопроизводства // Законность. – 2003. – №9. – С.2-6.
3. Анпілогов О. Права і свободи громадян як об'єкт захисту прокурором // Вісник прокуратури. – 2007. – №3(69). – С.68-74.
4. Бабкова В.С. Організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 1998. –17с.
5. Баймухаметов Е. Совершенствование прокурорского надзора // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.202-207.
6. Басков В.И. Прокурорский надзор за исполнением законов при расследовании уголовных дел в судах. – 2-е изд. – М.: Юрид. лит., 1986. – 288с.
7. Беляев В. Надзорные и иные функции прокуратуры – совместимы ли они? // Российский следователь. – 2005. – №4. – С.39-43.

8. Бессарабов В. Надзор за исполнением законов – важное направление деятельности Российской прокуратуры по защите прав и свобод человека и гражданина // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №3-4. – С.32-41.
9. Бессарабов В. Российская прокуратура и ее роль в установлении социально-экономических причин терроризма // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №1-2. – С.145-158.
10. Боруля І. Організація боротьби з торгівлею людьми засобами прокурорського нагляду // Вісник прокуратури. – 2007. – №8(74). – С.10-11.
11. Будяков А. Определение правового статуса субъекта, наделенного полномочиями привлечения к уголовному преследованию и освобождения от него // Российский следователь. – 2007. – №7. – С.10-12.
12. Василевський А. Актуальні питання організації прокурорського нагляду // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №7(49). – С.24-31.
13. Вернидубов І. Функції прокурора на перехідний період // Право України. – 1998. – №2. – С.7-9.
14. Газетдинов Н. Роль прокурора в состязательном процессе // Российский следователь. – 2007. – №22. – С.12-16.
15. Головкін О. Взяття під варту: проблеми залишаються // Вісник прокуратури. – 2007. – №6(72). – С.91-95.
16. Доржиев. Б Процессуальное положение прокурора в досудебном производстве // Российский следователь. – 2007. – №2. – С.2-3.
17. Жиліна Л.С. Прокурорський нагляд за додержанням законів при провадженні слідчих дій: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 1999. – 18с.
18. Захарчук Г. Роль органів прокуратури у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №12(54). – С.24-31.
19. Карпінський П. Методичні рекомендації – чинник якісної прокурорської перевірки // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №5(47). – С.26-29.
20. Ковалев М.А. Прокурорский надзор за обеспечением прав личности при расследовании преступлений. М., Изд-во Моск. Ун-та, 1981. – 160с.
21. Ковальова Я. Роль прокурора у кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури. – 2007. – №11(77). – С.71-77.
22. Ковбасюк В., Паровой В. Щодо практики участі прокурорів у справа за скаргами осіб на постанови про порушення кримінальних справ // Вісник прокуратури. – 2007. – №4(70). – С.46-51.
23. Копетюк М. Особливості прокурорського нагляду за законністю і обґрунтованістю затримання та взяття під варту неповнолітнього

- обвинуваченого (підозрюваного): питання удосконалення чинного законодавства // Юридична Україна. – 2007. – №4. – С.78-82.
24. Копетюк М. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю щодо встановлення і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочину неповнолітніми, на досудових стадіях кримінального процесу // Юридична Україна. – 2007. – №12. – С.75-80.
 25. Короткова А. Токарева М. Прокурорский надзор в стадии возбуждения уголовного дела. Научно-методическое пособие. // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №1-2. – С.223-288.
 26. Косюта М.В. Прокуратура України: Навчальний посібник. – Одеса: Юридична література, 2002. – 312с.
 27. Курільчук І. Оскарження постанови про порушення кримінальної справи: співвідношення судового контролю та прокурорського нагляду // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2006. – №1(28). – С.107-113.
 28. Лобач В. Здійснення прокурором кримінального переслідування // Вісник прокуратури. – 2007. – №2(68). – С.79-85.
 29. Лобач В. Повноваження прокурора як головного суб'єкта кримінального переслідування // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №7(49). – С.3-14.
 30. Максимюк А., Фігурський Ю. Нагляд за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №10(52). – С.44-50.
 31. Мальків Г. Строки як гарантії здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законів при реалізації заходів процесуального примусу // Підприємство, господарство і право. – 2007. – №5. – С.150-153.
 32. Мельник О.В. Проблеми прокурорського нагляду за додержанням законів при розслідування вимагань: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2006. – 21с.
 33. Никифоров Е. Процедура рассмотрения жалобы на действия (бездействия) и решения прокурора, следователя, дознавателя в суде // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.138-143.
 34. Ніндипова В. Нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність // Вісник прокуратури. – 2007. – №2(68). – С.52-60.
 35. Пономаренко О. Организационные вопросы оперативно-розыскного обеспечения государственного обвинения // Российский следователь. – 2007. – №17. – С.33-34.

36. Прокурорский надзор в СССР / [Березовская С.Г., Звирбулем В.К., Козлов А.Ф. и др.]; под ред. М.П. Малярова – М.: Издательство «Юридическая литература», 1966. – 331с.
37. Прокурорський нагляд в Україні: Курс лекцій для студентів юридичних вищих навчальних закладів. – Кол. авторів: Нор В.Т., Бернський Я.О., Когутич І.І., Котик З.Д., Писарчук С.І. // За ред. проф. В.Т. Нора. – Львів: Тріада плюс, 2002. – 280с.
38. Прокурорський нагляд в Україні: Підручник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів. Видання друге / І.Є. Марочкін, П.М. Каркач, Ю.М. Грошевой та ін. За ред. проф. І.Є. Марочкіна, П.М. Каркача.- Х.: ТОВ «Одіссей». - 2008. - 240 с.
39. Романюк Б. Перебудова функцій слідчого // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №11(53). – С.94-102.
40. Руденко М. Нагляд за додержанням прав та свобод людини і громадянина // Вісник прокуратури. – 2007. – №2(68). – С.46-51.
41. Руденко М. Щодо питання здійснення прокурорських повноважень поза сферою кримінального переслідування // Право України. – 2007. – №4. – С.75-78.
42. Середа Г.П. Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів при прийманні, реєстрації. Перевірці та вирішенні заяв і повідомлень про злочини: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2000. – 18с.
43. Сірик Д. Прокурорське провадження за зверненням громадян // Вісник прокуратури. – 2007. – №11(77). – С.44-48.
44. Соловьев А. Функции прокурора в досудебных стадиях уголовного судопроизводства // Прокурорская и следственная практика. – 2006. – №3-4. – С.42-45.
45. Сухарев А. Научные аспекты международно-правового сотрудничества органов прокуратур в правозащитной деятельности // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №3-4. – С.27-32.
46. Сухоног В., Толочко О. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами дізнання // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №9(51). – С.14-21.
47. Токарев М. Прокурорский надзор в досудебных стадиях уголовного процесса: проблемы правовой регламентации и результаты правоприменения по итогам 2005 года // Прокурорская и следственная практика. – 2006. – №1-2. – С.70-83.

48. Толочко О. Європейський досвід застосування ст.6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини у кримінальному судочинстві // Право України. – 2001. – № 6. – С. 41-44.
49. Толочко Я.М. Прокурорський нагляд за додержанням законів при розслідуванні злочинів проти довкілля: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2007. – 20 с.
50. Трагнюк Р.Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого: Автореф. дис. канд. юрид. наук. – Харків, 2003. – 19 с.
51. Трагнюк Р. Функції прокурора на досудовому слідстві // Право України. – 2007. – №4. – С.60-62.
52. Тулешев А. Особенности прокурорского надзора за расследованием уголовных дел, связанных с незаконным оборотом наркотиков в Республике Казахстан // Прокурорская и следственная практика. – 2006. – №3-4. – С. 34-41.
53. Федченко В. Прокурорський нагляд за розслідуванням кримінальних справ слідчою та слідчо-оперативною групою: окремі процесуальні питання // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2007. – №1(32). – С. 248-256.
54. Шепіло І. Сучасний стан та проблеми правового регулювання нагляду за додержанням законів правоохоронними органами // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2007. – №3(34). – С. 37-44.

НОРМАТИВНІ АКТИ

1. Конституція України.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». - Х.: Одісей, 2012. - 360 с.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про прокуратуру». Станом на 01.04.2011 р. -К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2011.-392 с.

1. Адвокатура: <http://advocatura.kiev.ua>
2. Вісник НАДУ: <http://www.academy.kiev.ua/visnadu.html/>
3. Вісник прокуратури: <http://www.gpu.gov.ua/control/uk/publish/article/infoartid/>
4. Іменем закону: <http://www.imzak.org.ua/index.php/presentation/>
5. Інтернет-адвокат: <http://www.ia.org.ua/>
6. Криминал експрес: <http://www.crim.delovoy.com/>

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Метою нашої першої лекції є розкриття соціальної і правової суті прокурорського нагляду в кримінальному судочинстві, з'ясування його значення для захисту інтересів держави і суспільства, прав і свобод громадян, їх правового виховання для зміцнення законності у сфері кримінального судочинства.

ВСТУП

Предметом навчальної дисципліни «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві» є: 1) правове регулювання призначення, завдань, функцій, принципів організації й діяльності української прокуратури, її органів та установ, повноваження прокурорів та інших працівників прокуратури під час здійснення наглядових повноважень, кримінального переслідування, участі у розгляді справ судами, реагування на незаконні судові рішення; 2) призначення, правове регулювання контрольних функцій слідчого судді, суду на студії досудового провадження і судового розгляду справи.

У результаті вивчення цієї дисципліни слухачі повинні засвоїти основи теорії прокурорського нагляду, його історії, знати кримінально-процесуальне, законодавство щодо діяльності прокуратури, практику їх застосування, уміло, правильно тлумачити й застосовувати норми, що регламентують наглядову діяльність прокурора, самостійно поновлювати й поглиблювати свої знання щодо

теорії і практики прокурорського нагляду та судового контролю у кримінальному провадженні, юридично обґрунтовувати й відстоювати свою позицію, захищати права, свободи і законні інтереси громадян, інтереси суспільства й держави, тобто зробити серйозний крок до того, щоб стати освіченим й компетентним юристом.

1. Поняття та загальна характеристика прокурорського нагляду в Україні.

Завдання і система курсу «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві»

Конституція України декларує розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Прокуратура в системі державної влади України посідає особливе місце, оскільки вона не віднесена до жодної з гілок влади. Водночас, функції прокуратури виписані в ст. 121 Основного Закону. Це дозволило науковцям вести мову про те, що прокуратура відноситься до контрольної-наглядової гілки влади.

Прокурорський нагляд є самостійним, специфічним видом державної діяльності, який повинен забезпечувати виконання закону та його верховенство у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Здійснюється він від імені держави України, захищає суспільні інтереси, інтереси фізичних та юридичних осіб.

Саме ж поняття „*прокурорський нагляд*” є різноаспектним. Тому прокурорський нагляд, як і багато інших понять юридичної науки, таких як „кримінальний” та „цивільний” процес можна і необхідно розглядати у декількох значеннях. Зокрема, прокурорський нагляд потрібно розглядати як:

1. Прокурорський нагляд як самостійну галузь державної діяльності.
2. Прокурорський нагляд як самостійну галузь права України (з цією тезою погоджуються не всі науковці).
3. Прокурорський нагляд як самостійну галузь правової (юридичної) науки.
4. Прокурорський нагляд як самостійний курс навчальної дисципліни.

Саме за такого підходу і потрібно з'ясувати і в подальшому вивчати суть прокурорського нагляду, його предмет, завдання, систему та ряд інших питань та категорій.

Прокурорський нагляд як *самостійна галузь державної діяльності* полягає в тому, що у відповідності з Конституцією України, із Законом «Про прокуратуру» та багатьма іншими нормативно-правовими актами (КПК, ЦПК, ГПК, законами „Про міліцію”, „Про Службу безпеки України”, „Про оперативно-розшукову діяльність” та ін.) органами прокуратури України різносторонньо здійснюється одна із основних функцій держави, а саме *правоохоронна функція*.

Прокурорському нагляду, як видові діяльності уповноважених законом суб'єктів, **властиві** свої специфічні **завдання**, *суть* яких, відповідно до ст. 4 Закону „Про прокуратуру”, полягає у наступному:

1. Захищати від неправомірних посягань на незалежність України, її суспільний та державний лад, політичну та економічну системи, права національних груп та територіальних утворень.
2. Захищати від неправомірних посягань на соціально-економічні, політичні, особисті права і свободи людини і громадянина.
3. Захищати основи демократичного устрою державної влади, правового статусу місцевих рад, органів самоорганізації населення.

Як *самостійна галузь права* прокурорський нагляд обумовлюється тим, що у законодавстві України реально існує сукупність правових норм, які регламентують систему і структуру органів прокуратури, принципи та умови їх організації та напрями діяльності, повноваження щодо виявлення й усунення порушень законності, засоби прокурорської діяльності та реагування на ці порушення тощо.

Прокурорський нагляд як *самостійна частина юридичної науки* розробляє теорію прокурорського нагляду, вивчає його чинну нормативну базу в цілому й окремі його інститути та норми, практику їх застосування органами прокуратури, а також історію прокуратури України та інші питання.

Метою цього вивчення є пізнання соціальної та правової суті й призначення прокурорського нагляду у сучасному українському суспільстві, запозичення досвіду законодавчого регулювання окремих прокурорсько-наглядових функціональних інститутів у зарубіжних країнах, надання допомоги прокурорам, слідчим, суддям і адвокатам у правильному розумінні, тлумаченні й застосуванні норм прокурорсько-наглядового права тощо.

Прокурорський нагляд як *самостійний курс навчальної юридичної дисципліни* базується на основах науки прокурорського нагляду, нормах права, що регламентують прокурорську діяльність (тобто на прокурорсько-наглядовому праві) і їх застосування на практиці прокурорськими працівниками.

Що стосується судового контролю у кримінальному судочинстві, то ми його розглядатимемо і вивчатимемо як частину навчальної дисципліни «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві».

Кожна наука та навчальна дисципліна оперують своїми поняттями, виробленими теорією і закріпленими, у більшості своїй, в нормативних актах. Не є виключенням і прокурорський нагляд. Першим з таких понять є **поняття «прокурор»**. Тому звернемося до ст. 56 Закону України «Про прокуратуру».

Стаття 56. Роз'яснення поняття «прокурор».

Під поняттям "прокурор" у статті 8, частині четвертій статті 9, частинах першій, другій, третій статті 12, частині першій статті 20, статтях 34, 35, 36, 44, 45, частинах першій, третій, п'ятій і сьомій статті 46, статті 46-1, статті 46-2, 46-3, 46-4, частині першій статті 47, статтях 48, 48-1, 49, 50, 50-1 та 55 цього Закону слід розуміти: Генеральний прокурор України, перший заступник, заступники Генерального прокурора України, їх старші помічники та помічники, прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, спеціалізованих прокуратур (на правах обласних), їх перші заступники, заступники, міжрайонні прокурори, прокурори міст, районів, районів у містах та прирівняних до них спеціалізованих прокуратур, їх перші заступники і заступники, начальники головних управлінь, управлінь, відділів прокуратур, їх перші заступники, заступники, старші прокурори та прокурори прокуратур усіх рівнів, які діють у межах своєї компетенції.

Під поняттям "прокурор" у частині третій статті 20 та статтях 21, 23 та 24 цього Закону слід розуміти: Генеральний прокурор України, перший заступник, заступники Генерального прокурора України, прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, спеціалізованих

прокуратур (на правах обласних), їх перші заступники, заступники, міжрайонні прокурори, прокурори міст, районів, районів у містах та прирівняних до них спеціалізованих прокуратур, їх перші заступники і заступники.

У пункті 15 частини 1 статті 3 Кримінального процесуального кодексу України під термін «прокурор» визначено наступним чином:

«особа, яка обіймає посаду, передбачену статтею 17 Закону України «Про прокуратуру», та діє у межах своїх повноважень» {Пункт 15 частини першої статті 3 в редакції Закону № 1697-VII від 14.10.2014}.

Закон України «Про прокуратуру»

Стаття 17. Слідчі прокуратури

У Генеральній прокуратурі України, прокуратурі Автономної Республіки Крим є старші слідчі в особливо важливих справах і слідчі в особливо важливих справах; у прокуратурах областей, міст та інших прирівняних до них прокуратурах можуть бути слідчі в особливо важливих справах і старші слідчі; у районних, міжрайонних, міських - старші слідчі і слідчі. У Головній військовій прокуратурі, військових прокуратурах регіонів (на правах обласних) є слідчі в особливо важливих справах і старші слідчі; у військових прокуратурах гарнізонів та інших військових прокуратурах, прирівняних до прокуратур міст і районів, можуть бути старші слідчі і слідчі.

{Частина перша статті 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 1642-VII (1642-18) від 14.08.2014}

Слідчі прокуратури провадять попереднє слідство у справах про діяння, що містять ознаки злочину, віднесені законом до їх підслідності, а також в інших справах, переданих їм прокурором.

{Стаття 17 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3662-12 від 26.11.93}

Зазначене свідчить про те, що вказана норма (п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України) звужує поняття «прокурор» лише до категорії «слідчий прокуратури».

Враховуючи положення п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України, прокурор, тобто слідчий прокуратури, в якості одного з представників сторони кримінального провадження виступає учасником як кримінального, так і судового провадження (див. пункти 25 та 26 ч. 1 ст. 3 КПК).

ч. 1 ст. 3 КПК

19) сторони кримінального провадження - з боку обвинувачення: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений,

виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники;

25) учасники кримінального провадження - сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, особа, стосовно якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник;

{Пункт 25 частини першої статті 3 із змінами, внесеними згідно із Законом [№ 314-VII від 23.05.2013](#)}

26) учасники судового провадження - сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач та його представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених цим Кодексом, здійснюється судове провадження.

Прокурор – посадова особа – державний службовець, який перебуває на державній службі в органах прокуратури, має повноваження по здійсненню покладених на прокуратуру функцій та завдань відповідно до встановленої компетенції.

Відповідно до пункту 19 частини 1 статті 3 КПК прокурор є стороною обвинувачення. Коло його повноважень відповідно до зазначеного статусу розкрито у статті 36 КПК України.

Навчальна дисципліна «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві» оперує низкою понять, які треба засвоїти в ході самостійної роботи над матеріалом теми. Найвагоміші з них наступні.

Система прокуратури – впорядкована відповідно до єдиних засад організації та діяльності сукупність органів та установ прокуратури, які виконують взаємопов'язані завдання та функції, спрямовані на забезпечення законності у державному управлінні.

Органи прокуратури – складова частина системи прокуратури України, організована відповідно до адміністративно-територіального поділу України (територіальні прокуратури) або відповідно до організаційно-структурних та

правових відносин у різних сферах суспільного життя (спеціалізовані прокуратури).

Функція прокуратури – напрямок її діяльності, обумовлений завданнями, покладеними на прокуратуру, а також повноваженнями з їх виконання.

Прокурорський нагляд – вид діяльності спеціально уповноважених органів державної влади, наділених повноваженнями з виявлення порушень законів, вжиття заходів до поновлення порушених прав громадян та юридичних осіб і притягнення винних осіб до відповідальності.

Об'єкт прокурорського нагляду – сукупність юридичних та фізичних осіб, на яких розповсюджується компетенція прокуратури (ст. 1 Закону України «Про прокуратуру»).

Відповідно до зазначеної норми,

Прокурорський нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів

– Кабінетом Міністрів України,

– міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади,

– органами державного і господарського управління та контролю,

– Радою міністрів Автономної Республіки Крим,

– місцевими Радами,

– їх виконавчими органами,

– військовими частинами,

– політичними партіями,

– громадськими організаціями,

– масовими рухами,

– підприємствами, установами і організаціями, незалежно від форм власності, підпорядкованості та приналежності,

– посадовими особами та громадянами

здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами.

Суб'єкт прокурорського нагляду – посадова особа органу прокуратури, яка діє відповідно до своєї компетенції (ст. 56 ЗУ «Про прокуратуру»). Вище вже було пропонувався зміст вказаної норми.

Судовий контроль у кримінальному провадженні – окрема форма діяльності суду, що впливає з покладеної на нього функції захисту прав та свобод особи і здійснюється шляхом надання слідчим суддею (судом) дозволу на певні процесуальні дії, пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод

громадян, та контроль за законністю їх проведення, розгляд справи в суді і реалізацію громадянами права на оскарження певних дій і рішень слідчого і прокурора.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Прокурорський нагляд є самостійним, специфічним видом державної діяльності, який повинен забезпечувати виконання закону та його верховенство у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Здійснюється він від імені держави України, захищає суспільні інтереси, інтереси фізичних та юридичних осіб.

Прокурорський нагляд як самостійний курс навчальної юридичної дисципліни базується на основах науки прокурорського нагляду, нормах права, що регламентують прокурорську діяльність та їх застосування на практиці прокурорськими працівниками. Судовий контроль у кримінальному судочинстві розглядатиметься і вивчатиметься як частина навчальної дисципліни «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві».

2. Зв'язок прокурорського нагляду із суміжними дисциплінами

Внаслідок того, що правові норми, які стосуються діяльності прокуратури України, містяться не тільки у Законі «Про прокуратуру», а й у низці інших нормативно-правових актах, що безпосередньо відносяться до різних галузей права України, спецкурс «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві» має тісний зв'язок з багатьма юридичними дисциплінами та науками, предметом яких є вивчення цих галузей права.

У курсі «Теорія держави та права» прокурорський нагляд розглядається як форма державної діяльності, зазначається роль прокуратури у забезпеченні режиму законності та правопорядку, у виконанні функцій держави.

Курс «Конституційне право» вивчає місце прокуратури в системі органів держави та її взаємовідношення з ними.

Навчальна дисципліна «Судові та правоохоронні органи України» висвітлює структуру та організаційну будову прокуратури і судових органів.

При вивченні курсу «Кримінальний процес» студенти знайомляться з повноваження прокурора під час здійснення нагляду за додержанням та правильним застосуванням законів у ході кримінального провадження, участі в розгляді судами кримінальних справ на різних стадіях кримінального процесу.

Курси «Цивільний процес» і «Господарський процес» розглядають повноваження прокурорів, що пов'язані з участю прокурора в цивільному та господарському судочинстві.

Навчальна дисципліна «Адміністративне право» містить теми щодо відповідальності за невиконання законних вимог прокурора, за неявку за його викликом, а також щодо повноважень прокурора у справах про адміністративні правопорушення.

Курс «Кримінально-виконавче право» передбачає вивчення повноважень прокурора, що впливають з норм Кримінально-виконавчого кодексу України.

Крім зазначених наявний зв'язок із іншими дисциплінами, що вивчають майбутні юристи.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Спецкурс «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві» має тісний зв'язок з багатьма юридичними дисциплінами та науками, предметом яких є вивчення цих галузей права, зокрема, наступними: «Теорія держави та права», «Конституційне право», «Судові та правоохоронні органи України», «Кримінальний процес», «Цивільний процес», «Господарський процес», «Адміністративне право», «Кримінально-виконавче право» тощо.

3. Правові підстави організації та діяльності прокуратури в Україні

У статті 3 Закону України «Про прокуратуру» встановлено, що правові основи організації і діяльності прокуратури визначаються Конституцією України, цим законом, іншими вітчизняними законодавчими актами та нормами, що впливають із визнаних Україною міжнародних та міждержавних договорів.

Ст. ст. 121 - 123 *Конституції України* визначають загальні питання організації прокурорської системи, її функції, порядок призначення, звільнення та строк повноважень Генерального прокурора, і встановлюють, що прокуратура - це єдина централізована система.

Безпосереднім і основним джерелом права про прокурорський нагляд є *Закон «Про прокуратуру»*, який прийнятий Верховною Радою України 5 листопада 1991 р. і діє донині з чисельними змінами і доповненнями.

У цьому законі визначені *завдання* прокуратури, її *функції*, принципи організації й діяльності, організаційна будова, порядок призначення на посаду прокурорів всіх рівнів, структура Генеральної та підлеглих прокуратур, повноваження прокурорів всіх рівнів щодо керівництва підпорядкованими органами прокуратури.

Закон містить норми, які встановлюють предмет прокурорського нагляду та повноваження прокурора щодо кожного його напрямку (галузі), регламентує загальні положення участі прокурора у розгляді справ судами, передбачає вимоги до претендентів на посади прокурорів, заходи правового й соціального їх захисту.

Норми, що визначають ті чи інші аспекти правової основи діяльності української прокуратури містяться також у багатьох галузевих законах, у тому числі кодифікованих: *КПК, КВК, ЦПК, ГПК, КЗпАП, Законах «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність»* та в багатьох інших.

У більшій чи меншій мірі названі законодавчі акти містять норми, що регламентують процесуальний статус прокурора, його повноваження, правові

засоби їх реалізації у різних судових і судочинних інстанціях під час здійснення кримінального провадження, розгляді цивільних, господарських, адміністративних справ та під час реалізації відповідними правоохоронними органами своїх функцій.

Є багато *міжвідомчих актів Генеральної прокуратури України та юридичних установ зарубіжних держав* (меморандумів, угод, спільних протоколів, протоколів про наміри), що стосуються прокуратури, наприклад:

1. Меморандум про порозуміння між Департаментом Генерального Аторнея і Генеральною прокуратурою України з приводу співробітництва в переслідуванні воєнних злочинців (від 20 серпня 1992 р.).

2. Меморандум взаємопорозуміння між Генеральною прокуратурою України та Міністерством юстиції Канади (від 25 вересня 1992 р.).

3. Угода про правову допомогу та співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Генеральною прокуратурою Литовської Республіки (від 8 грудня 1992 р.).

4. Спільний протокол українсько-німецьких переговорів про співробітництво в галузі правової допомоги у кримінальних справах 22-24 січня 1996 р. в Генеральній прокуратурі України в м. Київ (від 5 квітня 1996 р.).

5. Протокол про наміри між Генеральним прокурором України і Генеральною прокуратурою Литовської Республіки (від 1 березня 2000 р.) та ін.

Міжвідомчі та відомчі акти з питань міжнародного співробітництва у вигляді наказів, інструкцій, листів Генерального прокурора, наприклад:

1. Про затвердження Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів. (Наказ МВСУ, СБУ, Державної митної служби, Генеральної прокуратури України, Державного комітету у справах охорони державного кордону, ДПАУ від 9 січня 1997 р. № 3/1/2/5/2/2).

2. Про затвердження Інструкції про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства (Наказ Міністерства Юстиції

України, СБУ, Верховного Суду України, ДДУзПВП (держдепартамент України з питань виконання покарань), Генеральної прокуратури України, МВС, Державної податкової адміністрації України від 29 червня 1999 року № 34/5/22/103/512/326/73).

Не менш важливе значення для впорядкування й удосконалення організації і діяльності прокурорських органів мають нормативні акти Генеральної прокуратури України. У відповідності із Законом «Про прокуратуру» (ч. 1 п. 7 ст. 15) Генеральний прокурор відповідно до законів України видає обов'язкові для всіх органів прокуратури накази, розпорядження, затверджує положення та інструкції. Наприклад, наказ Генерального прокурора України №4 гн від 19.12.2012 р. «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» був виданий у зв'язку з набранням чинності новим КПК України.

Цей та інші нормативні акти Генерального прокурора конкретизують положення законів, визначають пріоритетні завдання і напрями у роботі органів прокуратури, розмежовують компетенцію територіальних і спеціалізованих прокуратур, визначають порядок (методику) прокурорських перевірок та регулюють безліч інших питань прокурорської діяльності.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Прокуратура України здійснює свою діяльність на підставі низки нормативних актів держави, починаючи з Конституції України. Крім того, до них відносяться Закон «Про прокуратуру», інші, у тому числі й кодифіковані закони України (КПК, КВК, ЦПК, ГПК, КЗпАП, «Про міліцію», «Про Службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність» тощо), законодавчі акти та норми, що впливають із визнаних Україною міжнародних та міждержавних договорів.

4. Засади організації та діяльності прокуратури в Україні

Варто зазначити, що жодна галузь законодавства України, тим більш прокурорсько-наглядова, не містить визначення поняття «*принцип*» або «*засади*». У спеціальній літературі, що відображає концептуальні погляди науковців-правників на ті чи інші явища, процеси і категорії, містяться різні позиції також і щодо поняття принципів взагалі, і щодо принципів прокуратури зокрема.

Не будемо аналізувати ці доволі чисельні підходи до розуміння принципів у праві, а виходячи із найбільш загальних ознак, яким вони повинні відповідати, будемо вважати, що

принципи організації та діяльності прокуратури - це керівні ідеї, що знайшли своє закріплення в нормах права і якими узагальнюються відповідні прокурорсько-наглядові суспільні явища як відображення об'єктивної реальності та діючих у ній закономірностей.

Юридичні ознаки принципів (тобто їх спільне та відмінне від звичайних правових норм):

1. Принципи законодавчо закріплені в нормах права (в одній чи кількох).
2. Об'єктивність змісту, тобто принципи відображають об'єктивні закономірності суспільних відносин та представляють взаємообумовлений об'єктивний вираз волі держави, її політики щодо того чи іншого державно-суспільного явища.
3. Суб'єктивність форми, тобто вони виступають продуктом усвідомленої діяльності законодавця, який враховує наявні соціально-історичні умови.
4. Специфічні наслідки їх недотримання або порушення, тобто наявність гарантій щодо них: юридичних, процедурних, матеріальних.

Система принципів організації та діяльності прокуратури України:

1. Законність.

2. Принцип рівності у захисті прокуратурою прав та інтересів всіх суб'єктів, незалежно від демографічних, антропологічних, соціальних та інших ознак. По-іншому цей принцип називають „принципом демократизму”.

3. Гласність.

4. Публічність, тобто обов'язкове реагування наявними у прокуратури засобами на будь-які порушення закону, незалежно від суб'єктів їх вчинення.

5. Єдність і централізація прокуратури.

6. Єдине керування і колегіальність.

7. Незалежність органів прокуратури.

8. Принцип деполітизації.

9. Принцип заборони сумісництва у трудовій діяльності працівникам органів прокуратури.

Розглянемо їх по черзі.

ПРИНЦИП ЗАКОННОСТІ. Норми щодо його законодавчого закріплення містяться в Конституції України (ч. 2 ст. 6) і в Законі «Про прокуратуру» (ст. 3, ч. 1 ст. 4, ст. 5, ст. 6 та ін.). Зокрема в Конституції закріплено положення, згідно з яким органи влади (а прокуратура виступає різновидом таких) здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і у відповідності до законів України.

ПРИНЦИП ДЕМОКРАТИЗМУ означає захист прокуратурою прав і свобод громадян на засадах їх рівності перед законом.

Демократизм – загально-правовий принцип держави, закріплений у ст.ст. 1, 24 та ін. статтях Конституції, за якими Україна є демократичною і правовою державою, у якій всі її громадяни мають перед законом рівні конституційні права і свободи, які не можуть ніким обмежуватись за ознаками раси, кольору шкіри, статі, політичних чи релігійних та інших переконань, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ закріплений у п. 5 ст. 6 Закону. Це функціональний міжгалузевий принцип, згідно з яким органи прокуратури діють

гласно, інформують державні органи влади, громадськість про стан законності та заходи щодо її зміцнення.

ПРИНЦИП ПУБЛІЧНОСТІ прокурорської діяльності є галузевим функціональним принципом. Буквально він сформульований у п. 4 ст. 6 Закону „Про прокуратуру” як принцип *вжиття заходів до усунення порушень закону, від кого б вони не виходили*.

ПРИНЦИП ЄДНОСТІ І ЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ПРОКУРАТУРИ. Закріплений у п. 1 ст. 6 Закону - комплексний галузевий (організаційно-функціональний) принцип, сутність якого полягає в тому, що кожна ланка прокурорської системи, кожен прокурор діє в межах своєї компетенції, виступає як представник єдиної системи прокурорських органів, зберігаючи передбачену законом самостійність у прийнятті рішень.

П. 1 статті 6 Закону «Про прокуратуру»

«Органи прокуратури України 1) становлять єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний прокурор України, з підпорядкуванням нижчестоящих прокурорів вищестоящим»

Централізація прокуратури означає, що підпорядкованість її органів відбувається тільки по вертикалі – кожен нижчий за рангом прокурор підпорядкований вищому, а всі прокурори – Генеральному прокурору України. Подвійного підпорядкування, тобто і по горизонталі, а також місцевим чи центральним органам влади, немає.

ПРИНЦИП ЄДИНОГО КЕРУВАННЯ ТА КОЛЕГІАЛЬНОСТІ в прокурорській діяльності означає, що:

– прокурор одноособово вирішує всі питання прокурорської діяльності свого рівня (компетенції);

– всі одноособові накази і розпорядження вищого за рангом є обов’язковими для підпорядкованих прокурорів;

– вищий за рангом може одноособово змінити і скасувати (п. 1 ст. 6; ст. 40 Закону) відповідні рішення підпорядкованих;

– призначення прокурора на посаду здійснюється одноособово наказом Генерального прокурора (з певною особливістю щодо призначення прокурора

Автономної Республіки Крим, оскільки там це відбувається за погодженням з Верховною Радою Автономної Республіки Крим).

Діяльність колегій прокуратур, щоденні, щотижневі планові чи позапланові оперативні наради працівників конкретних прокуратур тощо – все це становить зміст ПРИНЦИПУ КОЛЕГІАЛЬНОСТІ в діяльності прокуратури.

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ є галузевим функціональним принципом, суть якого полягає в тому, що органи прокуратури, здійснюючи свої повноваження, є незалежними від будь-яких органів управління, місцевих органів влади та місцевого самоврядування і суду, а також від будь-якого впливу з боку об'єднань чи окремих громадян.

Із принципом незалежності тісно пов'язаний **ПРИНЦИП ДЕПОЛІТИЗАЦІЇ**, тобто політичної незалежності прокурорської системи (позапартійність прокуратури та її працівників). Він сформульований у ч. 2 ст. 6 Закону і передбачає, що органи прокуратури діють незалежно від громадських об'єднань та їх органів (тобто до будь-яких політичних партій та рухів). Окрім цього, у відповідності із Законами „Про об'єднання громадян” (ч. 2 ст. 4) та „Про політичні партії” (ч. 8 ст. 6) створення і діяльність осередків політичних партій в органах прокуратури забороняється. Прокурори у своїй професійній діяльності не зв'язані жодними рішеннями будь-яких політичних об'єднань.

Практично, аналогічну мету переслідує і **ПРИНЦИП ЗАБОРОНИ СУМІСНИЦТВА** у трудовій діяльності, який, у відповідності з ч. 3 ст. 46 Закону, забороняє працівникам прокуратури працювати за сумісництвом на підприємствах, установах, організаціях, займатись будь-яким видом підприємництва, за винятком наукової і педагогічної діяльності.

«...Сумісництво служби в органах прокуратури з роботою на підприємствах, в установах чи організаціях, а також з будь-яким підприємництвом не допускається, за винятком наукової і педагогічної діяльності...»

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Принципи організації та діяльності прокуратури – це керівні ідеї, що знайшли своє закріплення в нормах права і якими узагальнюються відповідні прокурорсько-наглядові суспільні явища як відображення об’єктивної реальності та діючих у ній закономірностей.

Систему зазначених принципів складають наступні:

1. Законність.
2. Принцип рівності у захисті прокуратурою прав та інтересів всіх суб’єктів, незалежно від демографічних, антропологічних, соціальних та інших ознак. По-іншому цей принцип називають „принципом демократизму”.
3. Гласність.
4. Публічність, тобто обов’язкове реагування наявними у прокуратури засобами на будь-які порушення закону, незалежно від суб’єктів їх вчинення.
5. Єдність і централізація прокуратури.
6. Єдине керування і колегіальність.
7. Незалежність органів прокуратури.
8. Принцип деполітизації.
9. Принцип заборони сумісництва у трудовій діяльності працівникам органів прокуратури.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

У результаті вивчення цієї дисципліни слухачі повинні засвоїти основи теорії прокурорського нагляду, знати прокурорсько-наглядове законодавство і практику його застосування, уміло та правильно тлумачити й застосовувати норми, що регламентують прокурорсько-наглядову діяльність, самостійно поглиблювати свої знання щодо теорії і практики прокурорського нагляду у сфері кримінального судочинства, юридично обґрунтовувати й відстоювати

свою позицію, захищати права, свободи і законні інтереси громадян, інтереси суспільства й держави.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З ТЕМИ «ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ»

1. Сутність терміну «прокурорський нагляд».
2. Завдання прокурорського нагляду.
3. Основні поняття навчальної дисципліни «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві».
4. Визначення поняття «прокурор».
5. Визначення поняття «прокурорський нагляд».
6. Суміжні навчальні дисципліни, з якими зв'язаний курс «Прокурорський нагляд та судовий контроль у кримінальному судочинстві».
7. Основне джерело права щодо прокурорського нагляду.
8. Види правових підстав для здійснення прокурорського нагляду.
9. Система принципів організації та діяльності прокуратури в Україні.
10. Сутність принципу гласності.
11. Сутність принципу централізації.
12. Сутність принципу колегіальності у діяльності прокуратури.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім правоохоронцям та юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

**ТЕМА № 2. «НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ
ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ»**
(4 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ.....	10
1. Прокурорський нагляд за додержанням закону щодо приймання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та внесення відповідної інформації до ЄРДР.....	11
2. Предмет і завдання прокурорського нагляду за виконанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.....	15
3. Повноваження прокурора у процесі здійснення нагляду за дотриманням законів оперативно-розшуковими органами.....	21
4. Повноваження прокурора у процесі здійснення нагляду за органами досудового розслідування.....	24
5. Прокурорський нагляд за застосуванням органами досудового розслідування заходів процесуального примусу та вчинення інших процесуальних дій.....	33
6. Прокурорський нагляд за додержанням вимог закону щодо участі захисника на досудових стадіях кримінального провадження.....	39
7. Прокурорський нагляд під час перевірки законності притягнення особи до кримінальної відповідальності та затвердження обвинувального акту.....	46
Висновки.....	50

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Аббакумов В., Трофименко В. Особливості контролю за дотриманням прав і свобод людини // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №8(50). – С.67-72.

2. Амирбеков К. Общий надзор в условиях реформирования судопроизводства // Законность. – 2003. – №9. – С.2-6.
3. Анпілогов О. Права і свободи громадян як об'єкт захисту прокурором // Вісник прокуратури. – 2007. – №3(69). – С.68-74.
4. Бабкова В.С. Організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 1998. –17с.
5. Баймухаметов Е. Совершенствование прокурорского надзора // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.202-207.
6. Басков В.И. Прокурорский надзор за исполнением законов при расследовании уголовных дел в судах. – 2-е изд. – М.: Юрид. лит., 1986. – 288с.
7. Беляев В. Надзорные и иные функции прокуратуры – совместимы ли они? // Российский следователь. – 2005. – №4. – С.39-43.
8. Бессарабов В. Надзор за исполнением законов – важное направление деятельности Российской прокуратуры по защите прав и свобод человека и гражданина // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №3-4. – С.32-41.
9. Бессарабов В. Российская прокуратура и ее роль в установлении социально-экономических причин терроризма // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №1-2. – С.145-158.
10. Боруля І. Організація боротьби з торгівлею людьми засобами прокурорського нагляду // Вісник прокуратури. – 2007. – №8(74). – С.10-11.
11. Будяков А. Определение правового статуса субъекта, наделенного полномочиями привлечения к уголовному преследованию и освобождения от него // Российский следователь. – 2007. – №7. – С.10-12.
12. Василевський А. Актуальні питання організації прокурорського нагляду // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №7(49). – С.24-31.
13. Вернидубов І. Функції прокурора на перехідний період // Право України. – 1998. – №2. – С.7-9.
14. Газетдинов Н. Роль прокурора в состязательном процессе // Российский следователь. – 2007. – №22. – С.12-16.
15. Головкін О. Взяття під варту: проблеми залишаються // Вісник прокуратури. – 2007. – №6(72). – С.91-95.
16. Доржиев. Б Процессуальное положение прокурора в досудебном производстве // Российский следователь. – 2007. – №2. – С.2-3.
17. Жиліна Л.С. Прокурорський нагляд за додержанням законів при провадженні слідчих дій: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 1999. – 18с.
18. Захарчук Г. Роль органів прокуратури у боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №12(54). – С.24-31.

19. Карпінський П. Методичні рекомендації – чинник якісної прокурорської перевірки // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №5(47). – С.26-29.
20. Кизлык А. Прокурорский надзор за следствием и оперативно-розыскной деятельностью российских органов внутренних дел в сфере сотрудничества с правоохранительными органами иных государств-участников СНГ, возникающие при этом проблемы и вероятные пути их разрешения // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №3-4. – С.118-136.
21. Ковалев М.А. Прокурорский надзор за обеспечением прав личности при расследовании преступлений. М., Изд-во Моск. Ун-та, 1981. – 160с.
22. Ковальова Я. Роль прокурора у кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури. – 2007. – №11(77). – С.71-77.
23. Ковбасюк В., Паровой В. Щодо практики участі прокурорів у справа за скаргами осіб на постанови про порушення кримінальних справ // Вісник прокуратури. – 2007. – №4(70). – С.46-51.
24. Козусев А. Прокурорский надзор за исполнением требований УПК РФ об основаниях, порядке и сроках приостановления предварительного следствия // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №3-4. – С.183-193.
25. Копетюк М. Особливості прокурорського нагляду за законністю і обґрунтованістю затримання та взяття під варту неповнолітнього обвинуваченого (підозрюваного): питання удосконалення чинного законодавства // Юридична Україна. – 2007. – №4. – С.78-82.
26. Копетюк М. Співвідношення прокурорського нагляду і відомчого контролю щодо встановлення і усунення причин та умов, які сприяють вчиненню злочину неповнолітніми, на досудових стадіях кримінального процесу // Юридична Україна. – 2007. – №12. – С.75-80.
27. Короткова А. Токарева М. Прокурорский надзор в стадии возбуждения уголовного дела. Научно-методическое пособие. // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №1-2. – С.223-288.
28. Косята М.В. Прокуратура України: Навчальний посібник. – Одеса: Юридична література, 2002. – 312с.
29. Курільчук І. Оскарження постанови про порушення кримінальної справи: співвідношення судового контролю та прокурорського нагляду // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2006. – №1(28). – С.107-113.
30. Кримінальний процесуальний кодекс України : структурно-логічні схеми і таблиці, типові бланки та зразки процесуальних документів : науково-практичний посібник / [авт. кол.: Андреев Р.Г., Блажівський Є.М., Гошовський М.І. та ін.]. - К.: Алерта, 2012.-736 с.

31. Лобач В. Здійснення прокурором кримінального переслідування // Вісник прокуратури. – 2007. – №2(68). – С.79-85.
32. Лобач В. Повноваження прокурора як головного суб'єкта кримінального переслідування // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №7(49). – С.3-14.
33. Максимюк А., Фігурський Ю. Нагляд за додержанням законів при проведенні оперативно-розшукової діяльності // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №10(52). – С.44-50.
34. Мальків Г. Строки як гарантії здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законів при реалізації заходів процесуального примусу // Підприємство, господарство і право. – 2007. – №5. – С.150-153.
35. Мельник О.В. Проблеми прокурорського нагляду за додержанням законів при розслідуванні вимагань: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2006. – 21с.
36. Никифоров Е. Процедура рассмотрения жалобы на действия (бездействия) и решения прокурора, следователя, дознавателя в суде // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.138-143.
37. Ніндипова В. Нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність // Вісник прокуратури. – 2007. – №2(68). – С.52-60.
38. Пономаренко О. Организационные вопросы оперативно-розыскного обеспечения государственного обвинения // Российский следователь. – 2007. – №17. – С.33-34.
39. Прокурорський надзор в ССРСР / [Березовская С.Г., Звирбулем В.К., Козлов А.Ф. и др.]; под ред. М.П. Малярова – М.: Издательство «Юридическая литература», 1966. – 331с.
40. Прокурорський нагляд в Україні: Курс лекцій для студентів юридичних вищих навчальних закладів. – Кол. авторів: Нор В.Т., Бернський Я.О., Когутич І.І., Котик З.Д., Писарчук С.І. // За ред. проф. В.Т. Нора. – Львів: Тріада плюс, 2002. – 280с.
41. Романюк Б. Перебудова функцій слідчого // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №11(53). – С.94-102.
42. Руденко М. Нагляд за додержанням прав та свобод людини і громадянина // Вісник прокуратури. – 2007. – №2(68). – С.46-51.
43. Руденко М. Щодо питання здійснення прокурорських повноважень поза сферою кримінального переслідування // Право України. – 2007. – №4. – С.75-78.
44. Серета Г.П. Організаційно-правові аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів при прийманні, реєстрації. Перевірці та вирішенні заяв і

- повідомлень про злочини: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2000. – 18с.
45. Сірик Д. Прокурорське провадження за зверненням громадян // Вісник прокуратури. – 2007. – №11(77). – С.44-48.
 46. Соловьев А. Функции прокурора в досудебных стадиях уголовного судопроизводства // Прокурорская и следственная практика. – 2006. – №3-4. – С.42-45.
 47. Сухарев А. Научные аспекты международно-правового сотрудничества органов прокуратур в правозащитной деятельности // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №3-4. – С.27-32.
 48. Сухоног В., Толочко О. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами дізнання // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №9(51). – С.14-21.
 49. Табаков М. Проблемы эффективности деятельности прокурора по выдвижению обвинения в ходе досудебного производства // Российский следователь. – 2007. – №15. – С.9-10.
 50. Токарев М. Прокурорский надзор в досудебных стадиях уголовного процесса: проблемы правовой регламентации и результаты правоприменения по итогам 2005 года // Прокурорская и следственная практика. – 2006. – №1-2. – С.70-83.
 51. Толочко Я.М. Прокурорський нагляд за додержанням законів при розслідуванні злочинів проти довілля: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2007. – 20с.
 52. Трагнюк Р.Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2003. – 19с.
 53. Трагнюк Р. Функції прокурора на досудовому слідстві // Право України. – 2007. – №4. – С.60-62.
 54. Тулешев А. Особенности прокурорского надзора за расследованием уголовных дел, связанных с незаконным оборотом наркотиков в Республике Казахстан // Прокурорская и следственная практика. – 2006. – №3-4. – С.34-41.
 55. Тутышкин Н.П. Процессуальное положение и функции прокурора в судебном разбирательстве // Актуальные проблемы советского уголовного процесса. Межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск: СЮИ, 1987. – С.106-111.
 56. Федченко В. Прокурорський нагляд за розслідуванням кримінальних справ слідчою та слідчо-оперативною групою: окремі процесуальні питання //

Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2007. – №1(32). – С.248-256.

57. Хорошев Я. Некоторые аспекты рассмотрения прокурором жалоб в порядке ст. 123-124 УПК РФ // Прокурорская и следственная практика. – 2006. – №3-4. – С.154-159.
58. Шепіло І. Сучасний стан та проблеми правового регулювання нагляду за додержанням законів правоохоронними органами // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2007. – №3(34). – С.37-44.

НОРМАТИВНІ АКТИ

1. Конституція України.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». - Х.: Одісей, 2012. - 360 с.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про прокуратуру». Станом на 01.04.2011 р. -К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2011.-392 с.

ІНТЕРНЕТ ВИДАННЯ **Електронні українські видання**

7. Адвокатура: <http://advocatura.kiev.ua>
8. Вісник НАДУ: <http://www.academy.kiev.ua/visnadu.html/>
9. Вісник прокуратури: <http://www.gpu.gov.ua/control/uk/publish/article/infoartid/>
10. Іменем закону: <http://www.imzak.org.ua/index.php/presentation/>
11. Інтернет-адвокат: <http://www.ia.org.ua/>
12. Криминал експрес: <http://www.crim.delovoy.com/>

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Метою нашої лекції є розкриття питань, що стосуються прокурорського нагляду за дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства при

прийнятті заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення і внесення відповідної інформації до ЄРДР, за виконанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність; повноважень прокурора у процесі здійснення нагляду за дотриманням законів вказаними органами та органами досудового розслідування, застосування останніми заходів процесуального примусу та вчинення інших процесуальних дій; нагляду за додержанням вимог закону щодо участі захисника на досудових стадіях кримінального провадження; нагляду під час перевірки законності притягнення особи до кримінальної відповідальності та затвердження обвинувального акту.

ВСТУП

19.11.2012 набрав чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України, який навіть називають «революційним». Що стосується прокуратури, то він дійсно вніс істотні новації у її діяльність, повноваження прокурорів та їх провідну роль у кримінальному провадженні. Але після вступу в дію КПК процес реформування кримінального судочинства не завершується. У зв'язку із набуттям чинності КПК внесені й інші зміни до низки законодавчих актів. Сьогодні на законодавчому рівні обговорюється питання створення системи ювенальної юстиції, Державного бюро розслідувань, Єдиного реєстру адвокатів України, на часі - прийняття закону або Кодексу про кримінальні проступки. Необхідно також завершити процес оптимізації структури та штатної чисельності правоохоронних органів. Їх діяльність за новим процесом вимагає подальшої законодавчої регламентації.

Можна сказати, що роль прокурора, як одного з гарантів законності, повинна бути у сучасних умовах провідною, що забезпечить ефективну протидію злочинності, а разом з тим – належну реалізацію правової політики держави.

Ця лекція присвячена ролі прокурорського нагляду у кримінальному провадженні.

1. Прокурорський нагляд за додержанням закону щодо приймання заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та внесення відповідної інформації до ЄРДР

Сама необхідність такого виду прокурорського нагляду ніколи під сумнів не ставилась. У новому КПК України роль прокурорського нагляду ще більш підсилена: прокурор наразі здійснює нагляд шляхом процесуального керівництва досудовим розслідуванням .

В минулому практика прокурорського нагляду свідчила, що істотної шкоди швидкому розкриттю злочинів завдавали наявні в органах дізнання та досудового слідства факти укриття від своєчасної та правильної реєстрації заяв і повідомлень про злочини; несвоєчасний їх розгляд і вирішення; незаконні та необґрунтовані відмови в порушенні кримінальних справ за фактами, викладеними в заявах і повідомленнях; укриття злочинів і повідомлень від своєчасного і правильного обліку тощо.

Виходячи з цього, Генеральний прокурор України вимагав раніше і вимагає після 19.11.2012 р. поліпшувати дієвість прокурорського нагляду за законністю розгляду заяв і повідомлень про вчинені правопорушення, за своєчасністю і обґрунтованістю внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і своєчасністю початку досудового розслідування.

Прокурорський нагляд за виконанням закону щодо прийому заяв (повідомлень) про кримінальні правопорушення і своєчасне внесення відповідних відомостей до ЄРДР є частиною нагляду за виконанням законів відповідними органами на стадії досудового розслідування.

З набранням чинності новим КПК України розширилися повноваження прокурора в кримінальному процесі, що масштабно підвищило його самостійність і водночас відповідальність. Введення інституту «процесуального керівництва», який обумовлює здійснення одним прокурором (групою) своїх повноважень у кримінальному провадженні з його початку до завершення,

вказує на те, що наразі прокурорський нагляд за досудовим розслідуванням носить суцільний характер, і по суті являє собою пряме, безпосереднє і безперервне керівництво останнім. Проте, як і раніше суть його полягає в тому, що прокурори, здійснюючи нагляд: виявляють порушення закону, причини і умови, що цьому сприяли; забезпечують виконання загальних завдань прокуратури і завдань нагляду за виконанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, та органами досудового розслідування.

Прокурору потрібно перевірити, чи повністю були зареєстровані відомості про вчинені кримінальні правопорушення – для забезпечення швидкого, повного й неупередженого його розслідування та судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Прокурор при здійсненні такого нагляду повинен перевіряти:

1. Повноту реєстрації усіх заяв і повідомлень про підготовлювані і вчинені злочини.
2. Дотримання строків внесення відомостей про вчинені кримінальні правопорушення до ЄРДР.
3. Правильність (повноту) внесення відповідних відомостей до ЄРДР.
4. Факт здійснення або ні досудового розслідування ще до внесення відповідних відомостей до ЄРДР.
5. Своєчасність письмового повідомлення слідчим прокурора про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК України.
6. Факт забезпечення при цьому прав і законних інтересів учасників процесу.

Здійснюючи вказаний вид нагляду прокурор повинен керуватись відповідними статтями КПК України, а також нормативними актами Генерального прокурора України – наказами, вказівками тощо.

Загалом необхідно наголосити на корисності створення Єдиного реєстру досудових розслідувань. Адже упродовж кількох десятиліть органи прокуратури боролися з викривленнями статистичної звітності правоохоронних органів. Проблеми в роботі інформаційних центрів органів внутрішніх справ постійно вимагали посиленої уваги прокурорів. Нарешті ця проблема знайшла своє вирішення. З 20 листопада 2012 року запроваджено Єдину звітність про вчинені кримінальні правопорушення в Україні, ведення якої покладається на органи прокуратури.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Прокурорський нагляд за виконанням закону щодо прийому заяв (повідомлень) про кримінальні правопорушення і своєчасне внесення відповідних відомостей до ЄРДР є частиною нагляду за виконанням законів відповідними органами на стадії досудового розслідування.

Здійснюючи вказаний вид нагляду прокурор повинен керуватись відповідними статтями КПК України, а також нормативними актами Генерального прокурора України – наказами, вказівками тощо.

2. Предмет і завдання прокурорського нагляду за виконанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність

Відповідно до п. 3 ст. 5, ст.ст. 29 і 30 Закону «Про прокуратуру», однією із галузей (напрямів) прокурорсько-наглядової діяльності виступає нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство. Звідси випливає, що цей напрям охоплює нагляд

за законністю в двох самостійних, врегульованих нормами, відмінних між собою, галузей права, видах діяльності правоохоронних органів: а) оперативно-розшуковій та б) кримінально-процесуальній (дівання та досудове слідство як форми досудового розслідування). Ця обставина дозволяє відокремлено розглядати нагляд прокурора за кримінально-розшуковою діяльністю і за досудовим розслідуванням.

Стаття 5. Функції прокуратури

3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дівання, досудове слідство;

Стаття 29. Предмет нагляду {Назва статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2663-III ([2663-14](#)) від 12.07.2001}

Предметом нагляду є додержання законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дівання, досудове слідство.

{Частина перша статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2663-III ([2663-14](#)) від 12.07.2001}

Нагляд має своїм завданням сприяти:

1) розкриттю кримінальних правопорушень, захисту особи, її прав, свобод, власності, прав підприємств, установ, організацій від злочинних та кримінально протиправних посягань; {Пункт 1 частини другої статті 29 в редакції Закону N 4652-VI ([4652-17](#)) від 13.04.2012}

2) виконанню вимог закону про невідворотність відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення; {Пункт 2 частини другої статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 4652-VI ([4652-17](#)) від 13.04.2012}

3) запобіганню незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності;

4) охороні прав і законних інтересів осіб при здійсненні кримінального провадження; {Пункт 4 частини другої статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 4652-VI ([4652-17](#)) від 13.04.2012}

5) здійсненню заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню. {Пункт 5 частини другої статті 29 із змінами, внесеними згідно із Законом N 4652-VI ([4652-17](#)) від 13.04.2012}

Здійснюючи нагляд, прокурор вживає заходів до узгодження дій правоохоронних органів у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень.

{Статтю 29 доповнено частиною третьою згідно із Законом N [3662-12](#) від 26.11.93; із змінами, внесеними згідно із Законом N 4652-VI ([4652-17](#)) від 13.04.2012}

Стаття 30. Нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дівання і досудове слідство

Прокурор вживає заходів до того, щоб органи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування (дівання та досудове слідство):

1) додержували передбачений законом порядок початку та проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування діянь, що містять ознаки кримінального правопорушення, закриття кримінального провадження, а також додержували строки здійснення досудового розслідування та тримання осіб під вартою;

2) не допускали порушення законності під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування;

3) виявляли причини вчинення кримінальних правопорушень і умови, що сприяють цьому, вживали заходів до їх усунення.

Прокурор здійснює нагляд за дотриманням законів при проведенні досудового розслідування (дізнання та досудового слідства) у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за дотриманням законів органами, що здійснюють досудове розслідування, визначаються кримінальним процесуальним законодавством.

Прокурор має право в необхідних випадках доручати керівникам органів досудового розслідування, внутрішніх справ, національної безпеки проведення у підвідомчих їм підрозділах перевірок з метою усунення порушень та забезпечення повного розкриття діянь, що містять ознаки кримінального правопорушення.

{Стаття 30 із змінами, внесеними згідно із Законом N 2663-III ([2663-14](#)) від 12.07.2001; в редакції Закону N 4652-VI ([4652-17](#)) від 13.04.2012}

Об'єктами прокурорського нагляду за дотриманням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виступають підрозділи:

органів внутрішніх справ – а) кримінальна міліція; б) спеціальна міліція; в) спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю; г) оперативно-розшукові підрозділи ДАІ;

органів Служби безпеки – а) розвідка; б) контррозвідка; в) військова контррозвідка; г) підрозділи захисту національної державності; г) підрозділи по боротьбі з корупцією та організованою злочинною діяльністю; д) підрозділи оперативного документування; е) оперативно-технічний підрозділ;

прикордонних військ – підрозділи з оперативно-розшукової роботи;

державної податкової служби – оперативні підрозділи податкової міліції;

управління державної охорони – підрозділи оперативного забезпечення охорони;

Державної пенітенціарної служби України – оперативні підрозділи територіальних органів, слідчих ізоляторів і установ виконання покарань.

Проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами не допускається.

До прийняття нового КПК було немало суперечок стосовно доцільності об'єднання в одну галузь прокурорського нагляду виконання законів оперативно-

розшуковими органами і органами досудового розслідування. Така необхідність пояснювалась їх спільними у судочинстві завданнями – розкриття злочинів і виявлення осіб, які їх вчинили.

Разом з тим в юридичній літературі виказувалась думка щодо того, щоб у новій редакції Закону «Про прокуратуру» нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, був виділений у самостійну галузь (напрямок) прокурорської діяльності.

На даний час **предмет прокурорського нагляду за оперативно – розшуковими органами** визначений у ст. 29 Закону «Про прокуратуру» як додержання законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність.

Нагляд має своїм завданням сприяти:

1) розкриттю кримінальних правопорушень, захисту особи, її прав, свобод, власності, прав підприємств, установ, організацій від злочинних та кримінально протиправних посягань;

2) виконанню вимог закону про невідворотність відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення;

3) запобіганню незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності;

4) охороні прав і законних інтересів осіб при здійсненні кримінального провадження;

5) здійсненню заходів щодо запобігання кримінальним правопорушенням, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню.

Здійснюючи нагляд, прокурор вживає заходів до узгодження дій правоохоронних органів у боротьбі із вчиненням кримінальних правопорушень.

Нагадаємо, що оперативно-розшукова діяльність, згідно з Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Ця діяльність ґрунтується на принципах законності, додержання прав і свобод громадян та юридичних осіб.

У предмет цієї підгалузі прокурорського нагляду не входять відомості про організацію, тактику, методи і доцільність засобів здійснення оперативно-розшукової діяльності, за умови, що вони передбачені законодавством. Це означає, що прокурор не повинен втручатись в саму організацію названої діяльності, оскільки це функція виключно керівництва відповідних служб. Однак, щоб належно орієнтуватись, а отже адекватно оцінювати з позицій законності роботу оперативно-розшукових підрозділів, прокуророві варто знати її основи. Такої позиції дотримуються і науковці, і більшість практиків. Хоч у літературі існує й інша, доволі категорична позиція щодо недоцільності вникання прокурора в «досить специфічний механізм збору, відпрацювання і перевірки оперативних даних...», оскільки це шкідливо для наглядової діяльності». У чому вбачають шкідливість автори цієї позиції важко збагнути. Чому і для прокурора оперативно-розшукова діяльність повинна бути своєрідним „табу”. Чому ж тоді прокурор, здійснюючи наглядові функції в інших сферах діяльності, змушений вникати у їх специфіку і навіть користуватись у цьому процесі допомогою фахівців? Оперативно-розшукові знання, хоча і специфічні, здебільшого тактико-технічні, однак пов'язані із правозастосовчою діяльністю, а отже, поряд із криміналістичними, повинні бути в арсеналі прокурора, посадової особи, котра є чи не найрізноаспектнішим фахівцем-правником.

У найбільш загальному вигляді завдання прокурорського нагляду за оперативно-розшуковими органами полягає у виявленні та усуненні порушень законів, що можуть бути допущені під час виконання ними своїх функцій. Це завдання конкретизується залежно від характеру вимог закону, який регламентує оперативно-розшукову діяльність. Перевіряючи законність виконання оперативно-розшукових заходів, прокурор першочергово повинен переконатись, що вони передбачені законодавством.

Прокурорська перевірка законності виконання оперативно-розшукових заходів повинна давати відповідь на такі питання:

– чи були вони скеровані на досягнення передбачених Законом «Про оперативно-розшукову діяльність» мети і завдань їх застосування?

– чи були для їх виконання законні приводи і підстави?

– чи входило проведення оперативно-розшукових заходів у компетенцію підданих перевірці органів?

– чи у відповідності з законодавством відбувалось фіксування і легалізація наслідків конкретних випадків оперативно-розшукової діяльності?

Оперативно-розшукові заходи можуть проводитись тільки з метою захисту життя, здоров'я, прав і свобод людини і громадянина, власності, забезпечення безпеки суспільства і держави від злочинних посягань. Заборонено проводити такі заходи в інтересах будь-якої політичної партії, громадського і релігійного об'єднання.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Об'єктами прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, виступають підрозділи: органів внутрішніх справ, СБУ, Прикордонних військ, Державної податкової служби; Управління державної охорони; Державної пенітенціарної служби України.

У найбільш загальному вигляді завдання прокурорського нагляду за оперативно-розшуковими органами полягає у виявленні та усуненні порушень законів, що можуть бути допущені під час виконання ними своїх функцій. Це завдання конкретизується залежно від характеру вимог закону, який регламентує оперативно-розшукову діяльність.

3. Повноваження прокурора у процесі здійснення нагляду за дотриманням законів оперативно-розшуковими органами

До прийняття нового КПК і внесення у зв'язку з цим змін до Закону України «Про прокуратуру» нагляд за додержанням законів під час виконання оперативно-розшукових заходів здійснювався виключно Генеральним прокурором України, прокурором Автономної Республіки Крим, прокурорами областей, міст Києва і Севастополя та прирівняними до них прокурорами (ст. 14 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність»). Прокурори міськрайонного рівня були позбавлені повноважень здійснювати нагляд за ОРД на своїй території. При необхідності здійснити перевірку законності оперативно-розшукової діяльності у міському чи райвідділі внутрішніх справ або підрозділах інших органів, міський, районний чи прирівняний до них прокурор повідомляв про це вищестоящого прокурора, який вирішує питання по суті. На даний час міськрайпрокурори мають повноваження щодо нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють ОРД.

У новому Кримінальному процесуальному кодексі України з'явилась ціла глава 21 *«Негласні слідчі (розшукові) дії», які визначені як різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.*

Згідно з ч.3 ст.246 КПК рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення про проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право (*повноваження*) заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Треба зауважити, що розгляд таких клопотань (які віднесені до повноважень слідчого судді) здійснюються не слідчим суддею райміськсуду, а

головою Апеляційного суду АРК, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя або визначеним ним суддею цього суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Частина 6 ст. 246 КПК регламентує, що проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативних підрозділів органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів ДПтСУ, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

У ст. 246 КПК визначено і повноваження прокурора у цій сфері. Що особливо важливо, це положення про те, що згідно ч.4 ст. 246 КПК виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як *контроль за вчиненням злочину*.

У роботі з таємними і цілком таємними документами в органах, що перевіряються і займаються оперативно-розшуковою діяльністю, працівники прокуратур та інші особи повинні суворо додержуватись вимог Закону України «Про державну таємницю» та інструкцій щодо забезпечення режиму таємності в міністерствах і відомствах. І це теж предмет прокурорського нагляду, який здійснюється так би мовити «попутно».

У зв'язку з набранням чинності новим КПК України, у всіх прокуратурах районної ланки запроваджені режимно-таємні кімнати, адже особливістю нового Кодексу є право міськрайонної прокуратури здійснювати нагляд за дотриманням законів про оперативно-розшукову діяльність. До цього часу такий нагляд здійснювався на рівні держави та області (регіону). Таким чином, прокурорський нагляд за ОРД наблизився до свого об'єкта, що покладає на прокурорів нові повноваження, вимагає наявності певних ділових, можна сказати, чоловічих якостей: виваженості, стриманості, відсутності шкідливих звичок, уміння зберігати таємницю тощо.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Відповідно до вимог КПК України рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий, прокурор, а у випадках, передбачених цим Кодексом, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором. Слідчий зобов'язаний повідомити прокурора про прийняття рішення про проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій та отримані результати. Прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Виключно прокурор має право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину.

4. Повноваження прокурора у процесі здійснення нагляду за органами досудового розслідування

Прокурорський нагляд за органами досудового розслідування складають дії та рішення прокурора щодо реалізації наданих йому повноважень з керівництва досудовим розслідування, попередження, виявлення й усунення порушень цими органами норм кримінально-процесуального та інших законів.

Цей різновид нагляду, згідно з ст.ст. 1, 5, 29 і 30 Закону України «Про прокуратуру», є складовою частиною одного із основних напрямів (галузей) нагляду, котрий, як вже наголошувалось, охоплює і нагляд за законністю діяльності оперативно-розшукових органів. Разом із тим нагляд за органами, що здійснюють досудове розслідування, являє собою самостійну ділянку прокурорської діяльності, що за обсягом займає провідне місце серед решти функцій прокуратури.

Раніше у цю сферу входив нагляд за двома групами об'єктів: 1) органами дізнання та 2) органами досудового слідства (зараз-розслідування). Але необхідно розуміти різницю між органами дізнання, передбаченими КПК (в ред.

1960р.) та дізнанням (формою досудового розслідування), що регулюється нормами нового КПК України (в ред. 2012 р.).

Раніше перелік органів дізнання визначався статтею 101 КПК України і включав усю міліцію, начальників установ виконання покарань і навіть начальника полярної станції. І не всі з них були юристами.

Згідно із ст. 298 нового КПК дізнання – це досудове розслідування кримінальних проступків, яке здійснюється тепер не дізнавачем, а слідчим (п. 17 ч. 1 ст. 3 чинного КПК) – службовою особою певного правоохоронного органу.

За новим КПК до органів досудового розслідування, які піднаглядні прокуратурі, належать

- 1) слідчі підрозділи:
 - а) органів внутрішніх справ;
 - б) органів безпеки;
 - в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
 - г) органів державного бюро розслідувань;
- 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

Стаття 38. Орган досудового розслідування

1. Органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є:

- 1) слідчі підрозділи:
 - а) органів внутрішніх справ;
 - б) органів безпеки;
 - в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
 - г) органів державного бюро розслідувань;
- 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

{Частина перша статті 38 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1698-VII від 14.10.2014; в редакції Закону № 198-VIII від 12.02.2015}

2. Досудове розслідування здійснюють слідчі органу досудового розслідування одноособово або слідчою групою.

3. При досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування

можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за дотриманням податкового законодавства.

4. Орган досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування.

Слідчі, незалежно від їх відомчої належності, не виконують жодних інших функцій, окрім провадження досудового розслідування кримінальних правопорушень у провадженнях, що віднесені до їх компетенції. Тому прокурорський нагляд за дотриманням законів органами досудового розслідування охоплює всю діяльність слідчих.

При цьому, відповідно до положень нового КПК України прокурор, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності. Втручання в його діяльність осіб, які не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора.

Аналізуючи процесуальний статус прокурора за новим КПК, слід пам'ятати, що участь прокурора у кримінальному процесі визначається насамперед закріпленими ст. 121 Конституції України фундаментальними положеннями щодо основних напрямків діяльності або функцій органів прокуратури України. Серед них: підтримання державного обвинувачення в суді; нагляд за дотриманням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство; нагляд за дотриманням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Предмет прокурорського нагляду за дотриманням законів органами дізнання та досудового слідства ст. 29 Закону «Про прокуратуру» визначає як:

1. Захист особи, її прав, свобод, власності, прав підприємств, установ, організацій від злочинних посягань.

2. Виконання вимог закону про невідворотність відповідальності за вчинений злочин.

3. Запобігання незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності.

4. Охорона прав і законних інтересів громадян, які перебувають під слідством.

5. Здійснення заходів щодо запобігання злочинам, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню.

Діяльність цих органів, у значній мірі, може зачіпати конституційні права і свободи суб'єктів кримінального процесу. Кримінальний процесуальний закон допускає, за наявності передбачених ним підстав і з додержанням встановленого порядку, обмеження

– права на свободу і особисту недоторканність під час здійснення затримання за підозрою у вчиненні злочину, застосування запобіжного заходу у виді взяття під варту, приводу, примусового освідкування, вилучення зразків для порівняльного дослідження;

– права на недоторканість житла під час проведення огляду, обшуку, вилучення предметів і документів;

– права власності та володіння майном під час накладення на нього арешту;

– права на таємницю переписки у ході накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію;

– права на працю за умов відсторонення обвинуваченого від посади тощо.

Законність рішень органів досудового розслідування про застосування відповідних їх компетенції заходів процесуального примусу і провадження слідчих дій, пов'язаних із обмеженням, тією чи іншою мірою, конституційних прав і свобод громадян – суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, – один із найважливіших елементів, що утворює предмет прокурорського нагляду, визначений статтею 29 Закону України «Про прокуратуру».

Прокурор зобов'язаний слідкувати за додержанням конституційного права затриманої або арештованої особи на допомогу захисника, на виконання правил ст. 62 Конституції України, у відповідності з якими звинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, а всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

Стаття 59 та інші статті Конституції України проголошують, що кожен має право захищати свої права і свободи всіма способами, не забороненими законом, і що права потерпілих від злочинів охороняються законом. Ці конституційні норми зобов'язують прокурора слідкувати за тим, щоб учасникам кримінального процесу своєчасно роз'яснювались їх права і надавалась реальна можливість щодо їх реалізації. Тому нагляд прокурора за дотриманням кримінально-процесуального закону виступає також певною гарантією забезпечення конституційного права *потерпілого* на правовий захист від злочинних посягань. Перевірка прокурором своєчасного вжиття органом досудового розслідування заходів для забезпечення поданого або можливого у майбутньому цивільного позову має безпосереднє відношення до гарантування законодавчо визначеного права потерпілих на компенсацію завданої злочинном шкоди.

Вище ми вже говорили про таку складову прокурорського нагляду, як нагляд за додержанням закону щодо встановленого законом порядку вирішення заяв (повідомлень) про кримінальні правопорушення та їх розслідування. Адже прокурорський нагляд розпочинається саме з моменту отримання повідомлення про вчинене правопорушення і продовжується протягом усього ходу досудового розслідування, порядок якого перебуває під постійним наглядом прокурора, бо саме він здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Ще однією складовою предмета прокурорського нагляду за органами досудового розслідування є законність процесуальних (тобто передбачених КПК) рішень, що приймаються піднаглядними органами. Цих рішень може бути доволі багато. Окрім того, вони різноманітні та різноаспектні як за характером, так і за юридичними наслідками. Кожне таке рішення повинно бути законним і обґрунтованим. Прийняття процесуальних рішень, які у переважній більшості

випадків відповідають названим вимогам, разом з тим, інколи пов'язане із певними помилками та порушеннями закону. Саме цим і пояснюється те, що законність прийняття процесуальних рішень виступає самостійною складовою предмета прокурорського нагляду за органами, що здійснюють досудове розслідування.

Усі складові прокурорського нагляду тісно між собою пов'язані, і в багатьох випадках переплітаються. Перевірка додержання органами, що здійснюють досудове розслідування, прав і свобод людини і громадянина, залученого у сферу кримінального судочинства, взаємовідносна з оцінкою законності та обґрунтованості рішень щодо застосування заходів процесуального примусу, провадження слідчих (розшукових) дій, а також із виконанням вимог закону, які регламентують процедуру дій та рішень за заявами (повідомленнями) про злочини та здійснення кримінального провадження.

Прокурорський нагляд в стадії досудового розслідування поширюється і на виконання закону керівниками органів досудового розслідування – підрозділів органів внутрішніх справ, служби безпеки тощо. Прокурор має право перевіряти, чи використовують і як використовують ці службові особи свої законні повноваження для здійснення керівництва і процесуального контролю за діями та рішеннями підлеглих їм слідчих.

Завдання прокурорського нагляду за виконанням законів органами досудового розслідування обумовлюються предметом нагляду. Сьогодні згідно із ст. 2 КПК у загальному вигляді їх можна сформулювати як:

- охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження;
- забезпечення засобами прокурорського нагляду виконання вимог закону щодо швидкого, повного та неупередженого розслідування;
- викриття винних;
- забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, і жоден невинуватий не був обвинувачений;

- забезпечення застосування до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури з тим, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу.

До завдань цього виду прокурорського нагляду також можна віднести:

- попередження, виявлення та усунення порушень прав і свобод учасників досудового розслідування;

- попередження, виявлення та усунення порушень процесуального порядку розгляду та вирішення заяв (повідомлень) про кримінальні правопорушення тощо.

На кожній із досудових стадій кримінального провадження перераховані завдання прокурора конкретизуються, набуваючи специфічного характеру залежно від етапу розслідування і форми його завершення.

Чинним КПК (ст.. 216) визначена підслідність кримінальних проваджень слідчим різних відомств та компетенція органів досудового розслідування. Тому ще одним із завдань прокурорського нагляду є слідкування за тим, щоб слідчі діяли в межах своєї компетенції. Стосовно підслідності треба запам'ятати, що до створення і початку діяльності ДБР - Державного бюро розслідувань України (до 5-ти років) слідчі органів прокуратури здійснюватимуть розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, що займають особливо відповідальне становище згідно частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до 1–3 категорій посад, правоохоронцями та суддями.

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Кодекс набуває чинності через шість місяців з дня його опублікування, крім:

частини першої (у частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених статтями 402–421, 423–435 Кримінального кодексу України) та частини четвертої статті 216 цього Кодексу, які вводяться в дію з дня початку діяльності Державного бюро розслідувань України, але не пізніше п'яти років з дня набрання чинності цим Кодексом;

частини п'ятої статті 216 цього Кодексу, яка вводиться в дію з дня початку діяльності Національного антикорупційного бюро України, але не пізніше трьох років з дня набрання чинності цим Кодексом;

{Пункт 1 розділу X доповнено новим абзацом згідно із Законом [№ 1698-VII від 14.10.2014](#)}

ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. До дня введення в дію положень частини першої (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених статтями 402–421, 423–435 [Кримінального кодексу України](#)) та [частини четвертої статті 216](#) цього Кодексу повноваження щодо досудового розслідування передбачених ними кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених цим Кодексом.

Після введення в дію положень частини першої (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених статтями 402–421, 423–435 [Кримінального кодексу України](#)) та [частини четвертої статті 216](#) цього Кодексу матеріали кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснюється органами прокуратури, передаються слідчими органів прокуратури відповідним органам досудового розслідування з урахуванням підслідності, визначеної цим Кодексом.

До дня введення в дію частини п'ятої статті 216 цього Кодексу повноваження щодо досудового розслідування передбачених нею кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених цим Кодексом.

{Пункт 1 розділу XI доповнено абзацом згідно із Законом [№ 1698-VII від 14.10.2014](#)}

Після введення в дію частини п'ятої статті 216 цього Кодексу матеріали кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснюється органами прокуратури, передаються слідчими органів прокуратури Національному антикорупційному бюро України.

{Пункт 1 розділу XI доповнено абзацом згідно із Законом [№ 1698-VII від 14.10.2014](#)}

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Прокурор згідно нового КПК наділений достатніми повноваженнями для здійснення ефективного нагляду за додержанням законів органами досудового розслідування. Стаття 36 КПК наділяє прокурора достатніми повноваженнями щодо відповідного реагування на виявлені ним в ході досудового розслідування порушення. Йому надається право припиняти дію чи бездіяльність, які оскаржуються, скасовувати рішення слідчого про закриття кримінального провадження, зупинення досудового розслідування, про відмову у визнанні потерпілим, дії чи бездіяльність слідчого при застосуванні заходів безпеки тощо.

Одночасне здійснення досудового розслідування та процесуального керівництва через призму електронного нагляду значно підвищує оперативність реагування на порушення норм кримінального процесуального законодавства. Водночас це стане запорукою дієвого захисту прав і свобод громадянина. І це лише частина нововведень, спрямованих на підвищення ролі органів прокуратури у кримінальному провадженні.

5. Прокурорський нагляд за застосуванням органами досудового розслідування заходів процесуального примусу та вчинення інших процесуальних дій.

Характер кримінально-процесуальної діяльності органів досудового розслідування, котрі покликані швидко і повно розкривати злочини, для чого вимушені майже у всіх кримінальних справах застосовувати відповідні заходи процесуального примусу, що обмежують певні конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачає потребу наділення прокурора доволі об'ємним та різноаспектним комплексом владно-розпорядчих повноважень. Треба зауважити, що процесуальні повноваження прокурора і раніше дозволяли йому своєчасно виявляти порушення закону органами дізнання і слідчими, дієво

реагувати на кожен випадок невиконання чи неналежного виконання правових приписів. За новим КПК ці повноваження значно збільшились (ст.36 КПК).

Використання повноважень прокурора в одних випадках має за мету забезпечити швидке, повне і неупереджене розкриття кримінальних правопорушень та відшкодування завданої шкоди; в інших – забезпечити дотримання прав громадян, залучених у тій чи іншій формі в сферу кримінального судочинства (потерпілих, підозрюваних, обвинувачених тощо).

Розділ II нового КПК України має назву «Заходи забезпечення кримінального провадження» (а не заходи процесуального примусу, як їх зазвичай називали) і визначає види заходів забезпечення кримінального провадження (ст.131) і загальні правила їх застосування (ст.132).

Коротко розглянемо види цих заходів, які згідно ст. 131 КПК застосовуються з метою досягнення дієвості цього кримінального провадження. Заходами забезпечення кримінального провадження є:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 6) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна;
- 8) затримання особи;
- 9) запобіжні заходи.

У свою чергу ст. 132 нового КПК регламентує загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження, а саме:

1. Заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.

2. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, в

межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

3. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;

3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

4. Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

5. Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

6. До клопотання слідчого, прокурора про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Оскільки за чинним КПК прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідування, то фактично прокурорський нагляд за законністю процесуальних дій слідчого здійснюється шляхом погодження або відмови у їх проведенні прокурором. Після погодження з прокурором слідчий має право звернутись до слідчого судді з клопотанням:

- про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст.150);

- про відсторонення особи від посади (ст.155);
- про тимчасовий доступ до речей і документів (ст.160);
- про арешт майна (ст.171);
- про застосування домашнього арешту (ст.175), продовження строку тримання особи під домашнім арештом в межах строку досудового розслідування (ст.181);

Усі запобіжні заходи також застосовуються слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором (ст.176). Слідчий за погодженням з прокурором має право звернутись з клопотанням про дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу для участі в розгляді клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ст.188). Слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися до слідчого судді з клопотанням про зміну запобіжного заходу (ст. 200).

Обшук (ст. 234) також проводиться на підставі вмотивованої постанови слідчого, погодженої з прокурором, за винятком житла чи іншого володіння особи, який проводиться на підставі ухвали слідчого судді і т.д.

Тобто, надаючи згоду на проведення тих чи інших дій слідчого, прокурор фактично здійснює нагляд за їх законністю і обґрунтованістю.

У зв'язку з цим треба звернути увагу на наступне. Згідно з новим КПК процесуальне керівництво досудовим розслідуванням з боку прокурора вбачається як ефективний спосіб забезпечення законності дій та рішень органів досудового розслідування та реалізації визначених Конституцією України відповідних наглядових повноважень. Нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва дозволяє прокурору за допомогою обов'язкових для виконання зазначеними органами вказівок, доручень, процесуальних дій та рішень безпосередньо спрямовувати хід та перебіг кримінального провадження на його досудових стадіях, цілеспрямовано впливати на результат діяльності органів досудового розслідування та виконання ними завдань кримінального судочинства, насамперед щодо захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів

учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. Тим самим новий КПК певним чином корегує реалізацію вищевказаної конституційної функції прокурора щодо нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство.

Зміщуючи акцент із суто наглядової діяльності прокурора на безпосереднє керівництво процесуальною діяльністю органу досудового розслідування щодо проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні, новий КПК істотно посилює статус прокурора саме як сторони кримінального провадження з боку обвинувачення.

Безумовною зазначена норма також суттєво впливає на загальну спрямованість, конкретний зміст та характер повноважень прокурора у кримінальному провадженні.

За *старим* КПК України (ст.227 та інші статті КПК України в ред..1960 року) прокурор, здійснюючи нагляд за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства, умовно знаходився на «певній відстані від слідчого». Прокурор проводив моніторинг діяльності слідчого нібито «ззовні», як результат цього він був наділений повноваженнями скасовувати незаконні і необґрунтовані постанови слідчих та осіб, які проводять дізнання, протягом всього терміну досудового розслідування або через певний час після їх прийняття. Зокрема, це стосувалось постанов слідчого про притягнення як обвинуваченого, про зупинення досудового слідства, про закриття кримінальної справи тощо. За змістом відповідних статей *нового* КПК (в ред..2012р.) прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, знаходиться вже «поруч і разом зі слідчим». Прокурор у такому випадку безпосередньо керує діями органу досудового розслідування щодо проведення певних процесуальних або слідчих дій, бере активну участь у проведенні будь-якої процесуальної, слідчої дії або сам безпосередньо проводить їх.

Отже, здійснюючи процесуальне керівництво, прокурор безпосередньо несе відповідальність за своєчасність та законність прийняття органами досудового розслідування процесуальних рішень, а також проведення слідчих дій, спрямованих на встановлення та перевірку доказів у кримінальному провадженні, отримання таких доказів з підстав та у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом, дотримання правил їх належності та допустимості. Порушення встановленого законом порядку проведення слідчих дій та отримання за їх результатами недопустимих доказів негативно впливає на можливість їх використання прокурором під час судового розгляду, звужує доказову базу прокурора у процесі як сторони кримінального провадження. А тому він сам зацікавлений у суворому додержанні закону упродовж усього кримінального провадження.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

Використання повноважень прокурора в одних випадках має за мету забезпечити швидке, повне і неупереджене розкриття кримінальних правопорушень та відшкодування завданої шкоди; в інших - забезпечити дотримання прав громадян, залучених у тій чи іншій формі в сферу кримінального судочинства (потерпілих, підозрюваних, обвинувачених тощо).

Оскільки за чинним КПК прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідування, то фактично прокурорський нагляд за законністю процесуальних дій слідчого здійснюється шляхом погодження або відмови у їх проведенні прокурором.

6. Прокурорський нагляд за додержанням вимог закону щодо участі захисника на досудових стадіях кримінального провадження

Можливість використати допомогу захисника (адвоката) є одним із найважливіших прав підозрюваного і обвинуваченого. Це право закріплено в міжнародно-правових актах, у ст. 59 Конституції України, ч.3 ст.42, ст.ст.45-48 КПК України. *Порушення права підозрюваного і обвинуваченого здійснювати захист своїх прав та інтересів з допомогою захисника-адвоката розцінюється як суттєве порушення закону, за умов якого прийняття рішення у справі є незаконним.* Зазначені обставини визначають особливе значення обов'язку прокурора здійснювати нагляд за виконанням закону щодо забезпечення захисником на першу вимогу підозрюваного і обвинуваченого.

Водночас у новому КПК з'явилися такі новації:

1) в ньому відсутнє поняття «інші фахівці у галузі права», які раніше здійснювали захист у кримінальних справах, а також близькі та рідні обвинувачуваних;

2) до захисту підозрюваного, обвинуваченого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, або вирішується питання про видачу (екстрадицію), допускається лише адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України і стосовно якого у ЄРАУ не міститься відомостей про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю (ст.45).

Дотримання цих норм також є предметом прокурорського нагляду. Упродовж досудового розслідування і судового розгляду справи прокурор в межах своїх повноважень щодо нагляду за додержанням прав і свобод усіх учасників процесу здійснює моніторинг належного виконання адвокатом своїх повноважень, дотримання ним вимог законодавства (в тому числі морально-етичних) про адвокатську діяльність, неперешкоджання об'єктивному розгляду справи судом тощо. При виявленні порушень – реагує на них у передбачений законодавством спосіб або клопоче про вжиття заходів судом.

Вказане стосується і випадків, коли адвокат очевидно порушує права та законні інтереси підозрюваного чи обвинуваченого, наприклад, безпідставно відмовляється від здійснення захисту.

Раніше про допуск захисника до участі в справі особа, яка проводить дізнання, слідчий виносили відповідну постанову. Наразі постанова не потрібна, а процедура залучення захисника регулюється ст.ст. 48,49,50 КПК України.

Першочергово прокурор слідкує за тим, щоб слідчі своєчасно роз'яснювали підозрюванім і обвинуваченим (останнє стосується тільки слідчого) їх право у будь-який момент мати і забезпечували його участь в справі.

Особливо це стосується тих проваджень, де участь захисника є обов'язковою (ст.52 КПК).

Пропоную більш детально розглянути норми чинного КПК щодо участі захисника в досудовому провадженні.

Так, в чинному КПК залучення захисника врегульовано ст. 48 «Залучення захисника», згідно якої:

1. Захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюванім, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника.

2. Захисник залучається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням у випадках та в порядку, визначених статтями 49 та 53 цього Кодексу.

Стаття 49. Залучення захисника слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням

1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у випадках, якщо:

1) відповідно до вимог статті 52 цього Кодексу участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника;

2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;

3) слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

2. У випадках, передбачених частиною першою цієї статті, слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя та суд постановляє ухвалу, якою доручає відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у кримінальному провадженні.

3. Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката негайно направляється відповідному органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, і є обов'язковою для негайного виконання. Невиконання, неналежне або несвоєчасне виконання постанови (ухвали) про доручення призначити адвоката тягнуть відповідальність, встановлену законом.

Стаття 50. Підтвердження повноважень захисника

1. Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;

2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

2. Встановлення будь-яких додаткових вимог, крім пред'явлення захисником документа, що посвідчує його особу, або умов для підтвердження

повноважень захисника чи для його залучення до участі в кримінальному провадженні не допускається.

КПК передбачає участь захисника за договором і за призначенням.

Так, договір із захисником регулюється ст. 51 КПК, згідно якої:

1. Договір із захисником має право укласти особа, передбачена в частині першій статті 45 цього Кодексу, а також інші особи, які діють в її інтересах, за її клопотанням або за її наступною згодою.

Обов'язкова участь захисника передбачена ст.52 КПК України:

1. Участь захисника є обов'язковою у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів. У цьому випадку участь захисника забезпечується з моменту набуття особою статусу підозрюваного.

2. В інших випадках обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні:

1) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

2) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;

3) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, - з моменту встановлення цих вад;

4) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, - з моменту встановлення цього факту;

5) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, - з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;

б) щодо реабілітації померлої особи - з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи.

Стаття 53 КПК регулює залучення захисника для проведення окремої процесуальної дії:

1. Слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд залучають захисника для проведення окремої процесуальної дії в порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу, виключно у невідкладних випадках, коли є потреба у проведенні невідкладної процесуальної дії за участю захисника, а завчасно повідомлений захисник не може прийти для участі у проведенні процесуальної дії чи забезпечити участь іншого захисника або якщо підозрюваний, обвинувачений виявив бажання, але ще не встиг залучити захисника або прибуття обраного захисника неможливе.

2. Запросити захисника до участі в окремій процесуальній дії має право і сам підозрюваний, обвинувачений. Якщо потреби у проведенні невідкладних процесуальних дій за участю захисника немає і коли неможливе прибуття захисника, обраного підозрюваним, обвинуваченим, протягом двадцяти чотирьох годин, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому залучити іншого захисника.

3. Під час проведення окремої процесуальної дії захисник має ті ж самі права й обов'язки, що й захисник, який здійснює захист протягом кримінального провадження.

4. Захисник як до процесуальної дії, так і після неї має право зустрічатися з підозрюваним, обвинуваченим для підготовки до проведення процесуальної дії або обговорення її результатів.

5. Здійснення захисту під час проведення окремої процесуальної дії не покладає на захисника обов'язку надалі здійснювати захист у всьому кримінальному провадженні або на окремій його стадії.

Згідно із ст.54 КПК підозрюваний, обвинувачений мають право відмови від захисника або його заміни:

1. Підозрюваний, обвинувачений має право відмовитися від захисника або замінити його.

2. Відмова від захисника або його заміна повинна відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування. Така відмова або заміна фіксується у протоколі процесуальної дії.

3. Відмова від захисника не приймається у випадку, якщо його участь є обов'язковою. У такому випадку, якщо підозрюваний, обвинувачений відмовляється від захисника і не залучає іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу, для здійснення захисту за призначенням.

Тож прокурор зобов'язаний в процесі досудового провадження слідкувати за дотриманням вищезазначених процесуальних норм з тим, щоб їх порушення не призвело до порушення прав особи на захист, а в подальшому – до скасування судового рішення через ці порушення.

ВИСНОВКИ З ШОСТОГО ПИТАННЯ:

Упродовж досудового розслідування і судового розгляду справи прокурор в межах своїх повноважень щодо нагляду за додержанням прав і свобод усіх учасників процесу здійснює моніторинг належного виконання адвокатом своїх повноважень, дотримання ним вимог законодавства (в тому числі морально-етичних) про адвокатську діяльність, неперешкоджання об'єктивному розгляду справи судом тощо. При виявленні порушень – реагує на них у передбачений законодавством спосіб або клопоче про вжиття заходів судом.

Вказане стосується і випадків, коли адвокат очевидно порушує права та законні інтереси підозрюваного чи обвинуваченого, наприклад, безпідставно відмовляється від здійснення захисту.

7. Прокурорський нагляд під час перевірки законності притягнення особи до кримінальної відповідальності та затвердження обвинувального акту

Забезпечення виконання кримінального процесуального законодавства, яке регламентує діяльність органів досудового розслідування, виступає одним із найважливіших завдань прокурорського нагляду. Закон зобов'язує прокурорів слідкувати за тим, щоб жодного громадянина не було піддано незаконному і необгрунтованому притягненню до кримінальної відповідальності.

Згідно з ч. 2 ст. 42 КПК України особа набуває статусу обвинуваченої (підсудної) з моменту передачі прокурором до суду обвинувального акту в порядку ст. 291 КПК.

Якщо обвинувальний акт складається слідчим, прокурор повинен, перш за все, перевірити, чи містить обвинувальний акт усі відомості, передбачені ч.2 ст.291 КПК України. Обвинувальний акт має містити такі відомості:

- 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
- 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;
- 6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;
- 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- 8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);
- 9) дату та місце його складення та затвердження.

Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодився з обвинувальним актом, що був складений слідчим.

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

До обвинувального акта додається:

- 1) реєстр матеріалів досудового розслідування;
- 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;
- 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування;
- 4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного.

Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється.

Прокурорський нагляд повинен бути скерований, як на це неодноразово наголошувалось у наказах Генерального прокурора, у першу чергу, на недопущення фактів безпідставного притягнення громадян до кримінальної відповідальності.

Аналіз кримінальних справ, що закінчувалися реабілітацією обвинуваченого, дозволяє прокурорам виявляти найбільш характерні помилки слідчих, недоліки як у відомчому контролі, так і в прокурорському нагляді. Цим досягається реальна можливість здійснити ряд конкретних заходів для забезпечення законності в діяльності слідчих щодо застосування кримінально-процесуальних норм, якими регламентується порядок кримінального судочинства у широкому розумінні цього поняття.

Під час перевірки справи з обвинувальним актом прокурор раніше керувався ст.228-232 глави 21 КПК України (в ред.1960р.), яка чітко регламентувала його дії. В новому КПК подібних норм немає. Але наглядові

функції прокурора не скасовані. А отже прокурор зобов'язаний належним чином перевірити матеріали кримінального провадження на відповідність їх кримінальному та кримінальному процесуальному законодавству.

Порядок здійснення такого нагляду регламентується наказами Генерального прокурора України, а методика – відповідними методичними вказівками, що розробляються галузевими управліннями ГПУ.

ВИСНОВКИ З СЬОМОГО ПИТАННЯ:

Якщо обвинувальний акт складається слідчим, прокурор повинен, перш за все, перевірити, чи містить обвинувальний акт усі відомості, передбачені ч.2 ст.291 КПК України.

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

Прокурорський нагляд повинен бути скерований, як на це неодноразово наголошувалось у наказах Генерального прокурора, у першу чергу, на недопущення фактів безпідставного притягнення громадян до кримінальної відповідальності.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

З набранням чинності новим КПК України розширилися повноваження прокурора в кримінальному процесі, що масштабно підвищило його самостійність і водночас відповідальність. Введення інституту «процесуального керівництва», який обумовлює здійснення одним прокурором (групою) своїх повноважень у кримінальному провадженні з його початку до завершення, вказує на те, що наразі прокурорський нагляд за досудовим розслідуванням носить суцільний характер, і по суті являє собою пряме, безпосереднє і безперервне керівництво останнім. Проте, як і раніше суть його полягає в тому, що прокурори, здійснюючи нагляд: виявляють порушення закону, причини і

умови, що цьому сприяли; забезпечують виконання загальних завдань прокуратури і завдань нагляду за виконанням законів органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, та органами досудового розслідування.

**ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З ТЕМИ
«НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ОРГАНАМИ, ЯКІ ПРОВОДЯТЬ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ДОСУДОВЕ
РОЗСЛІДУВАННЯ»**

1. Що повинен перевіряти прокурор, здійснюючи нагляд за виконанням закону щодо прийому заяв (повідомлень) про кримінальні правопорушення і своєчасне внесення відповідних відомостей до ЄРДР.

2. Об'єкти прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

3. Предмет прокурорського нагляду за до держанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

4. Вкажіть органи досудового розслідування, що є піднаглядними прокуратурі.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім правоохоронцям та юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа

зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 3. «ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАННЯ В СУДІ»

(4 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЙ:

Вступ.....	10
1. Процесуальне положення прокурора в суді.....	11
2. Участь прокурора в судовому розгляді кримінальних проваджень і судових дебатах.....	19
3. Участь прокурора в перегляді судових рішень.....	28
Висновки.....	31

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Косюта М.В. Прокуратура України: Навчальний посібник. – Одеса: Юридична література, 2002. – 312с.
2. Прокурорський нагляд в Україні: Курс лекцій для студентів юридичних вищих навчальних закладів. – Кол. авторів: Нор В.Т., Бернський Я.О., Когутич І.І., Котик З.Д., Писарчук С.І. // За ред. проф. В.Т. Нора. – Львів: Тріада плюс, 2002. – 280с.
3. Мычко Н.И. Прокуратура Украины: роль и место в системе государственной власти. – Донецк: Донеччина, 1999. – 256с.
4. Мичко М.І. Прокуратура європейських держав постсоціалістичної системи. – Донецьк: ДІВС, 2001. – 328с.
5. Прокурорський надзор в ССРСР / [Березовская С.Г., Звирбулем В.К., Козлов А.Ф. и др.]; под ред. М.П. Малярова – М.: Издательство «Юридическая литература», 1966. – 331с.
6. Бабкова В.С. Організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 1998. –17с.

7. Корнякова Т.В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 2004. – 20с.
8. Крючко Ю.І. Проблеми підтримання державного обвинувачення у справах про навмисні вбивства: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 1999. – 19с.
9. Трагнюк Р.Р. Прокурорський нагляд за додержанням законів, що забезпечують права обвинуваченого: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2003. – 19с.
10. Шуба В.В. Адміністративно-правові відносини в діяльності органів прокуратури України: загальнотеоретичні аспекти: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2007. – 20с.
11. Аббасов И. Некоторые вопросы процессуальной самостоятельности прокурора в Азербайджанской Республике // Прокурорская и следственная практика. – 2006. – №1-2. – С.162-168.
12. Амирбеков К. Общий надзор в условиях реформирования судопроизводства // Законность. – 2003. – №9. – С.2-6.
13. Беляев В. Надзорные и иные функции прокуратуры – совместимы ли они? // Российский следователь. – 2005. – №4. – С.39-43.
14. Бессарабов В. Надзор за исполнением законов – важное направление деятельности Российской прокуратуры по защите прав и свобод человека и гражданина // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №3-4. – С.32-41.
15. Василевський А. Актуальні питання організації прокурорського нагляду // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №7(49). – С.24-31.
16. Вернидубов І. Підтримання прокурором державного обвинувачення в суді і здійснення правосуддя за Конституцією України // Право України. – 1998. – №4. – С.27-30.
17. Вернидубов І. Функції прокурора на перехідний період // Право України. – 1998. – №2. – С.7-9.

18. Газетдинов Н. Роль прокурора в состязательном процессе // Российский следователь. – 2007. – №22. – С.12-16.
19. Грицаєнко Л. Конституційно-правовий статус прокуратури України // Вісник прокуратури. – 2007. – №1(67). – С.24-34.
20. Грицаєнко Л. Організаційно-правові форми діяльності органів прокуратури країн Прибалтики // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №11(53). – С.116-120.
21. Грицаєнко Л. Особливості діяльності органів прокуратури Японії // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №10(52). – С.120-123.
22. Грицаєнко Л. Правовий процес утвердження інституту прокуратури в Німеччині // Вісник прокуратури. – 2007. – №5(71). – С.115-119.
23. Зеленецький В., Лобойко Л. Природа та зміст обвинувальної діяльності потерпілого при відмові прокурора від обвинувачення // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2007. – №2(33). – С.227-239.
24. Карпенко Є. Відмова прокурора від обвинувачення // Вісник прокуратури. – 2007. – №1(67). – С.19-23.
25. Ковальова Я. Роль прокурора у кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури. – 2007. – №11(77). – С.71-77.
26. Ковбасюк В., Паровой В. Щодо практики участі прокурорів у справах за скаргами осіб на постанови про порушення кримінальних справ // Вісник прокуратури. – 2007. – №4(70). – С.46-51.
27. Ковинько О. О роли прокурорской деятельности в сфере защиты прав и свобод человека и гражданина // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.157-162.
28. Корж В. та ін. Представництво в судовому процесі. Матеріали науково-практичної конференції // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №6(48). – С.64-81.
29. Косюта М. Способи правового регулювання представницької функції прокуратури України // Вісник прокуратури. – 2007. – №4(70). – С.8-13.

30. Курільчук І. Оскарження постанови про порушення кримінальної справи: співвідношення судового контролю та прокурорського нагляду // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2006. – №1(28). – С.107-113.
31. Максиміхін Ю. Позовна діяльність прокурорів щодо захисту житлових та соціальних прав неповнолітніх // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №12(54). – С.57-62.
32. Мамедов Г. Щодо оптимального варіанту закріплення функцій прокуратури // Вісник прокуратури. – 2007. – №2(68). – С.67-70.
33. Марочкін І., Гаврюшенко Г. Прокурорське представництво // Вісник прокуратури. – 2007. – №4(70). – С.14-19.
34. Никифоров Е. Процедура рассмотрения жалобы на действия (бездействия) и решения прокурора, следователя, дознавателя в суде // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.138-143.
35. Попович Є. Становлення та розвиток органів прокуратури // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №6(48). – С.105-110.
36. Попович Є. Щодо визначення мети та завдань органів прокуратури // Вісник прокуратури. – 2007. – №2(68). – С.61-66.
37. Сагадін В. Оцінка роботи державного обвинувача // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №7(49). – С.37-39.
38. Сердюк В. Суд і прокуратура в аспекті єдиної судової влади // Вісник прокуратури. – 2007. – №8(74). – С.92-98.
39. Сидоренко М. Діяльність органів прокуратури з представництва інтересів громадян і держави в судах // Вісник прокуратури. – 2007. – №6(72). – С.19-24.
40. Стеценко В. Наявність або загроза порушень інтересів держави // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №10(52). – С.51-54.
41. Усманов К. Роль органів прокуратури в забезпеченні захисту конституційних прав людини // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.208-213.

42. Юрчишин В. Публічне обвинувачення в кримінальному процесі України // Вісник прокуратури. – 2007. – №11(77). – С.58-62.

НОРМАТИВНІ АКТИ

1. Конституція України.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». - Х.: Одісей, 2012. - 360 с.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про прокуратуру». Станом на 01.04.2011 р. -К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2011.-392 с.

ІНТЕРНЕТ ВИДАННЯ **Електронні українські видання**

- 13.Адвокатура: <http://advocatura.kiev.ua>
- 14.Вісник НАДУ: <http://www.academy.kiev.ua/visnadu.html/>
- 15.Вісник прокуратури: <http://www.gpu.gov.ua/control/uk/publish/article/infoartid/>
- 16.Іменем закону: <http://www.imzak.org.ua/index.php/presentation/>
- 17.Інтернет-адвокат: <http://www.ia.org.ua/>
- 18.Криминал експрес: <http://www.crim.delovoy.com/>

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Метою нашої лекції є розкриття питань, що стосуються діяльності прокурора на стадії судового розгляду, зокрема стосовно процесуального положення прокурора в суді, його участі в судовому розгляді кримінальних проваджень і судових дебатах, а також в перегляді судових рішень.

ВСТУП

Публічний інтерес у кримінальному судочинстві виражає охоронюваний законом інтерес у створенні обстановки невідворотності кримінального покарання за вчинення кримінальних правопорушень, у забезпеченні такої судової практики, при якій жодну невинну особу не було б покарано, а кожен, хто вчинив правопорушення, був би притягнутий до відповідальності. Саме тому, у механізмі захисту публічного інтересу в кримінальному судочинстві та особливо на його судових стадіях через специфіку вирішуваних завдань та засобів їх вирішення, прокурорський нагляд виступав би, безумовно, необхідною ланкою. Але маємо, як вже зазначалось, дещо іншу ситуацію, коли прокурор, забезпечуючи законність, а це він зобов'язаний робити завжди і будь-де, у судовій стадії повинен діяти дещо специфічно.

1. Процесуальне положення прокурора в суді

Обвинувачення - одне з найдавніших і найбільш значних процесуальних явищ. Питання обвинувачення взагалі і державного обвинувачення, зокрема, завжди перебувають у центрі уваги юристів-теоретиків і практиків.

Поняття і суть обвинувачення в юридичній літературі висвітлено недостатньо, підходи науковців до його розуміння різні.

Не зупиняючись на аналізі наявних у спеціальній літературі підходів щодо цього питання, узагальнивши їх, можна стверджувати, що більшість науковців і практиків під обвинуваченням розуміють:

1. Опис у процесуальних документах злочинної дії чи бездіяльності, інкримінованої конкретній особі.
2. Процесуальну діяльність уповноважених законом органів та осіб, спрямовану на викриття винного у вчиненні злочину і його засудження.

Саме ця діяльність, становлячи основу кримінального процесу, і реалізується прокурором на судовій стадії кримінального провадження.

У недалекому минулому (до листопада 1991 року) напрям діяльності прокуратури, який нині називається підтримання державного обвинувачення в суді, називався *наглядом за виконанням законів під час розгляду справ у судах*.

Однак, еволюція у поглядах на взаємовідносини прокуратури і судів, що відбулась за останні роки, призвела до утвердження на законодавчому рівні позиції, котра проголосила заміну прокурорського нагляду за законністю розгляду справ у судах на участь прокурора в розгляді судами кримінальних справ. Ця участь здійснюється, в основному, у формі підтримання прокурором державного обвинувачення.

Головний аргумент, що використовувався для усунення поняття нагляду зі стадії судового розгляду кримінальних справ (на нього посилаються і зараз), полягає у ствердженні тези про те, що прокуратура не може (і не повинна) здійснювати нагляд за судами. Теза ця суперечлива, оскільки кожній більш-менш освіченій людині, не кажучи вже про спеціалістів, було більш ніж зрозумілим, що прокуратура завжди здійснювала нагляд не за судами, а за законністю розгляду судами справ, за виконанням судами законів, якими встановлюється процедура провадження у цих справах.

Для об'єктивності необхідно зазначити, що судам потрібен певний зовнішній контроль. І цей контроль у найбільш послідовній, дійовій, а головне такий, що відповідає інтересам правосуддя, був у змозі забезпечити саме прокурорський нагляд.

Варто нагадати також про необхідність забезпечення всебічного захисту в кримінальному судочинстві публічного інтересу. Публічний інтерес - це охоронюваний законом інтерес, за яким стоїть суспільство і держава. Його захист аж ніяк не означає дискримінацію інтересів особи. Хоча ці поняття різні за своїм змістом та соціальним навантаженням, однак не їх протиставленням, а гармонійним поєднанням обумовлюється стабільність у суспільстві.

Публічний інтерес у кримінальному судочинстві виражає охоронюваний законом інтерес у створенні обстановки невідворотності кримінального покарання за вчинення кримінальних правопорушень, у забезпеченні такої судової практики, при якій жодну невинну особу не було б покарано, а кожен, хто вчинив правопорушення, був би притягнутий до відповідальності. Саме тому, у механізмі захисту публічного інтересу в кримінальному судочинстві та особливо на його судових стадіях через специфіку вирішуваних завдань та засобів їх вирішення, прокурорський нагляд виступав би, безумовно, необхідною ланкою. Але маємо, як вже зазначалось, дещо іншу ситуацію, коли прокурор, забезпечуючи законність, а це він зобов'язаний робити завжди і будь-де, у судовій стадії повинен діяти дещо специфічно.

За своїм процесуальним статусом прокурор, що бере участь у судовому розгляді кримінальної справи, виступає стороною обвинувачення. У відповідності із Законом «Про прокуратуру», беручи участь в судовому розгляді кримінальних проваджень, прокурор підтримує державне обвинувачення. Іншою стороною в процесі виступає захист.

Таке положення закріплене в Главі 3 парагр. 2 нового КПК України, ст. 36 якого визначає повноваження прокурора у кримінальному провадженні, в т.ч. п.15 ч.1 ст.36 дає йому право *«підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове у порядку, встановленому цим Кодексом»*.

Але за рівності процесуальних прав сторін, прокурор, виступаючи представником держави, підтримуючи від імені держави обвинувачення, принципово відрізняється від сторони захисту не тільки щодо інтересів, котрі він представляє, що закономірно, але й за іншими параметрами:

1. Прокурор є самостійним у визначенні своєї позиції щодо всіх питань, які вирішуються в ході судового розгляду (на відміну від захисника). Процесуальна самостійність (незалежність) прокурора у суді - один із найважливіших принципів, котрий підлягає обов'язковому дотриманню. Для прокурора основне значення має

оцінка обставин справи, доказів, досліджених у судовому засіданні. Позиція ж захисника (адвоката чи іншого фахівця у галузі права) в основному обумовлена позицією підсудного.

2. Прокурор зобов'язаний відмовитись від обвинувачення, коли під час розгляду справи він дійде висновку, що дані судового слідства не підтверджують обвинувачення підсудного (підсудних). Адвокат відмовитись від захисту не має права, окрім випадків, передбачених законом:

а) коли є обставини, які згідно з ч.3 ст. 45 КПК виключають його участь у справі;

б) коли він свою відмову мотивує відсутністю належної кваліфікації для надання правової допомоги у конкретному провадженні, що є особливо складним. Іншими словами, захисник-адвокат зобов'язаний використати всі передбачені законом засоби для захисту підсудного і здійснювати захист до завершення судового процесу.

3. Згідно старого КПК України прокурор зобов'язаний був реагувати на всі порушення закону, допущені у ході судового розгляду справи, від кого б вони не виходили. На відміну від прокурора, якого держава зобов'язала сприяти виконанню вимог закону про всебічний, повний і об'єктивний розгляд справ, адвокат-захисник може більш ніж індиферентно відноситись до порушень процесуального законодавства. Більше того, він може взагалі не звертати увагу суду на такі порушення, якщо це суперечитиме інтересам захисту підсудного. Крім того, у багатьох випадках йому тактично вигідно, щоб порушення закону залишались поза полем зору суду. На наступних етапах (наприклад, під час судових дебатів) або на стадіях щодо перевірки вироків, постанов і ухвал суду (апеляційному, касаційному чи виключному провадженнях) захисник може використати допущені порушення в інтересах свого підзахисного.

4. Прокурор у своїх діях в суді відштовхується, в першу чергу, від інтересів законності, точного виконання вимог закону. У захисника на першому плані інтереси підсудного, бажання усіма доступними способами досягти максимально можливого пом'якшення покарання своєму підзахисному (в оптимальному

варіанті - виправдання), навіть у тих випадках, коли характер злочину та обставини справи не дають для цього жодних підстав.

5. Прокурор зобов'язаний бути об'єктивним і неупередженим. Він повинен враховувати всі можливі судові версії. Для прокурора (в ідеалі) однаково є важливим як засудження обвинуваченого, в разі доведення його вини, так і виправдання невинної особи, коли відсутні підстави для обвинувального вироку. У той же час захисник-адвокат у більшості випадків дотримується позиції, котра підсудному видається найбільш прийнятною.

6. Адвокат не може бути захисником двох і більше обвинувачених, якщо інтереси одного суперечать інтересам іншого. Для прокурора ця обставина не має ніякого значення.

Виступаючи самостійним суб'єктом кримінального провадження, обумовлюючи свою позицію в суді виключно на основі закону та внутрішнього переконання, прокурор, у той же час, зобов'язаний дотримуватись встановленого порядку судового засідання. Прокурор зобов'язаний з'явитись у суд у призначений час. Якщо причина неприбуття прокурора є неповажною, суд порушує питання про відповідальність прокурора. Прокурор у ході судового засідання зобов'язаний точно слідувати всім законним розпорядженням головуючого. Як не дивно, але згідно з ч. 2 ст. 330 нового КПК прокурор може бути притягнутий головуючим до відповідальності за неповагу до суду.

Участь прокурора в судовому засіданні є обов'язковою, крім випадків: 1) коли розглядаються справи приватного обвинувачення; 2) коли він сам відмовиться від підтримання державного обвинувачення.

Підтримання державного обвинувачення відноситься до тих видів прокурорської діяльності, котрі вимагають особливо високого рівня професійної підготовки. Участь прокурора у розгляді судом конкретної справи - це важка, напружена праця, що вимагає максимальної віддачі. Окрім належного знання закону, усіх матеріалів справи, прокурор повинен володіти здатністю швидко та оперативно реагувати на різноманітні зміни ситуації, що так властиві судовому процесу. Він має бути стриманим, спокійно і впевнено користуватись наданими

йому повноваженнями, брати активну участь у судовому слідстві та в судових дебатах.

Повноваження державного обвинувача реалізуються у відповідних формах його участі у судовому розгляді. Назвемо основні із них.

Думка прокурора - одна із основних форм участі прокурора у розгляді судом кримінальних справ. За формулою закону висновком є озвучена в судовому засіданні у випадках визначених законом позиція прокурора, щодо тих чи інших питань провадження у справі. Зокрема, згідно ч.2 ст. 314 КПК ця форма реалізується в ході підготовчого судового засідання, коли прокурор висловлює свою думку щодо можливості призначення судового розгляду; щодо обсягу доказів, які необхідно дослідити та порядку їх дослідження; коли прокурор озвучує свою позицію щодо заявлених клопотань сторони захисту щодо: а) виклику нових свідків і експертів; б) витребування і приєднання до справи нових доказів тощо. Висновок (думка) прокурора - форма участі у судовому розгляді, властива тільки державному обвинувачу. Ніхто з інших учасників процесу не вправі її використовувати.

Висновок (думка) прокурора - мотивована, із посиланням на відповідний закон відповідь прокурора на поставлене судом запитання; це - єдино правильний, як на думку прокурора, варіант рішення.

Проте, висновок прокурора не має обов'язкової сили. Той факт, що суд досить часто погоджуються з прокурором, не свідчить про його директивний характер. Швидше за все, це свідчення авторитету прокурора, виваженості та переконливості вираженої прокурором думки. Вислухавши висновок прокурора, суд може прийняти і інше рішення, що не збігається з позицією прокурора.

Клопотання прокурора - прохання прокурора про доповнення доказової бази, на основі якої суду потрібно буде прийняти правильне рішення у кримінальному провадженні.

За старим КПК прокурор мав право заявити клопотання про повернення справи на додаткове розслідування із стадії судового розгляду у випадках, коли під час порушення кримінальної справи, провадження дізнання або досудового

слідства були допущені такі порушення вимог КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду, а також у разі, коли виникне потреба змінити обвинувачення в суді, а така зміна не допускається, оскільки цим будуть порушені правила про підсудність чи обов'язковість проведення досудового слідства (ч. 2 ст. 277 КПК). Новий КПК взагалі не передбачає можливості повернення справи на додаткове розслідування. У такому випадку суд постановляє виправдувальний вирок.

Згідно з новим КПК України прокурор – рівноправний учасник процесу, який має право заявляти клопотання про: виклик нових свідків; витребування речових доказів; про залучення до справи документів; виклик до суду експертів і спеціалістів, які раніше не фігурували у справі; про розгляд додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним обвинуваченням; та інші клопотання по справі.

Обвинувальний акт (ст. 338 КПК) - процесуальний акт у вигляді рішення, складений із додержанням вимог закону, в якому прокурор формулює змінене обвинувачення та викладає обґрунтування прийнятого рішення. Копії обвинувального акту підсудному, його захиснику і законному представнику, потерпілому, його представнику та законним представникам. Обвинувальний акт долучається до матеріалів кримінального провадження.

Дійшовши, в результаті судового розгляду, до переконання, що дані судового слідства не підтверджують обвинувачення, відмовляється від нього із викладом мотивів свого рішення.

Про цю та деякі інші форми повноважень прокурора у суді (безпосередню участь в провадженні судово-слідчих дій, промову державного обвинувача, репліки прокурора тощо) піде мова у наступних пунктах.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

За своїм процесуальним статусом прокурор, що бере участь у судовому розгляді кримінальної справи, виступає стороною обвинувачення. У

відповідності із Законом «Про прокуратуру», беручи участь в судовому розгляді кримінальних проваджень, прокурор підтримує державне обвинувачення. Іншою стороною в процесі виступає захист.

Виступаючи самостійним суб'єктом кримінального провадження, обумовлюючи свою позицію в суді виключно на основі закону та внутрішнього переконання, прокурор, у той же час, зобов'язаний дотримуватись встановленого порядку судового засідання. Прокурор зобов'язаний з'явитись у суд у призначений час. Якщо причина неприбуття прокурора є неповажною, суд порушує питання про відповідальність прокурора. Прокурор у ході судового засідання зобов'язаний точно слідувати всім законним розпорядженням головуєчого. Як не дивно, але згідно з ч. 2 ст. 330 нового КПК прокурор може бути притягнутий головуєчим до відповідальності за неповагу до суду.

Участь прокурора в судовому засіданні є обов'язковою, крім випадків: 1) коли розглядаються справи приватного обвинувачення; 2) коли він сам відмовиться від підтримання державного обвинувачення.

2. Участь прокурора в судовому розгляді кримінального провадження і судових дебатах

Найважливішою частиною розгляду кримінальних справ є, безперечно, судове слідство. Тут перевіряється обґрунтованість обвинувачення, пред'явленого підсудному, досліджуються наявні у суду і сторін докази, визначається їх допустимість (недопустимість).

Судове слідство не зводиться лише до перевірки матеріалів зібраних досудовим розслідуванням. Це нове, самостійне дослідження доказів, і тому суд як зі своєї ініціативи, так, головно, за клопотаннями учасників судового розгляду, має право витребувати нові докази, що підтверджують висновки досудового слідства, спростовують їх чи істотно доповнюють.

Керівництво судовим розглядом законом покладено на головуючого. Він спрямовує судове слідство на забезпечення здійснення сторонами своїх прав, усуває з судового слідства все те, що не стосується справи, яка розглядається, і забезпечує належно високий рівень судового процесу.

Підтримуючи обвинувачення в суді, прокурор, шляхом активної участі у перевірці і дослідженні доказів, повинен довести суду наявність усіх тих обставин, які відповідно до закону підлягають доказуванню, а також всі ті дані, що зазначені в обвинувальному висновку.

Допомагаючи суду встановити істину, прокурор повинен також проявляти ініціативу й наполегливість у виявленні та поданні нових доказів, які мають істотне значення для встановлення обставин справи, а також причин і умов, що сприяють вчиненню злочину. Він повинен принципово й рішуче реагувати на будь-яку спробу зацікавлених у результаті справи осіб ввести суд в оману чи відступити від вимог закону, який регламентує порядок дослідження доказів.

Судовий розгляд кримінального провадження складається з допитів підсудних, потерпілих, свідків, експертів, різновидів судового огляду, оголошення протоколів та інших документів тощо. Доказуванню у кримінальному провадженні підлягають обставини, зазначені у ст. 91 КПК.

Судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про його оголошення у повному обсязі (ч.2 ст. 347).

Після цього головуючий встановлює особу обвинуваченого, його анкетні дані, роз'яснює йому суть обвинувачення, і запитує, чи зрозуміле воно йому, чи визнає він себе винним, чи бажає давати показання (ст. 348).

Далі головуючий з'ясовує думку учасників судового провадження про те, які докази потрібно дослідити, та про порядок їх дослідження (ст. 349). При цьому, докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, а зі сторони захисту – у другу.

Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження щодо тих обставин, які ніким не оспорується.

Враховуючи те, що встановлення істини у справі багато в чому залежить від обраного судом порядку дослідження доказів, дуже важливо, щоб державний обвинувач, виходячи із особливостей конкретної справи, виступив із заздалегідь розробленими, добре продуманими й аргументованими пропозиціями щодо визначення судом обсягу та порядку дослідження доказів у судовому засіданні.

Як і в ст. 229 КПК (в ред. 1960р.), так і в ст. 349 нового КПК не зазначено, в якій послідовності заслуховуються думки учасників судового розгляду про черговість дослідження доказів. Однак практика вже давно і, як видається, правильно вирішила це питання, - першим висловлює свою думку прокурор, за ним - потерпілий, цивільний позивач чи його представник, підсудний і його захисник.

Прокурорська практика виробила деякі загальні варіанти щодо порядку дослідження доказів, зокрема у багатоепізодних справах:

1. Досліджується весь комплекс доказів, окремо за кожним епізодом: допитується підсудний, потерпілий, свідки, розглядаються документи, пов'язані з даним епізодом, заслуховуються висновки експертів у частині, що стосується цього епізоду. Такий порядок доцільно запропонувати у складній справі з великою кількістю не пов'язаних між собою епізодів, де докази можна згрупувати щодо кожного епізоду окремо.

2. Передбачається тільки допит підсудних і свідків за кожним епізодом окремо. Після цього досліджуються всі інші докази, але без розподілу на епізоди. Такий варіант доцільний у випадках, коли підсудні заперечують свою вину, а свідки викривають їх у вчиненні злочину, і якщо інші докази одночасно стосуються не одного, а кількох епізодів у справі.

3. Передбачається спочатку допит потерпілих і свідків, дослідження інших доказів. Такий варіант доцільний тоді, коли обвинувачений свою вину не визнає і/або відмовляється давати покарання.

3. За окремими епізодами допитують тільки підсудних, інші докази досліджуються безвідносно до епізодів, але конкретизуються щодо кожного підсудного. Цей варіант забезпечує найбільш цілеспрямований, ефективний і раціональний шлях до встановлення істини, оскільки він більше за інші дає можливість не відриватись від пред'явленого кожній особі обвинувачення і перевірити його обґрунтованість.

Звичайно, вибір порядку дослідження доказів залежить від багатьох чинників: позиції обвинуваченого (підсудного), потерпілого, їх взаємовідносин, позиції свідків, обставин конкретної справи і професійної підготовки прокурора, наявних різноманітних ситуацій, що можуть виникати на різних етапах судового провадження тощо.

У судових дебатах (ст.364) виступають прокурор, потерпілий, його представник та законний представник, цивільний позивач, його представник та законний представник, цивільний відповідач, його представник, обвинувачений, його законний представник, захисник.

Якщо в судовому розгляді брали участь декілька прокурорів, у судових дебатах на їхній розсуд має право виступити один прокурор або кожен з них обґрунтовує у промові свою позицію у певній частині обвинувачення.

Учасники судового засідання мають право в судових дебатах посилатися лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні. Після обміну репліками, останнє слово надається обвинуваченому. Після цього суд негайно виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Треба наголосити на тому, що підсумком усієї роботи прокурора у справі є його промова в судових дебатах. Ця промова як форма участі в судовому розгляді кримінального провадження вимагає від прокурора значних психічних зусиль, зібраності, ретельної підготовки до її виголошення. Це не означає, що текст промови обов'язково готується завчасно. Жоден досвідчений прокурор, знаючи високий динамізм ситуацій, властивих судовому розгляду, повного тексту майбутньої обвинувальної промови не готує. В основному фіксуються: а) найбільш важливі тези, висновки, що ґрунтуються на аналізі досліджених

судом доказів; б) робиться виклад характеристики доказів; в) формулюється суть пропозицій з тих чи інших питань, вирішення котрих прокурор зобов'язаний висвітлити у своїй промові тощо. Якогось стереотипу у побудові обвинувальної промови не існує, і не може існувати.

Прокурор безпосередньо, виходячи з конкретних матеріалів справи, обравши індивідуальний підхід до висвітлення обставин вчиненого правопорушення і доказів вини підсудного, визначає її структуру та зміст.

Прокурорська практика показує, що промова прокурора - державного обвинувача - складається умовно із трьох частин:

- у першій (вступній) частині міститься характеристика справи та обставин вчиненого правопорушення; наводяться дані про те, ким, коли і що було вчинено;

- друга частина містить аналіз доказів, що викривають підсудного у вчиненні інкримінованого йому діяння, його правову оцінку (кваліфікацію діяння згідно КК). Так само наводиться характеристика особи підсудного, зазначаються обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання, дається аналіз причин та умов, які сприяли вчиненню правопорушення і вносяться пропозиції щодо їх усунення тощо;

- у третій (заключній) частині прокурор висловлює свою думку щодо: а) міри покарання, яка повинно бути призначена підсудному; б) розміру відшкодування заподіяної шкоди; в) порядку і способу задоволення цивільного позову (коли такий було заявлено); г) долі речових доказів тощо.

Багато в чому успіх промови залежить від вдалого вступу. Вступ вводить слухачів у тему розмови, готує їх до сприйняття основного змісту промови. Крім того, він несе велике психологічне навантаження, суть якого зводиться до заволодіння увагою аудиторії.

Викладення фактичних обставин справи, аналіз і оцінка доказів часто переплітаються і тісно пов'язані одне з одним. Формулюючи у найзагальніших рисах фактичну сторону справи, державний обвинувач, разом з тим, формулює і свої підсумкові завдання у галузі доказування у даній справі. Слухачам стає

зрозумілою точка зору державного обвинувача щодо обставин справи, його розуміння подій, які досліджуються.

У судовій промові прокурор викладає обставини у формі хронологічного, систематичного чи комбінованого (мішаного) переказу дій і фактів, які входять до складу вчиненого кримінального правопорушення.

При систематичному способі обставини справи викладаються у тій послідовності, в якій вони мали місце в дійсності у момент вчинення злочину.

Суть хронологічного способу полягає в тому, що прокурор викладає обставини справи так, як їх встановлювали у процесі слідства та суду.

При систематичному способі аналіз доказів йде за викладенням фактичної сторони справи, а при хронологічному він здійснюється одночасно.

Застосування змішаного способу, який поєднує в собі елементи обох вищеназваних способів, виправдане у багатоепізодних справах, особливо тоді, коли окремі епізоди встановлено прямими доказами, а інші - прямими і непрямими чи лише непрямими.

При змішаному способі в промові про кожний епізод вказується, чим він підтверджується, якими доказами, потім ці докази аналізуються.

Після оцінки доказів робиться висновок: доведені за цим епізодом факти чи ні. У кінці аналізу та оцінки доказів встановлюється, які факти доведено і їх доцільно залишити в обвинуваченні, які вилучити, які змінити.

Формула обвинувачення викладається чітко і зрозуміло, що дає змогу правильно визначити кваліфікацію злочину.

Усі доведені факти обов'язково логічно пов'язуються з юридичною оцінкою злочинних дій підсудного. Так чи інакше, під час викладу фактичної сторони справи у своїй промові прокурору доцільно:

1. зазначити головні і характерні риси фактичної сторони кримінального правопорушення, подати свою концепцію справи, а не повторювати повністю описову частину обвинувального висновку;

2. викласти завдання, які ставив перед собою державний обвинувач у розділі, присвяченому дослідженню доказів;

3. вводячи слухачів цією частиною промови у курс фактичних подій, готувати їх до аналізу результатів дослідження судом доказів.

Зрозуміло, що центром обвинувальної промови є аналіз та оцінка зібраних у справі і досліджених у суді доказів.

Прокурор має право підтримувати обвинувачення тільки за умови, якщо в результаті судового розгляду переконається, що докази зібрано у передбаченому законом порядку, і вони підтверджують пред'явлене підсудному обвинувачення (інакше він повинен відмовитись від обвинувачення, як цього вимагає ст. 36 Закону України «Про прокуратуру» і ст. 340 КПК).

Ось чому перед промовою прокурор має чітко і конкретно уявляти, що він доводитиме у справі, і бути глибоко переконаним в істинності того, що збирається доводити.

Але внутрішня переконаність прокурора лише одна з важливих передумов кваліфікованої підтримки державного обвинувачення. Перед ним постає також завдання довести суду правильність своїх висновків. Тому доказування у промові прокурора зводиться в основному до переконання суду в істинності його висновків.

У цій частині промови прокурор повинен:

1. оцінити докази, зібрані у справі, як окремо, так і в сукупності, визначити, які докази і чому заслуговують довіри, а які ні;
2. дійти певного висновку про те, що саме встановлено у справі, вказавши, якими доказами підтверджуються встановлені обставини і, що слід вилучити з обвинувачення як недоведене.

Зробивши аналіз доказів, прокурор у своїй промові переходить до юридичної оцінки (кваліфікації) вчиненого правопорушення.

В обвинувальній промові прокурор повинен оцінити певні недоліки, упущення, порушення і правильно визначити їх вплив на вчинення кримінального правопорушення. Лише тоді висновки прокурора про причини та умови, які сприяли його вчиненню, будуть переконливими, а його позиція про їх усунення - конкретною.

Іноді прокурор, правильно визначивши причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, цим обмежується, не ставить питання перед судом про вжиття конкретних заходів щодо їх усунення.

У такому разі прокурор вважає, що окремі ухвали (постанови) мають виноситися з ініціативи суду. Але справа у тому, що в новому КПК відсутня стаття, подібна ст. 23-1 старого КПК. То що повинен сказати прокурор наприкінці своєї промови? Чи потрібен якийсь висновок?

Висновок - це факультативний елемент обвинувальної промови. У простих справах обвинувальна промова закінчується викладенням міркувань про покарання та про всі інші питання, які підлягають вирішенню у вироку.

Але у справах, які викликали інтерес громадськості, складних справах виникає необхідність у спеціальній кінцівці промови. Висновок прокурора має містити підсумки судового процесу, в ньому може йтися про складність дослідження істини у справі, впевненість, що справедливий вирок сприятиме зміцненню правопорядку.

Добре, якщо в кількох реченнях прокурор вкаже на ті уроки, які впливають з судового розгляду справи. У кожному разі обвинувальна промова прокурора повинна впливати із матеріалів судового розгляду і містити висновок (у широкому розумінні слова), безпосередньо одержаний у результаті судового розгляду. Факультативною формою участі прокурора у судових дебатах виступає також репліка прокурора.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Підтримуючи обвинувачення в суді, прокурор, шляхом активної участі у перевірці і дослідженні доказів, повинен довести суду наявність усіх тих обставин, які відповідно до закону підлягають доказуванню, а також всі ті дані, що зазначені в обвинувальному висновку.

Допомагаючи суду встановити істину, прокурор повинен також проявляти ініціативу й наполегливість у виявленні та поданні нових доказів, які мають

істотне значення для встановлення обставин справи, а також причин і умов, що сприяють вчиненню злочину. Він повинен принципово й рішуче реагувати на будь-яку спробу зацікавлених у результаті справи осіб ввести суд в оману чи відступити від вимог закону, який регламентує порядок дослідження доказів.

3. Участь прокурора в перегляді судових рішень

Правова система кожної держави передбачає інститути, судові інстанції, які гарантують виправлення помилок, що були допущені судом внаслідок:

- неправильного застосування чи тлумачення закону;
- використання недоброякісних або недостатніх доказів;
- неповного чи одностороннього з'ясування всіх обставин справи;
- необ'єктивної оцінки доказів тощо.
- істотного порушення кримінально-процесуального закону тощо.

Такою гарантією є оскарження учасниками кримінального провадження (в т.ч. прокурором) судових рішень та їх новий розгляд чи перегляд вищестоящими судовими інстанціями. Розділом V нового КПК має назву «Судове провадження з перегляду судових рішень» і передбачає:

1. Провадження в суді апеляційної інстанції (гл. 31).
2. Провадження в суді касаційної інстанції (гл.32).
3. Провадження у Верховному суді України (гл.33).
4. Провадження за ново виявленими обставинами (гл.34).

Відповідно до ч. 2 ст. 25 КПК (в ред. 1960р.) прокурор був зобов'язаний на всіх стадіях кримінального судочинства вживати передбачених законом заходів для усунення порушень закону, від кого б ці порушення не виходили.

Це стосувалось як стадій порушення справи (якої за новим КПК взагалі немає), дізнання, розслідування і судового розгляду, так і апеляційного, касаційного провадження та перегляду судових рішень в порядку виключного

провадження. Подібної норми новий КПК не містить. Але це не означає, що прокурор не повинен вживати заходів до усунення очевидних порушень закону, бо ст. 37 Закону України «Про прокуратуру» передбачене право прокурора на внесення апеляції на незаконне рішення суду. Тобто у випадку, коли воно не відповідає вимогам ст. 370 КПК України «Законність, обґрунтованість і вмотивованість судового рішення».

Для прикладу, ми звернемось до підстав перегляду судових рішень апеляційною інстанцією.

Перелік судових рішень, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, викладені в ст.392 КПК, перелік осіб, які вправі їх подати –у ст. 393 КПК, в тому числі прокурор (ч.6 ст. 393). Або відмовитись від скарги до закінчення апеляційного розгляду (ст.403). Він також має право (а згідно наказу ГПУ – і обов'язок) подавати письмове заперечення на апеляційну скаргу інших учасників (ст.402 КПК).

Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції перелічені в статті 409 чинного КПК України, а саме:

- 1) неповнота судового розгляду;
- 2) невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження;
- 3) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону;
- 4) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність. Роз'яснення цих підстав містяться у ст.ст.410-414 КПК.

Підставою для скасування або зміни вироку суду першої інстанції може бути також невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого.

У разі постановлення апеляційним судом незаконних рішень, прокурор, у разі незгоди з ними, має право на касаційне їх оскарження, шляхом внесення відповідної скарги.

Особливості провадження в суді касаційної інстанції (гл.32 КПК) та у Верховному Суді України (гл.33 КПК) і роль прокурора ви маєте вивчити самостійно.

На семінарському занятті ми обговоримо з вами підстави для внесення касаційної скарги та рішення, які може прийняти суд касаційної інстанції. Обговоримо також участь прокурора у провадженні за нововиявленими обставинами (гл.34 КПК).

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Перелік судових рішень, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, викладені в ст.392 КПК, перелік осіб, які вправі їх подати –у ст. 393 КПК, в тому числі прокурор (ч.6 ст. 393). Або відмовитись від скарги до закінчення апеляційного розгляду (ст.403). Він також має право (а згідно наказу ГПУ – і обов'язок) подавати письмове заперечення на апеляційну скаргу інших учасників (ст.402 КПК).

Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції перелічені в статті 409 чинного КПК України

У разі постановлення апеляційним судом незаконних рішень, прокурор, у разі незгоди з ними, має право на касаційне їх оскарження, шляхом внесення відповідної скарги.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Однак, еволюція у поглядах на взаємовідносини прокуратури і судів, що відбулась за останні роки, призвела до утвердження на законодавчому рівні позиції, котра проголосила заміну прокурорського нагляду за законністю розгляду справ у судах на участь прокурора в розгляді судами кримінальних справ. Ця участь здійснюється, в основному, у формі підтримання прокурором державного обвинувачення.

Головний аргумент, що використовувався для усунення поняття нагляду зі стадії судового розгляду кримінальних справ (на нього посилаються і зараз), полягає у ствердженні тези про те, що прокуратура не може (і не повинна) здійснювати нагляд за судами. Теза ця суперечлива, оскільки кожній більш-менш освіченій людині, не кажучи вже про спеціалістів, було більш ніж зрозумілим, що прокуратура завжди здійснювала нагляд не за судами, а за законністю розгляду судами справ, за виконанням судами законів, якими встановлюється процедура провадження у цих справах.

Для об'єктивності необхідно зазначити, що судам потрібен певний зовнішній контроль. І цей контроль у найбільш послідовній, дійовій, а головне такий, що відповідає інтересам правосуддя, був у змозі забезпечити саме прокурорський нагляд.

Варто нагадати також про необхідність забезпечення всебічного захисту в кримінальному судочинстві публічного інтересу. Публічний інтерес - це охоронюваний законом інтерес, за яким стоїть суспільство і держава. Його захист аж ніяк не означає дискримінацію інтересів особи. Хоча ці поняття різні за своїм змістом та соціальним навантаженням, однак не їх протиставленням, а гармонійним поєднанням обумовлюється стабільність у суспільстві.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З ТЕМИ «ПІДТРИМАННЯ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАННЯ В СУДІ»

1. Вказати випадки, у яких участь прокурора в судовому засіданні не є обов'язковою.
2. Вказати основні форми участі прокурора у судовому розгляді, через котрі реалізуються повноваження державного обвинувача.
3. Склад промови прокурора у судовому розгляді.
4. Форми, у яких в судовій промові прокурор викладає обставини стосовно вчиненого кримінального правопорушення.

5. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім правоохоронцям та юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 4. «ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ»

(4 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ.....	9
1. Сутність, предмет і завдання нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань.....	10
2. Повноваження прокурора з нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань.....	15
3. Прокурорський нагляд за додержанням законів у місцях позбавлення або обмеження волі.....	21
4. Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.....	25
5. Акти прокурорського реагування на виявлені порушення законів при виконанні кримінальних покарань.....	29
Висновки.....	33

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Каркач П.М., Курочка М.Й. Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань: Навчальний посібник / За ред. чл.-кор. Парну, проф. Е.О. Дідоренка; МВС України, Луган. акад. внутр. Справ ім. 10-річчя незалежності України. – Луганськ: РВВ ЛАВС, 2005. – 248с.
2. Косюта М.В. Прокуратура України: Навчальний посібник. – Одеса: Юридична література, 2002. – 312с.
3. Прокурорський нагляд в Україні: Курс лекцій для студентів юридичних вищих навчальних закладів. – Кол. авторів: Нор В.Т., Бернський Я.О., Когутич І.І., Котик З.Д., Писарчук С.І. // За ред. проф. В.Т. Нора. – Львів: Тріада плюс, 2002. – 280с.

4. Мычко Н.И. Прокуратура Украины: роль и место в системе государственной власти. – Донецк: Донеччина, 1999. – 256с.
5. Мичко М.І. Прокуратура європейських держав постсоціалістичної системи. – Донецьк: ДІВС, 2001. – 328с.
6. Прокурорский надзор в СССР / [Березовская С.Г., Звирбулем В.К., Козлов А.Ф. и др.]; под ред. М.П. Малярова – М.: Издательство «Юридическая литература», 1966. – 331с.
7. Спиридонов Б.М. Прокурорский надзор за соблюдением законности в исправительно-трудовых учреждениях. М., Изд-во Моск. Ун-та, 1978. – 204с.
8. Бабкова В.С. Організаційно-правові проблеми контролю в прокурорській діяльності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 1998. –17с.
9. Корнякова Т.В. Прокуратура і органи позавідомчого контролю: нагляд і взаємодія: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Одеса, 2004. – 20с.
10. Толочко Я.М. Прокурорський нагляд за додержанням законів при розслідуванні злочинів проти довілля: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Харків, 2007. – 20с.
11. Амирбеков К. Общий надзор в условиях реформирования судопроизводства // Законность. – 2003. – №9. – С.2-6.
12. Аббакумов В., Трофименко В. Особливості контролю за дотриманням прав і свобод людини // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №8(50). – С.67-72.
13. Ольшанська Н. Про перегляд судових рішень у кримінальних справах за ново виявленими обставинами // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №11(53). – С.79-85.
14. Василевський А. Актуальні питання організації прокурорського нагляду // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №7(49). – С.24-31.
15. Вернидубов І. Функції прокурора на перехідний період // Право України. – 1998. – №2. – С.7-9.
16. Головкін О. Взяття під варту: проблеми залишаються // Вісник прокуратури. – 2007. – №6(72). – С.91-95.

17. Грицаєнко Л. Конституційно-правовий статус прокуратури України // Вісник прокуратури. – 2007. – №1(67). – С.24-34.
18. Грицаєнко Л. Організаційно-правові форми діяльності органів прокуратури країн Прибалтики // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №11(53). – С.116-120.
19. Грицаєнко Л. Особливості діяльності органів прокуратури Японії // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №10(52). – С.120-123.
20. Грицаєнко Л. Правовий процес утвердження інституту прокуратури в Німеччині // Вісник прокуратури. – 2007. – №5(71). – С.115-119.
21. Драгозов В. Організація діяльності прокуратури України та Китайської Народної Республіки // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №7(49). – С.123-127.
22. Ергашев Е. Особенности проведения проверок исполнения законов как принцип прокурорского надзорно-охранительного права // Российский следователь. – 2007. – №16. – С.38-40.
23. Клочков В. Проблеми оцінки ефективності прокурорського нагляду за дотриманням прав і свобод людини // Вісник прокуратури. – 2007. – №11(77). – С.29-33.
24. Ковальова Я. Роль прокурора у кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури. – 2007. – №11(77). – С.71-77.
25. Ковинько О. О роли прокурорской деятельности в сфере защиты прав и свобод человека и гражданина // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.157-162.
26. Копетюк М. Особливості прокурорського нагляду за законністю і обґрунтованістю затримання та взяття під варту неповнолітнього обвинуваченого (підозрюваного): питання удосконалення чинного законодавства // Юридична Україна. – 2007. – №4. – С.78-82.
27. Корнякова Т. Трансформація та значення функцій нагляду за додержанням прав і свобод громадян // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – №5(47). – С.3-8.

28. Коротков А., Тимофеев А. Практика прокурорского надзора при применении некоторых положений нового УПК РФ // Прокурорская и следственная практика. – 2004. – №1-2. – С.115-141.
29. Лемак Р. Прокурорський нагляд як гарантія забезпечення правового статусу засуджених // Право України. – 2007. – №3. – С.69-73.
30. Мальків Г. Строки як гарантії здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законів при реалізації заходів процесуального примусу // Підприємство, господарство і право. – 2007. – №5. – С.150-153.
31. Мамедов Г. Щодо оптимального варіанту закріплення функцій прокуратури // Вісник прокуратури. – 2007. – №2(68). – С.67-70.
32. Никифоров Е. Процедура рассмотрения жалобы на действия (бездействия) и решения прокурора, следователя, дознавателя в суде // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.138-143.
33. Усманов К. Роль органов прокуратуры в обеспечении защиты конституционных прав человека // Прокурорская и следственная практика. – 2005. – №1-2. – С.208-213.
34. Шинальський О. Додержання вимог закону під час виконання кримінального покарання // Вісник прокуратури. – 2007. – №6(72). – С.3-13.

НОРМАТИВНІ АКТИ

1. Конституція України.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». - Х.: Одісей, 2012. - 360 с.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про прокуратуру». Станом на 01.04.2011 р. -К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2011.-392 с.

ІНТЕРНЕТ ВИДАННЯ

Електронні українські видання

- 19.Адвокатура: <http://advocatura.kiev.ua>
- 20.Вісник НАДУ: <http://www.academy.kiev.ua/visnadu.html/>
- 21.Вісник прокуратури: <http://www.gpu.gov.ua/control/uk/publish/article/infoartid/>
- 22.Іменем закону: <http://www.imzak.org.ua/index.php/presentation/>
- 23.Інтернет-адвокат: <http://www.ia.org.ua/>
- 24.Криминал експрес: <http://www.crim.delovoy.com/>

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Метою нашої лекції є розкриття питань, щодо сутності, предмету й завдання нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, повноважень прокурора з нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, прокурорського нагляду за додержанням законів у місцях позбавлення або обмеження волі, за додержанням законів при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також актів прокурорського реагування на виявлені порушення законів при виконанні кримінальних покарань.

ВСТУП

При здійсненні нагляду за додержанням законів у місцях застосування заходів примусового характеру прокурор користується повноваженнями владно-розпорядчого характеру. Закон України „Про прокуратуру” визначає: постанови і вказівки прокурора щодо додержання законності і умов утримання затриманих, заарештованих, засуджених до позбавлення волі, інших покарань, а також: осіб, до яких застосовані заходи примусового характеру, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню (ст. 45 Закону), такі ж вимоги, визначені у ст. 22 Кримінально-виконавчого кодексу України (КВК).

Вказані норми гарантують захист прав і законних інтересів затриманих, заарештованих і позбавлених волі осіб, визначених нормами КПК, Кримінально-виконавчим кодексом, Законом „Про попереднє ув'язнення”, а також у відомчих актах Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства охорони здоров'я та інших органів, які видають накази, розпорядження та інструкції, що забезпечують виконання чинного законодавства. Незважаючи на те, що прокурор не здійснює нагляд за виконанням відомчих актів, порушення або невиконання їх означає одночасно і порушення законів, бо ці акти, як правило, роз'яснюють порядок застосування законів, а їх невиконання створює причини та умови порушення закону. Прокурор, реагуючи на виявлені порушення закону, вказує на причини та умови цих порушень, посилаючись на відомчі акти.

1. Сутність, предмет і завдання нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань

У Конституції України самостійною функцією прокуратури виділена функція нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян (п.4 ст.121). Ця функція для органів прокуратури є традиційною. Адже з самого початку створення в Російській імперії органів прокуратури вони здійснювали опіку по арештантських справах, перш за все, з метою попередження зловживань персоналу місць ув'язнення.

У зв'язку з чим виділення цього нагляду в самостійну функцію обумовлено важливістю забезпечення прав і свобод громадян, які відбувають покарання, а також осіб, які підозрюються і обвинувачуються у вчиненні злочинів у випадках, коли їх затримують або беруть під варту. Для цих осіб гарантією охорони їх прав є наглядова діяльність прокуратур. Гарантією попередження і своєчасного

усунення порушень прав та інтересів затриманих, взятих під варту і засуджених, осіб, які перебувають за рішенням суду в психіатричних лікарнях, є проведення прокурором перевірок в установах і органах, де вони тримаються, систематично, незалежно від наявності даних про порушення законності.

Засобами прокурорського нагляду забезпечується виконання не лише прав засуджених, затриманих осіб, взятих під варту, і тих, до кого застосовані примусові заходи медичного характеру, але і вимог по захисту прав людини у сфері боротьби зі злочинністю.

Законом України «Про прокуратуру» (ст. 44) визначається і *предмет* прокурорського нагляду:

1. законність перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, виправно-трудовах, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначаються судом;
2. додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах;
3. додержання встановлених законодавством прав осіб, які перебувають у цих установах і виконання ними своїх обов'язків;
4. законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації виправно-трудовах та інших установ, які виконують покарання або заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян.

Мета нагляду – сприяти законному виконанню судового рішення, контролювати, щоб визначені засоби впливу діяли за своїм призначенням, забезпечити координацію та уніфікацію практики різних органів, які беруть участь у виконанні покарань та інших примусових заходів, що обмежують особисту свободу особи.

Враховуючи, що в установах для попереднього ув'язнення тримаються в основному обвинувачені і підсудні, а в установах тримання затриманих підозрювані, то права і обов'язки їх регламентуються Кримінально-процесуальним законодавством та Законом України „Про попереднє ув'язнення”.

У органах та установах, які виконують покарання, або заходи примусового характеру, що призначаються судом, тримаються особи, відносно яких прийняті рішення судів, то права і обов'язки цих осіб регламентуються Кримінально-виконавчим кодексом та Законом України «Про попереднє ув'язнення».

Таким чином, прокурор при здійсненні нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженнями особистої свободи громадян, керується Конституцією України, Законами: „Про прокуратуру”, „Про попереднє ув'язнення”, Кримінально-процесуальним кодексом (КПК), Кримінально-виконавчим кодексом (КВК), іншим національним законодавством, а також вимогами міжнародних актів, які ратифіковані Верховною Радою України.

Виконуючи цю функцію і враховуючи предмет нагляду, прокурор вирішує головне **завдання** нагляду:

1. не допускати незаконних обмежень особистої свободи громадян, гарантованої Конституцією України;
2. усувати незаконні обмеження особистої свободи громадян та поновлювати порушені їх права;
3. не допускати обмеження особистої свободи громадян, а застосовувати їх тільки тоді, коли для невідкладного захисту інтересів громадян або держави інші заходи будуть визнані недостатніми чи малоефективними;
4. стежити, щоб примусові заходи медичного і виховного характеру застосовувалися лише до суспільно небезпечних осіб за наявністю достатніх медичних підстав.

Таким чином, завдання прокурорського нагляду не обмежується наглядом за додержанням кримінально-виконавчого законодавства, але і забезпечення виконання затриманими, взятими під варту, і засудженими покладених на них обов'язків, не допускати порушення їх прав, регламентованих законом.

Враховуючи вимоги законодавчих актів, які регламентують наглядову діяльність, **прокурор зобов'язаний**:

1. забезпечити нагляд за своєчасним і правильним виконанням, відповідно до закону, судових рішень по кримінальних справах;

2. забезпечити нагляд, щоб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, виправно-трудовах та інших органах і установах, які виконують кримінальне покарання або реалізують застосування заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, особи перебували на законних підставах;

3. слідкувати за додержанням встановлених законом прав осіб, які знаходяться під вартою, засуджених, виконання ними обов'язків, а також додержання порядку і умов їх утримання та відбування;

4. слідкувати за додержанням законодавства про звільнення засуджених від відбування покарання, виконання вироку та за іншими питаннями, пов'язаними з виконанням вироку.

З метою виконання судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, у державі створені установи і органи, які виконують і застосовують ці заходи.

У Кримінальному кодексі України (ст. 51) передбачено 12 різних видів покарань, які застосовують у своїй практичній діяльності суди. Крім цих видів покарань суди щорічно як запобіжний захід беруть під варту приблизно 50-55 тис. осіб, застосовують і інші заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженням особистої свободи. Органи прокуратури при здійсненні нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру проводять перевірки у державних установах і органах, які виконують судові рішення, а також застосовують заходи примусового характеру, які обмежують особисту свободу людини.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Прокурор при здійсненні нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженнями особистої свободи громадян, керується Конституцією України, Законами: „Про прокуратуру”, „Про попереднє ув'язнення”, Кримінально-процесуальним кодексом (КПК), Кримінально-виконавчим кодексом (КВК), іншим національним законодавством, а також вимогами міжнародних актів, які ратифіковані Верховною Радою України.

2. Повноваження прокурора з нагляду за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань

Відповідно до ст. 22 КВК України прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань в органах і установах виконання покарань здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами згідно з Законом України „Про прокуратуру”.

Для виконання завдань при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів адміністраціями органів і установ, які виконують покарання і застосовують призначені судом заходи примусового характеру, адміністраціями місць тримання затриманих і взятих під варту, для попередження, виявлення і усунення порушень закону прокурори наділені відповідними повноваженнями. З цією метою прокурори можуть використовувати не тільки відповідні спеціальні повноваження, передбачені при здійсненні нагляду за виконанням законів у цій галузі (ст. 44 Закону „Про прокуратуру”), але і з урахуванням специфіки предмету нагляду повноваження, передбачені в інших галузях прокурорського нагляду: повноваження, передбачені при здійсненні нагляду за додержанням і застосуванням законів (ст. 20 Закону „Про прокуратуру”), повноваження при здійсненні нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання і досудове слідство (ст. 227 КПК). Повноваження прокурорів у цій сфері діяльності за своїм

характером покликані забезпечити виконання поставлених перед органами прокуратури завдань.

У зв'язку з цим і згідно з ч. 2 ст. 44 Закону України „Про прокуратуру”, прокурор має право:

1) у будь-який час відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи для примусового лікування і перевиховування;

2) безперешкодного доступу до всіх приміщень, де перебувають особи, до яких застосовані заходи медичного та виховного характеру, а також: тримаються адміністративно затримані, заарештовані;

3) опитувати затриманих, заарештованих і засуджених;

4) знайомитися з документами, на підставі яких ці особи затримані, заарештовані, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру;

5) перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації цих установ, зупиняти виконання таких актів, опротестовувати або скасовувати їх у разі невідповідності законодавству;

6) вимагати від посадових осіб органів, виправно-трудова та інших установ, що виконують покарання, пояснень з приводу допущених порушень, а також проведення перевірок;

7) негайно звільняти особу, яка незаконно перебуває в місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, позбавлення волі або в установі для виконання заходів примусового характеру.

При здійсненні нагляду за додержанням законів у місцях застосування заходів примусового характеру прокурор користується повноваженнями владно-розпорядчого характеру. Закон України „Про прокуратуру” визначає: постанови і вказівки прокурора щодо додержання законності і умов утримання затриманих, заарештованих, засуджених до позбавлення волі, інших покарань, а також: осіб, до яких застосовані заходи примусового характеру, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню (ст. 45 Закону), такі ж вимоги, визначені у ст. 22 Кримінально-виконавчого кодексу України (КВК).

Вказані норми гарантують захист прав і законних інтересів затриманих, заарештованих і позбавлених волі осіб, визначених нормами КПК, Кримінально-виконавчим кодексом, Законом „Про попереднє ув'язнення”, а також у відомчих актах Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства оборони України, Міністерства охорони здоров'я та інших органів, які видають накази, розпорядження та інструкції, що забезпечують виконання чинного законодавства. Незважаючи на те, що прокурор не здійснює нагляд за виконанням відомчих актів, порушення або невиконання їх означає одночасно і порушення законів, бо ці акти, як правило, роз'яснюють порядок застосування законів, а їх невиконання створює причини та умови порушення закону. Прокурор, реагуючи на виявлені порушення закону, вказує на причини та умови цих порушень, посилаючись на відомчі акти.

Прокурори проводять комплексні перевірки додержання законів, додержуючись термінів їх проведення, а саме:

а) у слідчих ізоляторах, дільницях слідчих ізоляторів на території виправних колоній, а також комісіях з питань розподілу, направлення та переведення засуджених до позбавлення волі із слідчих ізоляторів до виправних та виховних установ - щомісячно;

б) у місцях виконання покарань та заходів примусового характеру, що призначаються судом, - один раз на півріччя;

в) у кримінально-виконавчих інспекціях - щоквартально;

г) у відділах державної виконавчої служби - один раз на півріччя;

д) у дисциплінарних батальйонах - один раз на півріччя;

е) на гауптвахтах - щомісячно;

ж) у міжрайонних центрах та відділеннях стаціонарної судово-психіатричної експертизи для осіб, які тримаються під вартою, - щомісячно.

Генеральний прокурор України покладає на прокурорів обов'язок проводити комплексні перевірки, під час яких особливу увагу звертати на наявність законних підстав та обґрунтованість тримання громадян у місцях попереднього ув'язнення, установах виконання покарань і заходів примусового

характеру, що призначаються судом, додержання вимог закону щодо режиму їх тримання; додержання прав ув'язнених і засуджених та виконання ними своїх обов'язків; застосування до таких осіб заходів заохочення та дисциплінарного впливу; їх матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення; залучення до суспільно-корисної праці та додержання законів про охорону праці; створення умов для їх виправлення і ресоціалізації; додержання законів при звільненні; додержання вимог закону в діяльності спостережних комісій, служб у справах неповнолітніх щодо здійснення ними громадського контролю за дотриманням прав ув'язнених та засуджених.

При перевірці додержання законності у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установ, у яких засуджені відбувають покарання, установ для примусового лікування і виховання прокурор має право опитувати осіб, які там перебувають, знайомитися з документами, на підставі яких ці особи затримані, заарештовані, засуджені або до них застосовані заходи примусового характеру (ст. 44 Закону „Про прокуратуру”). Опитування є однією з форм виявлення порушень законності, проводиться воно як у присутності адміністрації, так і без неї. Крім цього, прокурор має право приймати заяви і скарги від осіб, які перебувають у цих установах.

При відвідуванні цих установ прокурор має право перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації, зупиняти виконання незаконних актів, опротестовувати або скасовувати їх у разі невідповідності законодавству, вимагати від посадових осіб пояснень з приводу допущених порушень (п. 2 ст. 44 Закону „Про прокуратуру”).

Перевірка цих актів може здійснюватися як за заявами і скаргами, так і з особистої ініціативи прокурора. Прокурор має право скасувати будь-яку постанову посадових осіб органів і установ виконання покарання, слідчих ізоляторів і лікувально-трудова профілакторіїв щодо встановлених законодавством порядку і умов тримання затриманих, заарештованих, засуджених, а також осіб, до яких застосовані заходи примусового характеру, якщо виявлена їх невідповідність законодавству.

Незаконні накази і розпорядження адміністрації установ прокурор опротестовує, керуючись ст. 21 Закону України „Про прокуратуру”. Особливу увагу він повинен приділяти дотриманню вимог законодавчих актів, які регламентують перебування осіб у цих установах. При виявленні осіб, які незаконно перебувають у місцях тримання затриманих, попереднього ув’язнення, позбавлення волі або в установі для виконання заходів примусового характеру. Незаконним вважається перебування в указаних установах осіб, направлених без належного оформлення документів, осіб, які підлягали звільненню по закінченні строку затримання, перебування під вартою на досудовому слідстві, відбуття строку покарання, акта про помилування за постановою або ухвалою судових інстанцій та на підставі рішення суду про умовно-дострокове звільнення та в інших випадках, передбачених ст. 152 КВК України.

Звільнення осіб, які незаконно перебувають у цих установах, відбувається на підставі постанови прокурора. Постанови, а також вказівки прокурора згідно зі ст. 45 Закону „Про прокуратуру” щодо додержання встановлених законодавством порядку і умов тримання затриманих, заарештованих, засуджених до позбавлення волі та виконання інших покарань, а також осіб, до яких застосовано заходи примусового характеру, є обов’язковими і підлягають негайному виконанню.

Таким чином, прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів у місцях застосування заходів примусового характеру, використовує повноваження владно-розпорядчого характеру, що забезпечує і гарантує захист прав і законних інтересів затриманих, заарештованих і позбавлених волі осіб. Аналіз законодавчих актів, які визначають права і обов’язки прокурора при здійсненні нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов’язаних з обмеженням особистої свободи громадян, дозволяє зробити висновок, що він наділений такими повноваженнями, які дозволяють йому успішно вирішувати завдання нагляду. Тобто ці повноваження дозволяють

прокурору виконувати наглядову функцію, яка передбачена п. 4 ст. 121 Конституції України в повному обсязі і завжди виступати гарантом забезпечення прав і свобод специфічної категорії осіб, які тримаються у кримінально-виконавчих органах і установах.

Основним завданням нагляду за додержанням законів цими органами та установами є забезпечення додержання законності щодо порядку та умов утримання або відбування покарання особами, їх прав і виконання ними своїх обов'язків.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

При здійсненні нагляду за додержанням законів у місцях застосування заходів примусового характеру прокурор користується повноваженнями владно-розпорядчого характеру. Закон України „Про прокуратуру” визначає: постанови і вказівки прокурора щодо додержання законності і умов утримання затриманих, заарештованих, засуджених до позбавлення волі, інших покарань, а також: осіб, до яких застосовані заходи примусового характеру, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню (ст. 45 Закону), такі ж вимоги, визначені у ст. 22 Кримінально-виконавчого кодексу України.

3. Прокурорський нагляд за додержанням законів у місцях позбавлення або обмеження волі

Особи, засуджені до позбавлення або обмеження волі, відбувають покарання в арештних домах, кримінально-виконавчих установах, спеціальних виховних установах (виховні колонії).

Нагляд прокурора за додержанням законності у цих установах здійснюється шляхом: а) періодичних планових перевірок; б) перевірок за

скаргами, заявами, інформацією із засобів масової інформації та інших джерел про факти порушень закону або надзвичайні події.

При підготовці до перевірки прокурор складає план перевірки, який затверджується керівником, визначає, яких спеціалістів необхідно залучити до перевірки (працівника КРУ, інженера з техніки безпеки чи працівника санепідемслужби), та термін перевірки. Прибувши з метою перевірки до установи, прокурор повинен зустрітися з керівником або особою, яка тимчасово виконує його обов'язки.

Керівник установи - це начальник колонії, який очолює адміністрацію виправно-трудової установи і несе відповідальність за виконання завдань, визначених кримінально-виконавчим законодавством України. При зустрічі з начальником ВТУ прокурор з'ясовує загальні питання, які стосуються стану законності в установі, в тому числі і такі питання:

- а) кількість засуджених і додержання встановлених норм - житлової площі;
- б) стан злочинності та дисциплінарної практики серед засуджених;
- в) кількість осіб, які тримаються у дисциплінарному ізоляторі, приміщеннях камерного типу (ПКТ), в карцерах;
- г) працевлаштування засуджених, виконання промислових показників;
- д) кількість осіб, які користуються правом безконвойного пересування, а також, які працюють за межами охоронюваної зони;
- є) випадки застосування до засуджених зброї, гамівних сорочок, наручників та гумових кийків.

Перед початком комплексної перевірки необхідно ознайомитися з актами інспекторських перевірок, які проводилися працівниками Державного департаменту України з питань виконання покарань в області, у черговій частині журналом обліку і реєстрації злочинів та пригод, де фіксуються всі нештатні ситуації і випадки порушень режиму в колонії. Крім цього, необхідно перевірити виконання адміністрацією колонії пропозицій прокурора за попередньою перевіркою. Після проведення цих заходів прокурор здійснює обхід усіх житлових, комунально-побутових і виробничих приміщень установи.

Обхід території проводиться в обов'язковому порядку за участю начальника колонії і медичного працівника, які під час обходу дають пояснення по питаннях, що виникають у прокурора. У процесі обходу житлових приміщень прокурор звертає увагу на умови проживання засуджених: забезпеченість нормою жилої площі на одного засудженого у виправних колоніях не може бути меншою трьох квадратних метрів, у виховних колоніях і виправних колоніях, призначених для тримання жінок - чотирьох квадратних метрів, у лікувальних закладах при виправних колоніях, у виправних колоніях, призначених для тримання і лікування хворих на туберкульоз, у стаціонарі - п'яти квадратних метрів (ст. 115 КВК). Перевіряє забезпечення індивідуальними спальними місцями, постіллю, одягом, взуттям, при цьому звертає увагу на санітарний стан житлових приміщень. При відвідуванні дальні та кухні з'ясовує, як забезпечуються засуджені харчуванням. Вияснює, коли останній раз визначалася калорійність їжі, перевіряє якість її шляхом безпосередньої проби. Він також звертає увагу на санітарний стан цих приміщень.

При перевірці медичної частини вияснює обґрунтованість поміщення до стаціонару хворих, порядок зберігання медпрепаратів, які належать до наркотичної групи, як виконується примусове лікування засуджених від наркоманії та алкоголізму, чи не допущено звільнення осіб від примусового лікування без винесення судом рішень про його припинення та інші питання.

У крамниці прокурор цікавиться, чи дотримується асортимент продуктів харчування і предметів першої потреби, канцелярських приладів, розпорядком роботи крамниці, забезпеченням безпеки роботи продавця.

Під час обходу прокурор з'ясовує у засуджених, хто бажає прибути до нього на прийом з особистих питань, записує їх прізвища і призначає місце і час прийому. Крім того, вияснює наявність скарг на умови та режим тримання. Про наслідки перевірки прокурор інформує особовий склад установи.

Таким чином, прокурорський нагляд за додержанням законів у місцях позбавлення або обмеження волі охоплює значний обсяг питань, які

перевіряються. Така перевірка, враховуючи її обсяг і строки не рідше одного разу на півріччя, буде результативною при умові її проведення за участю спеціалістів.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Прокурорський нагляд за додержанням законі у місцях позбавлення або обмеження волі, здійснюється в арештних домах, кримінально-виконавчих установах, спеціальних виховних установах (виховних колоніях).

Нагляд прокурора за додержанням законності у цих установах здійснюється шляхом: а) періодичних планових перевірок; б) перевірок за скаргами, заявами, інформацією із засобів масової інформації та інших джерел про факти порушень закону або надзвичайні події.

4. Прокурорський нагляд за додержанням законів при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі

Нагляд за законністю виконання покарань не пов'язаних з позбавленням волі, має певні особливості прокурорської діяльності. Ці особливості характеризуються сукупністю даних, які свідчать про виконання адміністраціями установ і органів своїх обов'язків дотримання порядку і умов виконання покарань, законності застосування заходів реагування відносно засуджених, які порушують установлений порядок або ухиляються від відбуття покарання.

До покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, відповідно до ст. 51 КК України відносяться: 1) штраф; 2) позбавлення військового спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 3) позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 4) громадські роботи; 5) виправні роботи; 6) службові обмеження для військовослужбовців; 7) конфіскація майна. Такий перелік покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, обумовив створення широкого кола органів і установ, які їх виконують. Цими обставинами

обумовлюється специфіка роботи прокурора на окремих напрямках нагляду за додержанням законів при виконанні покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.

Аналіз норм Кримінально-виконавчого кодексу України, які регламентують виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі (ст. 26-49), свідчать, що такі покарання, як: позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадські і виправні роботи, виконує і контролює кримінально-виконавча інспекція Державного департаменту України з питань виконання покарань, яка, крім цього, здійснює контроль за поведінкою осіб, звільнених від відбуття покарання з випробуванням, а також звільнених від відбуття покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 13 КВК). Покарання у виді штрафу і конфіскації майна виконуються Державною виконавчою службою Міністерства юстиції України. Покарання у вигляді позбавлення військового спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу, а також службових обмежень для військовослужбовців виконують відповідні органи чи посадові особи, які присвоїли їм ці звання, ранги, чини, кваліфікаційний клас, а також командири військових частин.

Контроль за виконанням покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу покладається на суд, який постановив вирок.

У наглядовій діяльності прокурор зобов'язаний вживати заходів до запобігання, виявлення та своєчасного усунення будь-яких порушень закону, відновлення порушених прав і притягнення винних до встановленої законом відповідальності.

Здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, прокурор у межах своєї компетенції перевіряє:

- законність судових рішень, на підставі яких особа відбуває призначене судом покарання;
- додержання законодавства про порядок і умови відбування покарання,

виправлення та ресоціалізації засуджених;

- забезпечення встановлених законом прав і обов'язків засуджених та інтересів держави.

На практиці в ряді випадків при виконанні судових рішень у кримінальних справах допускаються порушення законності, що як правило, стосуються ведення обліку засуджених, здійснення контролю за своєчасним і правильним утриманням сум із заробітку засуджених у доход держави і особливо обчислення строку відбування покарання. Деякі вироки починають виконуватися ще до вступу їх у законну силу або звернення до виконання, тоді, як ч. 1 ст. 43 КВК України визначено, що початком строку відбування покарання у виді виправних робіт слід вважати день, з якого фактично розпочато відрахування із заробітку засудженого, а ч. 2 ст. 45 КВК України встановлює, що такі відрахування починаються з наступного дня після надходження з кримінально-виконавчої інспекції вироку та повідомлення на підприємство, в установу чи організацію, але не раніше ніж вирок набрав чинності. Однак окремі працівники бухгалтери за місцем роботи засуджених починають відрахування з першого числа того чи іншого місяця.

Перевірки додержання законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, прокурори, відповідно до галузевого наказу, зобов'язані проводити з урахуванням стану законності:

- у кримінально-виконавчих інспекціях не рідше одного разу на квартал;
- у державній виконавчій службі - одного разу на півріччя.

Здійснюючи нагляд, прокурор у межах своєї компетенції:

- знайомиться з документами, на підставі яких особа відбуває кримінальне покарання, не пов'язане з позбавленням волі;
- проводить опитування засуджених;

- перевіряє відповідність постанов службових осіб кримінально-виконавчої інспекції та відділу державної виконавчої служби вимогам законів, що регламентують порядок і умови виконання судових вироків та постанов. Вживає заходів до скасування тих із них, що суперечать закону.

Прокурор здійснює нагляд не лише за додержанням законів кримінально-виконавчою інспекцією та відділом державної виконавчої служби, але й за виконанням визначених законом обов'язків, пов'язаних з виконанням виправних чи громадських робіт, адміністрацією підприємств, установ, організацій за місцем роботи засуджених (контроль за поведінкою засуджених, їх ставленням до праці, проведенням з ними виховної роботи та інше), а також за виконанням передбачених кримінально-виконавчим законодавством зобов'язань самими засудженими.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, прокурор у межах своєї компетенції перевіряє:

законність судових рішень, на підставі яких особа відбуває призначене судом покарання;

додержання законодавства про порядок і умови відбування покарання, виправлення та ресоціалізації засуджених;

забезпечення встановлених законом прав і обов'язків засуджених та інтересів держави.

5. Акти прокурорського реагування на виявлені порушення законів при виконанні кримінальних покарань

За наслідками перевірки прокурор складає довідку у двох примірниках, в якій висвітлює виявлені порушення законності при виконанні і відбування покарань, причини та умови, що їм сприяли та винних у цьому службових осіб, а також вжиті ним заходи на їх усунення.

У разі виявлення прокурором порушень закону, він вимагає пояснення від винних у цьому службових та інших осіб, з'ясовує причини та умови, що їм сприяли і вирішує питання про усунення порушень закону, причин та умов, що їм сприяли і притягнення винних осіб до відповідальності.

Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконанні кримінальних покарань, поєднує всі основні функції, які передбачені ст. 121 Конституції України та ст. 5, 19 Закону України «Про прокуратуру». Це дає підстави стверджувати, що він має можливість застосовувати всі заходи реагування на виявлені порушення законів, які передбачені законом «Про прокуратуру». Заходи реагування прокурора на виявлені порушення законів при виконанні покарань необхідно розділити на дві групи:

1. Пропозиції і вимоги прокурора, що мають владно-розпорядчий характер.
2. Пропозиції прокурора щодо усунення компетентними органами виявлених порушень.

До першої групи відносяться заходи реагування на виявлені порушення вимог кримінально-виконавчого і кримінального процесуального законодавства. Прокурор, маючи повноваження, передбачені ст. 44 Закону «Про прокуратуру», які дозволяють своєчасно виявляти і усувати порушення законів у кримінальному провадженні, вживає заходи до поновлення порушених прав і притягнення у встановленому законом порядку до відповідальності осіб, які допустили ці порушення (ст. 6 Закону „Про прокуратуру”).

Закон «Про прокуратуру» зобов'язує прокурора негайно звільнити особу, яка незаконно перебуває у місцях позбавлення волі або в установі для виконання заходів примусового характеру (п. 3, ч. 2 ст. 44 Закону), а ст. 45 цього закону вказує, які акти реагування прокурор застосовує при виявленні порушень і на обов'язковість їх виконання. Цими актами є постанова і вказівка. Такі акти реагування на виявлені порушення законодавства, як постанова і вказівка, мають деякі особливості і застосовуються прокурором при виявленні різних по суті порушень закону.

Так, постанова вноситься прокурором у випадках виявлення осіб, які незаконно знаходяться в місцях позбавлення волі, встановлення незаконних постанов і рішень адміністрації цих місць, виявлення у ПКТ чи ДІЗО, у карцері заарештованих, які незаконно там тримаються.

Вказівки прокурора - це захід реагування на виявлені порушення законодавства про порядок та умови виконання/відбування покарання. Вказівки можуть даватися прокурором в письмовій або усній формі. Як правило, вони даються з метою негайного усунення порушень законів. Письмові вказівки можуть бути видані окремим документом - вказівка про усунення виявленого факту порушення закону, або указуються в довідці перевірки місць відбування покарання. Усні вказівки, як правило, прокурор дає у зв'язку з виявленням незначних одиничних порушень, які негайно виконуються, і порушення усуваються.

Слід відмітити, що в практичній діяльності органів прокуратури донедавна широко використовувався такий ефективний акт реагування, як припис (ст. 22 Закону «Про прокуратуру»). Припис - це письмовий акт прокурорського реагування на порушення закону з вимогою негайно їх усунути і повідомити про це прокурору. Але внесеними змінами до Закону України «Про прокуратуру» *припис* і *протест* прокурора тепер виключені з актів реагування прокурора.

До другої групи заходів реагування відносяться акти, які передбачені ст. 20, ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», - подання, постанови, звернення до суду або господарського суду з заявами і позовами.

Подання про усунення порушень закону, причин цих порушень та умов, що їм сприяють, прокурор вносить адміністрації установи виконання покарань (ст. 23 Закону). Подання прокурор вносить як по матеріалах комплексної перевірки додержання законів, так і по результатах аналізу або узагальнення стану законності в установі виконання покарань. Поряд з цим прокурор, керуючись ст. 24 Закону «Про прокуратуру», може винести постанову про дисциплінарне провадження, про адміністративне правопорушення або про внесення до ЄРДР інформації про кримінальне правопорушення. Прокурор на

підставі п. 6 ст. 20 Закону України «Про прокуратуру» може звертатися до суду або господарського суду з заявою або позовом про захист законних інтересів установи виконання покарань.

Таким чином, прокурор за результатами проведеної перевірки вживає відповідних заходів прокурорського реагування щодо усунення виявлених порушень законності, поновлення порушених прав і свобод громадян, притягнення винних, в т.ч. посадових (службових) осіб до передбаченої законом відповідальності.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

Прокурор має можливість застосовувати всі заходи реагування на виявлені порушення законів, які передбачені законом «Про прокуратуру». Заходи реагування прокурора на виявлені порушення законів при виконанні покарань необхідно розділити на дві групи:

1. Пропозиції і вимоги прокурора, що мають владно-розпорядчий характер.
2. Пропозиції прокурора щодо усунення компетентними органами виявлених порушень.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Прокурор при здійсненні нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженнями особистої свободи громадян, керується Конституцією України, Законами: „Про прокуратуру”, „Про попереднє ув'язнення”, Кримінально-процесуальним кодексом (КПК), Кримінально-виконавчим кодексом (КВК), іншим національним законодавством, а також вимогами міжнародних актів, які ратифіковані Верховною Радою України.

Виконуючи цю функцію і враховуючи предмет нагляду, прокурор вирішує головне завдання нагляду: не допускати незаконних обмежень особистої свободи

громадян, гарантованої Конституцією України; усувати незаконні обмеження особистої свободи громадян та поновлювати порушені їх права; не допускати обмеження особистої свободи громадян, а застосовувати їх тільки тоді, коли для невідкладного захисту інтересів громадян або держави інші заходи будуть визнані недостатніми чи малоефективними; стежити, щоб примусові заходи медичного і виховного характеру застосовувалися лише до суспільно небезпечних осіб за наявності достатніх медичних підстав.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З ТЕМИ «ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ»

1. Предмет та мета прокурорського нагляду за виконанням судових рішень.
2. Завдання прокурорського нагляду за виконанням судових рішень.
3. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за виконанням судових рішень.
4. Де та з яких питань прокурори проводять комплексні перевірки додержання законів.
5. Акти реагування прокурора на виявлені порушення законів при виконанні кримінальних покарань.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім правоохоронцям та юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 5. «Судовий контроль у кримінальному судочинстві»

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЙ:

Вступ.....	7
1. Поняття і завдання судового контролю у кримінальному провадженні.....	8
2. Міжнародні нормативно-правові акти, що стосуються здійснення судового контролю.....	20
Висновки.....	29

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Викторский С.И. Русский уголовный процесс. – М., 1997.
2. Полянский Н.Н. Уголовный процесс. Уголовный суд, его устройство и деятельность: Лекции. – М.,
3. Лазарева В.А. Судебная власть и уголовное судопроизводство // Государство и право. – 2001.– № 5. – С. 49-56.
4. Пошва Б.М. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав особи під час досудового розслідування кримінальної справи : практика та проблеми вдосконалення // Адвокат. – 2005. – № 6. – С. 37-43.
5. Туманянц А.Р. Контрольні функції суду у сфері кримінального судочинства. – Х., 2000.
6. Филимонов В.А. Судебный контроль за арестом в криминальном процессе ФРГ // Вест. Моск. ун-та. –Сер. 11. Право. – 1994. – № 3. – С. 36-44.
7. Грошевий Ю.М., Марочкін І.С. Органи судової влади в Україні. – К., 1997.

8. Маляренко В.Т., Пилипчук П.П. Межі судового контролю за додержанням прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи // Право України. – 2001. – № 4. – С. 41-45.

9. Пазюк А.В. Захист прав громадян у зв'язку з обробкою персональних даних у правоохоронній діяльності: європейські стандарти і Україна. – К., 2001.

10. Кудин Ф.М. Принуждение в уголовном судопроизводстве. – Красноярск, 1985.

11. Международные и внутригосударственные акты о правах человека: Сб. док. / сост. Р.М. Валеев, Р.Г. Вагизов. – Казань, 2006.

12. Толочко О. Європейський досвід застосування ст.6 Конвенції про захист прав і основних свобод людини у кримінальному судочинстві // Право України. – 2001. – № 6. – С. 41-44.

13. Гом'єн Д. Короткий путівник Європейською конвенцією з прав людини / пер. з англ. Т. Іваненко, О. Павличенка. – Львів, 2000.

14. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. // ВВР. – 1993. – № 35. – Ст. 360.

15. Общая теория прав человека / рук. авт. кол. и отв. ред. Е.А. Лукашева. – М., 1996.

НОРМАТИВНІ АКТИ

1. Конституція України.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». - Х.: Одісей, 2012. - 360 с.

3. Науково-практичний коментар Закону України «Про прокуратуру». Станом на 01.04.2011 р. -К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2011.-392 с.

4. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 р. // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1906-15>.

5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів»: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 4 серпня 2010 р.: (офіц. текст).- К.: ПАЛИВОДА А.В., 2010. -172 с. - (Закони України).

ІНТЕРНЕТ ВИДАННЯ **Електронні українські видання**

25. Адвокатура: <http://advocatura.kiev.ua>
26. Вісник НАДУ: <http://www.academy.kiev.ua/visnadu.html/>
27. Вісник прокуратури: <http://www.gpu.gov.ua/control/uk/publish/article/infoartid/>
28. Іменем закону: <http://www.imzak.org.ua/index.php/presentation/>
29. Інтернет-адвокат: <http://www.ia.org.ua/>
30. Криминал експрес: <http://www.crim.delovoy.com/>

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Метою нашої лекції є розгляд питань щодо сутності і соціальної ролі судового контролю за дотриманням законності при обмеженні органами розслідування конституційних прав і свобод людини під час проведення досудового розслідування і застосування заходів процесуального примусу.

Ми маємо також завдання здійснення аналізу чинного законодавства, в т.ч. норм міжнародного права, і наукової літератури з метою виведення складових механізму судового контролю; в осмисленні удосконалення зазначеного механізму в новому КПК України, стосовно реальності та ефективності цього нового засобу побудови демократичної, соціальної та правової держави.

ВСТУП

Рівень демократії в суспільстві визначається місцем суду в системі органів державної влади та його роллю у захисті прав і свобод людини та громадянина. Саме суд покликаний забезпечити додержання законності при застосуванні певних процесуальних дій, що обмежують конституційні права і свободи людини.

Проблеми функціонування судової системи, здійснення правосуддя та роль суду в процесі захисту прав людини і громадянина уже давно перебуває у центрі уваги науковців і законодавців. Раніше питаннями здійснення судового контролю, захистом прав людини і громадянина займалися такі вчені і практики, як Ю.М. Грошевий, В.Т. Маляренко, А. Гвоздецький, І.Я. Фойницький, М.М. Полянський, В.А. Лазарева, Ф.М. Кудіна та ін.

У зв'язку з прийняттям 13 квітня 2012 року Верховною Радою України нового Кримінального процесуального кодексу України (Закон №4651-VI), який набрав чинності з 19 листопада 2012 року, судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні – чи не основна тема фахових видань, науково-практичних конференцій (семінарів) та інших зібрань науковців і практиків України.

1. Поняття і завдання судового контролю у кримінальному провадженні

Серед суб'єктів, які провадять досудове розслідування та здійснюють правосуддя, саме суду належить особливе місце, оскільки чим вище роль і авторитет суду та правосуддя в цілому, чим більшою самостійністю і незалежністю наділений суд, тим вищим є рівень законності, надійніше захищені від можливих посягань права і свободи громадян, які мають та обстоюють у

кримінальному провадженні власні інтереси (потерпілі, підозрювані, обвинувачені, підсудні, цивільні позивачі, цивільні відповідачі).

Вартовим усіх прав, захищених законом, називає судову владу С.І. Вікторський [1, с. 86]. Н.П. Полянський стверджує, що судова влада має бути забезпечена повноваженнями, достатніми для того, щоб вона була в змозі створити дійсну безпеку особистій свободі проти посягань на неї не лише з боку приватних, а й з боку посадових осіб [2, с. 86].

Сьогодні одним з найважливіших способів захисту конституційних прав і законних інтересів суб'єктів кримінального провадження є *судовий контроль* за діями та рішеннями органів, що проводять досудове розслідування. В.А. Лазарева вказує, що «і правосуддя, і судовий контроль здійснюються з метою захисту прав і свобод людини і громадянина. Вирішуючи кримінальну справу, розглядаючи скаргу на незаконні дії державного органу або посадової особи, суд відновлює порушені права і свободи або захищає їх від можливого обмеження» [3, с. 52]. Б.Д. Пошва зауважує, що закон покладає на суд обов'язок контролювати досудове розслідування кримінальної справи з метою забезпечення законності при встановленні фактичних обставин справи (слідчі дії), передбачуваної винності підозрюваного (заходи процесуального примусу), а також для дотримання передбаченої законом форми процесу (процесуальні рішення) [4, с. 43]. У свою чергу, А. Туманянц визначає судовий контроль (контрольну функцію суду у кримінальному судочинстві) як захист прав громадян шляхом контролю та перевірки застосування заходів примусу, пов'язаних з обмеженням цих прав. Вона також вказує на ознаки, які характеризують контрольну функцію суду:

1) під час здійснення цієї діяльності не вирішується питання про винність або невинуватість особи, яка притягується до кримінальної відповідальності;

2) основним предметом цієї діяльності є перевірка правомірності застосування до осіб заходів процесуального примусу, які обмежують принцип недоторканності особи;

3) суд здійснює перевірку рішень органів досудового слідства, пов'язаних із закінченням провадження у справі в цілому в досудових стадіях процесу [5, с. 19-20].

Б.А. Філімонов вказує на деякі інші ознаки судового контролю:

1) винятковість судового рішення про можливість та термін застосування заходів примусу, пов'язаних з обмеженням конституційних прав громадян;

2) всебічність, що характеризує широкий спектр взаємопов'язаних процесуальних заходів, покликаних контролювати законність та обґрунтованість застосування заходів примусу, що обмежують конституційні права громадян, на всіх наступних етапах перевіркової діяльності [6, с. 37].

Ю.М. Грошевий та І.С. Марочкін до судового контролю у сфері кримінального судочинства відносять, точніше, відносили: розгляд скарг на дії слідчого та прокурора в порядку статей 236-1 та 236-5 (старого КПК), а саму діяльність суду з обмеження права особи на недоторканність розглядали у зв'язку із здійсненням функції правосуддя [7, с. 12-14].

Більш правильною, на наш погляд, була точка зору В.Т. Маляренка та П.П. Пилипчука, які до повноважень суду з контролю за досудовим розслідуванням відносили два напрями: 1) надання дозволу на провадження окремих процесуальних дій, які стосуються обмеження конституційних прав громадян; 2) перевірка законності й обґрунтованості вже постановлених або тих, що постановляються, процесуальних рішень та дій, прийнятих суб'єктами досудового розслідування [8, с. 41].

Таким чином, *наявність елементів контрольного процесу на всіх етапах кримінально-процесуальної діяльності дозволяє розглядати судовий контроль як універсальний спосіб реалізації судом функції захисту прав та свобод особи і особливий спосіб здійснення правосуддя.*

Отже, судовий контроль у кримінальному провадженні є окремою формою діяльності суду, що впливає з покладеної на нього функції захисту прав та свобод особи і здійснюється шляхом надання слідчим суддею (судом) дозволу на певні процесуальні дії, пов'язані з обмеженням конституційних прав і

свобод громадян, та контроль за законністю їх проведення, розгляд справи в суді і реалізацію громадянами права на оскарження певних дій і рішень слідчого і прокурора.

В юридичній літературі виказується думка, що *судовий контроль можна поділити на загальний, попередній і винятковий*.

Загальний контроль полягає в тому, що суд наділений правом контролю за законністю й обґрунтованістю дій органів досудового розслідування на етапі як вирішення питання про призначення справи до судового розгляду, так і під час судового розгляду.

Попередній судовий контроль, передбачений ст. ст. 29-32 Конституції України, є способом запобігання порушенням і необґрунтованим обмеженням конституційних прав і свобод особи. Він здійснюється судом лише за наявності мотивованого подання органу досудового розслідування про проведення певних слідчих дій. Як слушно зазначив А.В. Пазюк, застосуванню обмежень у кожному конкретному випадку має передувати оцінка задіяних інтересів, наслідків дій правоохоронних органів, які обмежують права громадян. Таку функцію повинен виконувати незалежний контрольний орган, насамперед суд [9, с. 50].

Згідно п.18 ч.1 ст.3 нового КПК України такою процесуальною особою сьогодні є **слідчий суддя** – *суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу, - голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя*. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обираються збором суддів зі складу суддів цього суду [10].

На даний час за вмотивованим поданням органу досудового розслідування, погодженого прокурором, або самого прокурора, саме **слідчий суддя** надає дозвіл на проведення слідчих дій, негласних слідчих дій та інших процесуальних дій, а саме:

1) *проведення слідчих дій:*

- обшук житля чи іншого володіння особи (ст.ст. 235, 236 КПК);
- огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 237 КПК);
- слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи (ст 240 КПК).

2) *проведення негласних дій:*

- втручання у приватне спілкування (ст. 258 КПК);
- аудіо-, відео контроль особи (ст. 260 КПК);
- накладення арешту на кореспонденцію особи (ст. 261 КПК);
- зняття інформації з телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК);
- обстеження публічно недоступних місць, житла, іншого володіння (ст. 267 КПК);
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК);
- негласне отримання зразків для порівняльного дослідження.

3) *на інші процесуальні дії:*

3а) *заходи забезпечення кримінального провадження (ст. 131 КПК)*

- привід;
- грошове стягнення;
- тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- відсторонення від посади;
- тимчасовий доступ до речей і документів;
- тимчасове вилучення майна;
- арешт майна.

3б) *запобіжні заходи (ст. 176 КПК):*

- особисте зобов'язання;
- особиста порука;
- застава;
- домашній арешт;
- тримання під вартою.

3в) *проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст 233 КПК);*

Зг) встановлення строку для ознайомлення з матеріалами провадження (ст. 290 КПК).

Вищезазначені форми реалізації повноважень слідчого судді спрямовуються не на дослідження обставин вчиненого злочину та прийняття рішення, що визначає суть і зміст правосуддя у кримінальних справах про винуватість або невинуватість обвинуваченого, суддя у даному випадку не вникає в сутність обвинувачення, а вирішує лише питання про законність обмеження конституційних прав і свобод громадян.

Судовий контроль створює умови також щодо реалізації громадянами їх права на оскарження незаконних дій. Порівняно із старим КПК України (втратив чинність 19.11.2012) за новим КПК коло оскаржуваних у суді дій органів досудового розслідування і прокурора дещо звузилось (в т.ч. в порушення ч. 2 ст. 55 Конституції України, згідно якої кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб) та рішень Конституційного Суду України з цього питання. Між тим, в літературі виказується думка, що розгляд судом скарг суб'єктів кримінального провадження на дії і рішення слідчого і прокурора, що порушують або обмежують їх права, свободи та законні інтереси в ході досудового розслідування і є *винятковим контролем* суду.

На нашу думку, в новому КПК треба було залишити оскарження і розгляд скарги судом в окремому провадженні (не чекаючи підготовчого судового засідання Гл. 27 КПК) чи судового розгляду справи по суті (Гл. 28) принаймі постанови про порушення кримінальної справи в частині приводів та підстав прийнятого рішення, як це регламентувалось ст. 236-7 старого КПК.

Відповідно до ч. 2 ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Таким чином, під час вирішення питання про можливість звернення до суду зі скаргою головним є припущення про порушення прав і законних інтересів

громадян. У будь-якому випадку обґрунтованість чи необґрунтованість таких скарг з боку громадян не мають значення для визначення підпорядкованості її суду. Якщо громадянин стверджує, що його права, свободи і законні інтереси порушені, скарга в обов'язковому порядку має бути прийнятою до суду та розглянута по суті.

У ст. 206 КПК «Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини» вперше закріплені обов'язки судді щодо захисту прав людини в межах своєї територіальної юрисдикції. Звернемось до її змісту.

Стаття 206. Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини

1. Кожен слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи.

2. Якщо слідчий суддя отримує з будь-яких джерел відомості, які створюють обґрунтовану підозру, що в межах територіальної юрисдикції суду знаходиться особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому цим Кодексом порядку, він зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи.

3. Слідчий суддя зобов'язаний звільнити позбавлену свободи особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа, не надасть судового рішення, яке набрало законної сили, або не доведе наявності інших правових підстав для позбавлення особи свободи.

4. Якщо до доставлення такої особи до слідчого судді прокурор, слідчий звернеться з клопотанням про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя зобов'язаний забезпечити проведення у найкоротший строк розгляду цього клопотання.

5. Незалежно від наявності клопотання слідчого, прокурора, слідчий суддя зобов'язаний звільнити особу, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких трималася ця особа, не доведе:

1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;

2) неперевищення граничного строку тримання під вартою;

3) відсутність зволікання у доставленні особи до суду.

6. Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), слідчий суддя зобов'язаний зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву та:

1) забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи;

2) доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених в заяві особи;

3) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством.

7. Слідчий суддя зобов'язаний діяти в порядку, передбаченому частиною шостою цієї статті, незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші відомі слідчому судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри порушення вимог законодавства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі.

8. Слідчий суддя має право не вживати дій, зазначених у частині шостій цієї статті, якщо прокурор доведе, що ці дії вже здійснені або здійснюються.

9. Слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення особи, яка позбавлена свободи, захисником і відкласти будь-який розгляд, у якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисником час, якщо вона бажає залучити захисника або якщо слідчий суддя вирішить, що

обставини, встановлені під час кримінального провадження, вимагають участі захисника.

Погодимося, що переоцінити важливість даної статті просто неможливо.

Водночас, діяльність слідчого судді, суду щодо захисту прав людини цим не вичерпується, оскільки суд наділений правом і обов'язком вирішувати скарги на дії слідчого і прокурора у кримінальному провадженні.

Згідно із ст. 303 КПК України на досудовому провадженні можуть бути оскаржені (слідчому судді) такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:

- бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк;

- рішення слідчого про зупинення досудового розслідування;

- рішення прокурора про закриття кримінального провадження;

- рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим;

- рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора при застосуванні заходів безпеки;

- рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій;

- рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу.

Чотири останніх можуть бути оскаржені визначеними в Кодексі особами як слідчому судді, так в суді і під час підготовчого судового засідання.

Рішення слідчого судді на досудовому розслідуванні також не є остаточними. Їх можуть оскаржувати слідчий, прокурор, захисник, законний представник, інші визначені Кодексом фізичні та юридичні особи. Так, глава 26

КПК містить перелік ухвал слідчого судді під час досудового розслідування, які підлягають оскарженню в апеляційному порядку.

Наприклад, в апеляційному порядку (ст. 310) може бути оскаржено:

- відмову у наданні дозволу на затримання (*оскаржує слідчий, прокурор*);
- застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (*оскаржує підозрюваний, захисник, законний представник*) або відмову в його застосуванні (*оскаржує слідчий, прокурор*);
- продовження строку тримання під вартою (*оскаржує підозрюваний, захисник, законний представник*) або відмову в його продовженні (*оскаржує слідчий, прокурор*);
- застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту (*оскаржує підозрюваний, захисник, законний представник*) або відмову в його застосуванні (*оскаржує слідчий, прокурор*);
- продовження строку домашнього арешту (*оскаржує підозрюваний, захисник, законний представник*) або відмову в його продовженні (*оскаржує слідчий, прокурор*);
- поміщення особи в приймальник-розподільник для дітей (*оскаржує захисник, законний представник*) або відмову в такому поміщенні (*оскаржує слідчий, прокурор*);
- продовження строку тримання особи в приймальник-розподільник для дітей (*оскаржує захисник, законний представник*) або відмову в його продовженні (*оскаржує слідчий, прокурор*);
- направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи (*оскаржує підозрюваний, захисник, законний представник*) або відмову у такому направленні (*оскаржує слідчий, прокурор*);
- арешт майна (*оскаржує підозрюваний, захисник, законний представник*) або відмову у ньому (*оскаржує слідчий, прокурор*);
- тимчасовий доступ до речей і документів, якою дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких особа позбавляється

можливостей здійснювати свою діяльність (*оскаржує підприємець чи юридична особа, їх представник, захисник*);

- відсторонення від посади (*оскаржує посадова особа, її представник, захисник*) або відмову в ньому (*оскаржує слідчий, прокурор*);

- відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження (*оскаржує заявник, потерпілий, його представник або захисник; підозрюваний, його представник або захисник*);

- повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній (*оскаржує заявник, потерпілий, його захисник чи законний представник; підозрюваний, його захисник чи законний представник, володілець тимчасово вилученого майна*).

Як зазначив Ф.М. Кудін, різні рівні процесуального становища органів, що застосовують примус, і всіх інших осіб, які беруть участь у процесі, на яких спрямовані примусові дії, не дають підстав для висновку про те, що ці особи позбавлені правових можливостей для відстоювання своїх інтересів у правоохоронній сфері. При визначенні законодавцем їх правового статусу і регламентації правоохоронних дій особи наділяються цілим комплексом прав, що забезпечують реальну можливість захисту від незаконного і необґрунтованого примусу [11, с. 38].

Отже, право на оскарження громадян є їх юридичним правом на звернення до суду з метою захисту прав і законних інтересів, а також виявленням соціальної свободи і втіленням міжнародних стандартів у сфері прав людини і громадянина.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Судовий контроль у кримінальному провадженні є окремою формою діяльності суду, що впливає з покладеної на нього функції захисту прав та свобод особи і здійснюється шляхом надання слідчим суддею (судом) дозволу на певні процесуальні дії, пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод громадян, та контроль за законністю їх проведення, розгляд справи в суді і

реалізацію громадянами права на оскарження певних дій і рішень слідчого і прокурора.

В юридичній літературі виказується думка, що судовий контроль можна поділити на загальний, попередній і винятковий.

Загальний контроль полягає в тому, що суд наділений правом контролю за законністю й обґрунтованістю дій органів досудового розслідування на етапі як вирішення питання про призначення справи до судового розгляду, так і під час судового розгляду.

Попередній судовий контроль, передбачений ст. ст. 29-32 Конституції України, є способом запобігання порушенням і необґрунтованим обмеженням конституційних прав і свобод особи. Він здійснюється судом лише за наявності мотивованого подання органу досудового розслідування про проведення певних слідчих дій.

2. Міжнародні нормативно-правові акти, що стосуються здійснення судового контролю

Необхідно зазначити, що сьогодні європейський вибір України – приєднання її до європейського правового поля, викликає необхідність реформування законодавства України згідно з міжнародними документами про права людини та взятими на себе правовими зобов'язаннями безумовного дотримання ратифікованих Верховною Радою України найважливіших європейських правових актів.

У зв'язку з цим треба відмітити, що закріплення міжнародних стандартів у законодавстві України здійснюється достатньо послідовно, чого не можна стверджувати стосовно реального втілення цих стандартів у повсякденній практиці діяльності органів влади, перш за все, наших правоохоронних органів. Але є надія, що новий КПК України суттєво змінить ситуацію на краще в частині реалізації міжнародних стандартів щодо захисту прав, свобод і законних

інтересів людини у кримінальному провадженні, оскільки більшість з цих стандартів знайшла своє відображення (закріплення) в нормах цього Кодексу. Так, у ч.2 ст.1 КПК вказано, що кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України. В ст. 8 КПК визначено, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. А ч. 4 ст. 9 КПК регламентує пріоритетність міжнародних норм, оскільки прямо вказує, що у разі, якщо норми КПК суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовується положення відповідного міжнародного договору.

Сьогодні ми розглянемо лише деякі міжнародні нормативно-правові акти, що стосуються здійснення судового контролю.

Так, у ст. 10 Загальної декларації прав людини і громадянина вказано, що кожна людина для визнання її прав та обов'язків, установлення обґрунтованості пред'явленого кримінального обвинувачення має право на розгляд справи незалежним та неупередженим судом, до того ж гласно, з дотриманням усіх вимог справедливості. Це право передбачене й ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Відповідно до вимог цього положення лише суд має бути наділений правом контролю за обмеженням прав та свобод. Письмовий дозвіл суду повинен бути єдиною юридичною підставою для позбавлення свободи особи, обмеження недоторканності житла та деяких інших значущих для неї прав.

Стаття 9 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає, що «кожна заарештована або затримана за кримінальним обвинуваченням особа в терміновому порядку доставляється до судді чи до іншої

службової особи, якій належить за законом право здійснювати судову владу, і має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення» . Вимога особистої участі арештованого передбачає доставлення його до суду. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод особливо підкреслює цей момент у параграфі 3 статті 5.

Вимога присутності й участі підозрюваного в процесі розгляду має декілька цілей:

- запобігання жорстокого поводження з підозрюваним під час тримання його під вартою;
- надання можливості стежити за ходом розгляду і здійснювати адекватні кроки для доведення своєї позиції і спростування доводів супротивника;
- надання судді можливості вивчити особу обвинуваченого безпосередньо, а не за матеріалами, наданими обвинувачем.

Тримання під вартою осіб, які чекають судового розгляду, не має бути загальним правилом, але звільнення може ставитись у залежність від подання гарантій з'явлення на суд, з'явлення на судовий розгляд у будь-якій стадії і, у випадку необхідності, з'явлення для виконання вироку. Кожному, хто позбавлений волі внаслідок арешту чи тримання під вартою, належить право на розгляд його справи у суді, щоб цей суд міг невідкладно винести постанову щодо законності його затримання і розпорядитися про його звільнення, якщо затримання є незаконним [12, с. 59]. Так само ст. 5 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод зазначає: «Кожна людина, позбавлена волі внаслідок арешту або затримання, має право на швидкий розгляд судом законності її затримання і на звільнення, якщо затримання є незаконним» [12, с. 283].

Чинне міжнародне право передбачає не лише первинний, але й періодичний подальший судовий контроль за законністю взяття під варту. Зміст такого контролю полягає в тому, що згодом можуть утратити значення підстави для взяття особи під варту, які були на момент застосування запобіжного заходу. Реалізація судового контролю можлива у випадку з'ясування нових обставин або

змін у становищі того, хто тримається під вартою, що виключають подальшу необхідність у позбавленні його волі.

Практика Європейського суду з прав людини, пов'язана з вирішенням питання про порушення права на доступ до суду, полягає в тому, що держава не може обмежити або скасувати судовий контроль у певних сферах або стосовно певних категорій осіб [13, с. 41-42]. Так, Європейський суд з прав людини у справі *Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії* визнав порушенням вимог ч. 4 ст. 5 Конвенції (право на опротестування у суді законності арешту або затримання) відсутність у законодавстві цієї країни відповідного засобу судового захисту для окремої категорії громадян (волоцюг) [14, с. 29]. Вимогами ст. 8 Загальної декларації прав людини передбачено право кожної людини на ефективне поновлення компетентним національним судом у правах, закріплених конституцією чи законом, у випадках їх порушення [12, с. 13]. Іншими словами, застосуванню будь-яких обмежень має передувати утворення механізму їх відновлення у випадку незаконного порушення.

Відповідно до статті 19 Закону України “Про міжнародні договори України” встановлено, що чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [15].

Водночас зауважимо, що на сьогодні не можна стверджувати, що норм міжнародного права чітко дотримуються в правовій системі України разом з нормами українського права. Можна навіть визнати типовою ситуацію, коли судді схильні розглядати справи лише на підставі національного законодавства, незважаючи на існування відповідних норм міжнародного права, що підлягають застосуванню. Суди обґрунтовують свої рішення лише на підставі національних законів, постанов тощо.

Це підтверджується і результатами проведеного дослідження. Так, під час анкетування та інтерв'ювання працівників прокуратури та слідчих ніхто з них у процесуальних документах у кримінальних справах ніколи не посилався на „загальновизнані принципи і норми міжнародного права”. На міжнародні договори України хоч би одного разу у своїй практиці посилалися 33,8 % слідчих, 23,4 % прокурорів. Проте респондентами, що дали позитивну відповідь на це питання, підкреслювалося, що ці посилання були пов'язані тільки з наданням правової допомоги в кримінальних справах, стосувалися лише конвенцій і двосторонніх міжнародних договорів України в цій сфері і не зачіпали норм міжнародного права про права людини.

Серед опитаних суддів ситуація аналогічна. На міжнародні угоди України про правову допомогу жодного разу не посилалися в процесуальних документах 48,2 % суддів. І лише 1,6 % респондентів (1 суддя) при провадженні в кримінальних справах регулярно використовує посилання на Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також її тлумачення в актах Європейського суду з прав людини.

Крім того, за вивченими кримінальними справами не виявлено жодного процесуального документа, що містить посилання на Європейську конвенцію або на ухвали Європейського суду з прав людини. У свою чергу це призводило до неналежного здійснення судового контролю. Як приклад зазначимо, що для мінімізації обмеження конституційних прав особи статтею 29 Конституції України передбачено, що затриманий має бути звільнений, якщо протягом 72 годин йому не вручено рішення суду про взяття під варту, тобто строк доставлення до судді має залишати розумну можливість провести судовий розгляд і ухвалити судове рішення в межах цього граничного терміну. Водночас згідно зі ст. 106 строгу КПК України закінченням терміну затримання вважався момент доставлення до судді, а не момент вручення мотивованого судового рішення затриманому.

Новим КПК України (глава 18) застосування запобіжних заходів приведене до європейських стандартів, в т.ч. параграфом 2 глави 18 визначені поняття

«законне затримання» (ст. 207), «затримання уповноваженою службовою особою» (ст. 208), «момент затримання» (ст. 209) – *момент, коли особа силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою.*

Раніше продовження суддею строку затримання, відповідно до ч. 8 ст. 165-2 старого КПК України до десяти чи п'ятнадцяти діб, становило додатковий ризик для затриманого, оскільки у такому випадку він продовжував перебувати під вартою міліції (в ІТТ), а не переводився до слідчого ізолятора (СІЗО), підпорядкованого іншому відомству - Державній пенітенціарній службі України. Чинний КПК України цього недоліку не має. Згідно із ст. 211 нового КПК строк затримання особи без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання, який визначається згідно з вимогами статті 209 цього Кодексу. Затримана без ухвали слідчого судді, суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути звільнена або доставлена до суду для розгляду клопотання про обрання стосовно неї запобіжного заходу. В чинному КПК (ст. 212) з'явилась нова особа, відповідальна за перебування затриманих у підрозділі органу досудового розслідування, та визначено її обов'язки. Такою особою не може бути слідчий.

Тобто, чинний КПК надає більші гарантії дотримання прав, свобод і законних інтересів особи, оскільки чітко виписує захисні механізми, які раніше регламентувались відомчими нормативно-правовими актами (інструкціями, наказами, листами) і не мали сили закону.

Раніше рішення судді про продовження затримання не було підставою для поміщення затриманого в СІЗО, оскільки відповідно до ст. 3 Закону України «Про попереднє ув'язнення» [16] підставою для попереднього ув'язнення є мотивоване рішення суду про обрання запобіжного заходу у виді взяття під варту, винесене відповідно до чинних КК і КПК України.

Такий підхід порушував одну з головних гарантій свободи особи – не бути затриманою без достатніх підстав, а також суттєво обмежувала права особи та

збільшувала ризик неналежного поведіння з нею зацікавленими у швидкому розслідуванні злочину особами.

Науковці та практики також наголошували, що процес узяття під варту являв собою недемократичну процедуру. Особа, стосовно якої приймалось рішення про взяття під варту, іноді при цьому не була присутня, не мала можливості навести аргументи на свій захист, повідомити про стан здоров'я, тяжкий сімейний стан, своє ставлення до арешту. Ст. ст. 165-2, 165-3 старого КПК не передбачали права особи та її захисника завчасно знати про доводи, викладені в поданні про взяття під варту. При вирішенні питання про взяття під варту суд обмежувався перевіркою окремих процесуальних моментів і обґрунтовував своє рішення лише аргументами, наведеними слідчим, прокурором, не наводячи своїх власних.

За проведеними дослідженнями, із 145 справ судді свої рішення про обрання міри запобіжного заходу в 52,4 % обґрунтовували аргументами, наведеними у поданні слідчого, і не наводили власних мотивів. Про нереальність права взятого під варту оскаржувати застосування цього запобіжного заходу та брати участь у засіданні суду апеляційної інстанції свідчить відсутність у законі норм, що передбачають порядок обговорення і вирішення питання про виклик його до суду, а всі ці прогалини суттєво обмежували права обвинуваченого.

Для порівняння зазначимо, що відповідно до розділу 9 ст. 1 Конституції США кожний громадянин, який піддався арешту, має право безперешкодно звернутися до суду з клопотанням про перевірку законності, обґрунтованості і правильності позбавлення його волі (затримання, арешту). Якщо суддя встановить, що арешт був проведений без достатніх підстав або з порушенням установлених законом правил, він зобов'язаний негайно звільнити громадянина. Проте особливість американського варіанта наказу „Хабеас корпус” і відповідно обсягу судового захисту особи від незаконних і необґрунтованих арештів полягає в тому, що клопотання про видання „Хабеас корпус” може бути заявлене на будь-якій стадії кримінального процесу. Теоретично навіть засуджений за допомогою цієї процедури може добитися закриття справи і звільнення від

відбування покарання, якщо переконає суд у неправомірності або необґрунтованості свого арешту, через що суд повинен буде визнати і засудження особи незаконним. І хоча на практиці судами задовольняється незначна кількість клопотань, передбачена американською Конституцією, процедура „Хабеас корпус” є важливою гарантією відновлення справедливості та судового захисту особи [17, с. 387].

Тож прийняття нового КПК України мало на меті також усунення прогалин національного кримінально-процесуального законодавства, його пасивності у застосуванні норм міжнародного права щодо здійснення судового контролю за дотриманням законності при застосуванні процесуальних дій, що обмежують конституційні права і свободи людини, що були зумовлені низкою причин та умов, перш за все, - відсутністю загальноприйнятого поняття загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Між тим УПК Російської Федерації (2001р.) у статті 1 були конкретизовані конституційні положення про загальноновизнані принципи та норми міжнародного права щодо забезпечення дотримання прав людини у кримінальному судочинстві.

У нас загальноновизнані міжнародні права людини закріплені у главі 2 «Засади кримінального провадження» нового КПК України. Тож будемо сподіватись, що новий КПК не тільки гаратуватиме, але дійсно допоможе суспільству забезпечити права, свободи та законні інтереси громадян і дозволить нам пишатись здійснюваною судовою реформою.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Чинне міжнародне право передбачає не лише первинний, але й періодичний подальший судовий контроль за законністю взяття під варту. Зміст такого контролю полягає в тому, що згодом можуть утратити значення підстави для взяття особи під варту, які були на момент застосування запобіжного заходу. Реалізація судового контролю можлива у випадку з'ясування нових обставин або

змін у становищі того, хто тримається під вартою, що виключають подальшу необхідність у позбавленні його волі.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Наявність елементів контрольного процесу на всіх етапах кримінально-процесуальної діяльності дозволяє розглядати судовий контроль як універсальний спосіб реалізації судом функції захисту прав та свобод особи і особливий спосіб здійснення правосуддя.

Судовий контроль створює умови також щодо реалізації громадянами їх права на оскарження незаконних дій.

Європейський вибір України – приєднання її до європейського правового поля, викликає необхідність реформування законодавства України згідно з міжнародними документами про права людини та взятими на себе правовими зобов'язаннями безумовного дотримання ратифікованих Верховною Радою України найважливіших європейських правових актів.

У зв'язку з цим треба відмітити, що закріплення міжнародних стандартів у законодавстві України здійснюється достатньо послідовно, чого не можна стверджувати стосовно реального втілення цих стандартів у повсякденній практиці діяльності органів влади, перш за все, наших правоохоронних органів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ З ТЕМИ «СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ»

1. Вказати ознаки, які характеризують контрольну функцію суду.
2. Визначення судового контролю.
3. Види судового контролю.
4. Вказати окремі міжнародні нормативно-правові акти, що стосуються здійснення судового контролю.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім правоохоронцям та юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.